

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ OKUMA
ETKİNLİKLERİNİN OKUMA EĞİTİMİ YETERLİĞİ BAĞLAMINDA
METİNDİLBİLİMSEL ANALİZİ**

ŞERİFE GENÇ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ŞÜKRAN DİLİDÜZGÜN

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL-2019

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ OKUMA
ETKİNLİKLERİNİN OKUMA EĞİTİMİ YETERLİĞİ
BAĞLAMINDA METİNDİLBİLİMSEL ANALİZİ**

ŞERİFE GENÇ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ŞÜKRAN DİLİDÜZGÜN

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

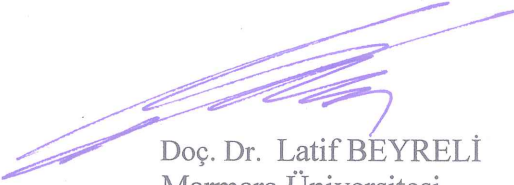
İSTANBUL-2019

Bu çalışma 22.02.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans
Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Doç. Dr. Şükran DİLİDÜZGÜN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Latif BEYRELİ
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

ÖN SÖZ

Dilde gelişmişlik; bilimde, teknolojiye, ekonomik ve siyasi alanda gelişmişliğin ön şartıdır. Dilinde yetkin olan bireyler bilginin büyük oranda ve hızla yayıldığı çağımızda, gelişmeleri anlayabildikleri oranda yakalayabilir, olayları eleştirel bir gözle değerlendirebilir ve dili doğrultusunda gelişen eleştirel düşünme becerisiyle bu gelişmelere katkı sağlayabilir. Bu beceriyi geliştirmek de bireylere daha küçük yaşlardan itibaren üzerinde titizlikle durulan iyi bir okuma eğitimi vermekle mümkün olabilir.

İlk okuma ve yazmayı öğrenen bireyler, onlara okuma zevki aşılacak, estetik duygularının gelişimini sağlayacak metin örnekleriyle karşılaştırılmalı, metinlerin gizlice veya açıkça dile getirdiği kavram ve düşüncelerin nasıl oluşturulduğu sorgulatılmalıdır. Bunun için de metin çalışmalarının kuramsal dayanağını oluşturan metindilbilimin devreye girmesi gerekir.

Bu araştırma, en yaygın okuma eğitimi malzemesi olan Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerinin okuma eğitimi yeterliğini karşılama bağlamında metindilbilimsel temele dayanıp dayanmadığını incelemek amacıyla oluşturulmuştur.

Araştırmanın her aşamasında tartışmacı tutumunu bir an olsun bırakmayan ve bu sayede ufkumu açan, günün her vaktinde değerli zamanını benden esirgemeyen tez danışmanım ve sevgili öğretmenim Doç. Dr. Şükran Dilidüzgün'e ben ikna olana kadar tüm sorularımı sabırla yanıtladığı için teşekkür ederim. Ders ve araştırma dönemlerimde farklı bakış açıları sunan ve her zaman yapıcı eleştirileri ile destek olan değerli öğretmenim Prof. Dr. Selahattin Dilidüzgün'e; okuma eğitimi ölçütleriyle ilgili uzman görüşlerine başvurduğum Prof. Dr. Kamil İşeri'ye, Doç. Dr. Hakan Ülper'e, Doç. Dr. Zeynep Çetinkaya Edizer'e; tezin düzenlenmesinde ve kontrol edilmesinde yardımcı olan Filiz Tuna ve Reyhan Yılmaz'a; tez sürecimde beni yüreklendiren sevgili ablam Pembegül Genç'e; Türkçe öğretimi, okuma eğitimi ve metindilbilim alanına katkı sağlamış tüm araştırmacılara yolumu aydınlattıkları için tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Şerife GENÇ

ÖZET

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ OKUMA ETKİNLİKLERİNİN OKUMA EĞİTİMİ YETERLİĞİ BAĞLAMINDA METİNDİLBİLİMSEL ANALİZİ

Dil, insanın çevresiyle iletişimini sağlayan, kökeni bilinmeyen zamanlarda atılmış, toplumla yapılmış bir anlaşıma, uzlaşma aracıdır. Dili sayesinde çevresini anlamlandıran bireyin okumayı öğrenmesiyle dünyası bir düzene kavuşur; çünkü okumak bilinçli bir tercihtir. Okuma eğitimi ise bireyin ilk okuma yazmayı öğrenmesiyle başlayıp yaşamı boyunca devam ettirdiği bir süreçtir ve gerçekleşip gerçekleşmediği ölçülebilmelidir. Bireylere yaşadığı toplumun dilini öğretmek, bireyde dil zevki geliştirmek ve eleştirel okur yetiştirebilmek Türkçe dersinin temel amaçlarındanıdır. Türkçe dersinin ana malzemesi de metinlerdir. Planlı bir okuma eğitimi ile gerçekleşmesi mümkün görünen bu amaçlar doğrultusunda bireylere sunulan okuma malzemesinin/etkinliklerinin niteliği önem kazanmaktadır.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerin okuma eğitimi ölçütlerini karşılama yeterliğinin metindilbilimsel bağlamda değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan bu çalışmanın örnekleme, amaçlı örnekleme türlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında okutulan 8. Sınıf Dörtel Yayıncılık Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan okuma metinleri için öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabında bulunan okuma etkinlik/yönergelerinden oluşmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı araştırmada öncelikle alan yazın taranarak okuma eğitimi ölçütleri tespit edilmiştir. Tespit edilen okuma eğitimi ölçütleri metindilbilimin öne sürdüğü metin yapı ölçütleri ile karşılaştırılmıştır. Ortaya çıkan inceleme tablosu alanda uzman üç araştırmacıdan görüş alınarak yeniden düzenlenmiş ve elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımıyla çözümlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda, incelenen ders kitabında okuma eğitimi ölçütlerine göre en çok/az yinelenen ya da hiç yer verilmeyen etkinlikler tespit edilmiş ve bu etkinliklerin Türkçe Programı'ndaki hangi kazanımları gerçekleştirip gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. Kazanımlara karşılık gelen metin yapı ölçütlerinin uygulanmasıyla eksikliklerin giderilebileceği, ders kitapları hazırlanırken metindilbilimin öne sürdüğü ölçütlerin göz önünde bulundurulmasının gerekliliği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Okuma eğitimi, metindilbilim, Türkçe Öğretim Programı, Türkçe Dersi Okuma Etkinlikleri

ABSTRACT

A TEXT-LINGUISTIC ANALYSIS OF READING ACTIVITIES IN SECONDARY SCHOOL TURKISH COURSEBOOKS IN THE CONTEXT OF EFFICACY OF READING INSTRUCTION

Language is a way of reconciliation and constructed consensus as well as a tool laid at an uncertain period of time by the society that enables the interaction of people within themselves. The person who can shape his/ her environment by the help of the ability of being literal, his / her concept of social living gains a mutual form because literacy is a preference on purpose. On the other hand, education of reading is a process that an individual goes on developing it with the beginning of reading acquisition and also it is possible to measure whether it occurs as a fact or not. Teaching the native language to people, developing a taste of language acquisition, raising a criticizing reader are all inclusively integrated as main purposes of Turkish Language Course. The main material of Turkish course is the texts. With a well-planned activity of reading aiming to fulfill the particularly – shown targets, the quality of reading materials served for the learners are gaining a greater importance.

By the aim of evaluating the reading activities by exemplifying existing in Turkish Course Books of Secondary School with the adequency of affording the measurements of literacy education in terms of contextual philological approaches, the exemplifying techniques have been derived from the curriculum of 2017-2018 Educational Year in which the activities and instructions of reading have been taken from the workbooks of students and teacher's instruction books of 8th grades Dörtel Publishing. The research in which one of the qualitative reasearch techniques also known as analysis of documentarial output is essentially used for determining the instructional measurements with zone scanning in summer period. The determined reading education criterions are compared with the structural criterions that are put forth by contextual- philology. The chart of screening has been regulated by the views of three professionals of their fields and the outputs have been sorted out by descriptive analysis approach.

As a result, in the observed course book according to criterions of reading education, the most and the least repeated or unconsidered activities have been detected and also the aquisitons that are likely to be fulfilled have been put forth. By applying the conceptual-text measurements, the necessity of omitting the deficiencies, the focusing on the measurements that the contextual philology states during the period of course book preparations have been observed.

Key Words: Education on Reading, Contextual Philology, Programme of Turkish Teaching (Schooling), The activities of Reading about Turkish Course.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVI
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç/ Hipotezler / Problemler Ve Alt Problemler.....	2
1.3. Önem.....	3
1.4. Sayıtlar (Varsayımlar).....	3
1.5. Sınırlılıklar	3
1.6. Tanımlar	4
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE / ALANYAZIN VE İLGİLİ	
ARAŞTIRMALAR.....	5
2.1. Ana Dili Öğretimi ve Okuma Eğitimi.....	5
2.1.1. Dil Edinimi.....	5
2.1.2. Ana Dili Öğretimi ve Dil Becerileri.....	9
2.1.2.1. Ana Dili Öğretimi	9
2.1.2.2. Ana Dili Öğretiminde Beceriler	10
2.1.3. Ana Dili Öğretiminde Okuma Eğitimi	12
2.1.3.1.Okuma Eğitimi	12
2.1.3.2. Dil Öğretimde Okuma Eğitimi Ortamları	24
2.1.3.3. Okuma Eğitimi Ortamlarında Metin Çalışmaları.....	25
2.2. Metindilbilim, Metin ve Okuma Eğitimi	27
2.2.1. Metindilbilim.....	27
2.2.2. Metin Kavramı	30
2.2.2.1.İletişim ve Metin	30
2.2.2.2 Metin Oluşturma Ölçütleri	32
2.2.2.3. Metin Yapısı.....	34
2.2.2.3.1. Küçük Ölçekli Yapı.....	34
2.2.2.3.1.1. Dilbilgisel Bağlılık	35

2.2.2.3.1.2. Sözcüksel Bağdaşıklık	39
2.2.2.3.2. Büyük Ölçekli Yapı.....	39
2.2.2.3.3. Üstyapı.....	42
2.2.3. Okuma Eğitiminde Metin Odaklı Çalışmalar	43
2.2.3.1. Dil Öğretiminde Metin.....	43
2.2.3.2. Okuma Eğitiminde Metin Yapı Ölçütlerini Temel Alan Çalışmalar	45
2.3. Türkçe Öğretiminde Okuma Eğitiminin Metindilbilimsel Bağlamda	
Değerlendirilmesi.....	51
2.3.1. Türkçe Öğretim Programı'nda Okuma Eğitimi ve Metne Yaklaşım	51
2.3.1.1. Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Öğretim Yaklaşımları.....	51
2.3.1.2. Okuma Eğitimi Bağlamında Türkçe Programı Okuma Kazanımlarının	
Değerlendirilmesi.....	54
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	59
3.1.Araştırmanın Modeli	59
3.2.Evren ve Örneklem	59
3.3.Veritoplama Araçları	59
3.4. Verilerin Çözümlemesi	71
BÖLÜM IV: BULGULAR	73
4.1. Okuma Etkinliklerinin Okuma Ölçütlerini Karşılama Yeterliğine İlişkin	
Bulgular.....	74
4.1.1. Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan	
Bağlantıları Anlama Ölçütü İle İlgili Bulgular	75
4.1.1.1. Tümcelerin Önergelerini Anlama ile İlgili Bulgular.....	75
4.1.1.2. Tümce İç ve Tümceler Arası Bağlantı Ögelerinin İşlevini Fark	
Etme ile İlgili Bulgular.....	77
4.1.1.3. Tümceler Arası Zaman, Kip, Çatı ve Görünüş Özelliklerini Fark	
Etme ile İlgili Bulgular.....	77
4.1.1.4. Düşüncenin Yönünü Değiştiren, Düşünceyi Açıklayan, Destekleyen	
İfadeleri Fark Etme ile İlgili Bulgular.....	78
4.1.2. Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan	
Bağlantıları Anlama Ölçütü ile İlgili Bulgular.....	78
4.1.2.1. Okuduğunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını	
Kullanma ile İlgili Bulgular	80

4.1.2.2. Metindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme ile İlgili Bulgular.....	82
4.1.2.3. Yüzey Metindeki Anlamca İlişkili Sözcükleri Belirleme ile İlgili Bulgular.....	85
4.1.2.4. Yüzey Metinde Yer Alan Kavramlarla İlgili Soruları Yanıtlayabilme ile İlgili Bulgular	87
4.1.2.5. Metinde Tekrarlanan Kavramı Saptayabilme ile İlgili Bulgular.....	88
4.1.3. Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme Ölçütü ile İlgili Bulgular.....	88
4.1.3.1. Metnin Yazılış Amacını Çıkartma ile İlgili Bulgular	89
4.1.3.2. Okuduğu Metnin İçeriğinin Okuma Amacına Uygun Olup Olmadığını Sorgulama ile İlgili Bulgular.....	91
4.1.4. Metinden İçerik İle İlgili Önemli Noktaları Çıkarabilme Ölçütü İle İlgili Bulgular.....	91
4.1.4.1. Metnin Biçimsel ve İçeriksel Özelliklerine Göz Atarak Metnin Konusunu Tahmin Etme ile İlgili Bulgular.....	92
4.1.4.2. Metnin Konusunu Belirleme ile İlgili Bulgular	93
4.1.4.3. Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma ile İlgili Bulgular	95
4.1.4.4. Metnin Başlığı ile Konusunun Uygunluğunu Değerlendirme ile İlgili Bulgular.....	96
4.1.4.5. Metinde Açıkça İfade Edilmiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Bulgular	97
4.1.4.6. Metnin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Bulgular.....	98
4.1.4.7. Metnin Konu Sürekliliğini Fark Etme/İzleme ile İlgili Bulgular.....	101
4.1.5. Metnin Ana İletisini/ Duygusunu Yakalayabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular.....	102
4.1.5.1. Metnin Ana Düşüncesini/Duygusunu Belirleme ile İlgili Bulgular....	103
4.1.5.2. Ana Düşünceyi Yardımcı Düşüncelerden Ayırabilme ile İlgili Bulgular.....	104
4.1.5.3. Metnin Derin Yapısına İnebilme (Niçin ve Nasıl) ile İlgili Bulgular .	105
4.1.5.4. Metindeki Olayları veya Durumları İlişkilendirerek, Karşılaştırarak ve Açıklayarak Metni Yorumlama/Değerlendirme ile İlgili Bulgular	107
4.1.5.5. Metinde Açıkça İfade Edilmemiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Bulgular .	109
4.1.6. Metni Bölümlere Ayırabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular	111

4.1.6.1. Metnin Yardımcı Düşüncelerini Saptama ile İlgili Bulgular	112
4.1.6.2. Düşünceyi Açıklayan, Örnekleyen, Tanımlayan, Reddeden, Betimleyen ve Karşılaştıran İfadeleri Bulma ile İlgili Bulgular	114
4.1.6.3. Metnin Duygusal ve Düşünsel Gelişimini (Yere ya da Zamana Göre Düzenleniş Biçimini; Neden-Sonuç İlişkisine Göre Düzenlenişini) Gösterebilme ile İlgili Bulgular	116
4.1.6.4. Metnin Bölümlerini Fark Etme ile İlgili Bulgular	118
4.1.7. Metinde Boş Bırakılan Bölümü Metnin Anlamsal Çerçevesi İçinde Kalarak Tamamlama Ölçütü ile İlgili Bulgular	119
4.1.7.1. Metnin Sonrasına İlişkin Kişi, Olay, Durum ya da Gelişmeler Hakkında Doğru Tahminlerde Bulunma ile İlgili Bulgular	120
4.1.7.2. Metinde Çelişkili Bir Bilgiyle Karşılaşınca Daha Önce Anladıklarını Kontrol Etme ile İlgili Bulgular	122
4.1.7.3. Metni Yapılacak Küçük Değişikliklerden Sonra da Kavrama ile İlgili Bulgular.....	122
4.1.8. Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayırımına Varabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular	122
4.1.8.1. Metinde Geçen Yinelemelerin Anlatıma Olan Katkısını Fark Etme ile İlgili Bulgular	123
4.1.8.2. Tümce Türlerinin Metnin Türünü Oluşturmadaki İşlevini Fark Edebilme ile İlgili Bulgular.....	125
4.1.8.3. Sözcük Türlerinin Metin Türüne Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Bulgular	126
4.1.8.4. Dilbilgisel Kullanımların Metin Türüne Uygunluğunu Ayırt Edebilme ile İlgili Bulgular.....	127
4.1.9. Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayırımına Varabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular	128
4.1.9.1. Anlatımın Kimin Ağzından Yapıldığını Saptama ile İlgili Bulgular ..	130
4.1.9.2. Yazarın Seçtiği Konuya Karşı Takındığı Tutumu Metnin Dil ve Anlatım Özelliğinden Çıkarabilme ile İlgili Bulgular	131
4.1.9.3. Yazarın Tavrını (Resmî, Samimi) Saptama ile İlgili Bulgular	131
4.1.9.4. Öznel veya Nesnel Tümcelerin Farkında Olma ile İlgili Bulgular	133

4.1.9.5. Metnin Sözcük Örgüsünü Oluşturan Öğeleri, Bunların Temel, Yan, Değişmeceli Anlamlarını Metin İçindeki Konumuna Göre Adlandırabilme ile İlgili Bulgular	134
4.1.9.6. Noktalama İşaretleri, Kalın ve Yatık Yazıların İşlevini/Nedenlerini Fark Etme ile İlgili Bulgular	137
4.1.9.7. Örtük Anlamı Çıkarma ile İlgili Bulgular	137
4.1.9.8. Metinden Hareketle Çıkarımlar Yapabilme ile İlgili Bulgular	139
4.1.10. Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme Ölçütü ile İlgili Bulgular	140
4.1.10.1. Metindeki Gerekli Bilgileri Tarama ve Metindeki Önemsiz Detayları Fark Etme ile İlgili Bulgular	141
4.1.10.2. Metindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Bulgular	142
4.1.10.3. Metindeki Benzerlikleri ve Farklılıkları Genelleyerek Kendi Sözcükleriyle İfade Etme ile İlgili Bulgular	143
4.1.10.4. Metnin Ana ve Yardımcı Düşüncelerini Belli Bir Düzen İçinde Vererek Özet Metin Oluşturma ile İlgili Bulgular	143
4.1.11. Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme Ölçütü ile İlgili Bulgular	145
4.1.11.1. Metnin Yapısal Özelliğinin Ayırımına Varma ile İlgili Bulgular	146
4.1.11.2. Metin Türüne Uygun Kategorileri Bulma ile İlgili Bulgular	147
4.1.11.3. Metni Oluşturan Kategorilerin Biçimsel ve İçeriksel Olarak Türe Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Bulgular	149
4.1.12. Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme Ölçütü ile İlgili Bulgular	151
4.1.12.1. Algılamadığımız Düşüncelere Karşı Eleştirel Bir Tutum Takınabilme ile İlgili Bulgular	152
4.1.12.2. Aşına Olmadıkları Bağlamları Ayrıntılarıyla Anlayabilme ile İlgili Bulgular	153
4.1.12.3. Önemli Bilgilerin Olduğu Metnin İçerisinde Açıkça İfade Edilmemiş Kavramlarla Başa Çıkabilme ile İlgili Bulgular	153
4.1.13. Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütü ile İlgili Bulgular	154

4.1.13.1. Metinde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Bulgular	156
4.1.13.2. Metinde Geçen Şekil, Resim ve Tablo Gibi Görsellerden Yararlanma ile İlgili Bulgular	157
4.1.13.3. Metinde Geçen Terimler, Göndermeler Hakkında Bilgi Sahibi Olma ile İlgili Bulgular	158
4.1.13.4. Birçok Duruma Karşılık Gelebilecek Bir Bilgiyi ya da Daha Fazla Bilgiyi Metinde Bulabilme ve Tanımlayabilme ile İlgili Bulgular	159
4.1.13.5. Metinde Sunulan Bilgiyi Eleştirerek Analiz Etme ve Değerlendirme ile İlgili Bulgular	159
4.1.13.6. Metnin Ötesine Geçerek Alışlagelmiş Konuların Dışındaki Metinler Üzerinde Eleştirel Bir Değerlendirme Yapabilme ya da Hipotezlere Ulaşabilme ile İlgili Bulgular	161
4.1.14. Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bigileri Bir Araya Getirebilme Ölçütü ile İlgili Bulgular	161
4.1.14.1. Metinle Okuduğu Başka Bir Metin Arasında İlişki Kurma ile İlgili Bulgular	162
4.1.14.2. Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Bulgular	164
4. 1.15. Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular	168
4.1.15.1. İçinde Bulunduğu Duruma Uygun Metin Seçme ile İlgili Bulgular .	169
4.1.15.2. Okuduğu Metinde Duruma Uygun Bilgileri Seçme ile İlgili Bulgular	171
4.2. Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Ölçütleri Bağlamında Metin Yapı Ölçütlerini Karşılama Yeterliğine İlişkin Bulgular	173
4.3. Okuma Etkinliklerinin Okuma Kazanımları Bağlamında Metin Yapı Ölçütlerini Karşılama Yeterliğine İlişkin Bulgular	181
4.4. Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Ölçütleri, Metin Yapı Ölçütleri ve Türkçe Dersi Okuma Kazanımlarıyla İlişkisi Üzerine Bulgular	186
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	198
5.1. TARTIŞMA VE SONUÇ	198
5.2. ÖNERİLER	209
KAYNAKLAR	211

EKLER.....	217
ÖZ GEÇMİŞ.....	241

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2-1 : Yazınsal ve Bilgilendirici Metinlere Özgü Okuma Becerileri	17
Tablo 2-2 : İyi ve Zayıf Okuyucuların Okuma Sürecindeki Bilişsel Farkındalık Davranışları	18
Tablo 2-3 : PISA Okuma Becerileri Kazanım Düzeyleri.....	20
Tablo 2-4: Okuma Eğitimi Ölçütleri ve Alt Kategorileri.....	22
Tablo 2-5: Metin Yapı Ölçütleri	43
Tablo 2-6: PISA Düzeyleri ve Metin Odaklı Yapı Ölçütlerinin Karşılaştırılması.....	46
Tablo 2-7:PISA Düzeyleri ve Bağlam Odaklı Metin Yapı Ölçütlerinin Karşılaştırılması	50
Tablo 2-8:Türkçe Dersi Okuma Kazanımları	54
Tablo 2-9: Metin Yapı Ölçütleri ve Türkçe Dersi Okuma Kazanımlarının Karşılaştırılması	56
Tablo 3-1: Metin Yapı/Oluşturma Ölçütleri ve Okuma Eğitimi Ölçütlerinin Karşılaştırılması	60
Tablo 3-2: Etkinlik ve Yönergelerin Metinlere Göre Dağılımı	71
Tablo 4-1: Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında.....	75
Tablo 4-2: Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama	79
Tablo 4-3: Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme.....	89
Tablo 4-4: Metinden İçerik İle İlgili Önemli Noktaları Çıkarabilme	91
Tablo 4-5: Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme.....	102
Tablo 4-6: Metni Bölümlere Ayırabilme	111
Tablo 4-7: Metinde Boş Bırakılan Bölümü Metnin Anlamsal Çerçevesi İçinde Kalarak Tamamlama.....	120
Tablo 4-8: Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayırımına Varabilme	123
Tablo 4-9: Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayırımına Varabilme	129
Tablo 4-10: Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme.....	141
Tablo 4-11: Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme	145
Tablo 4-12: Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme	152
Tablo 4-13: Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme	155
Tablo 4-14: Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bilgileri Bir Araya Getirebilme.....	161
Tablo 4-15: Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme	168

Tablo 4-16: Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2017) Okuma Etkinliklerinin Metin Yapı Ölçütleri ve Okuma Eğitimi Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilimesi.....	173
Tablo 4-17: Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2017) Okuma Etkinliklerinin Metin Yapı Ölçütleri ve Okuma Kazanımları Bağlamında Değerlendirilmesi	182
Tablo 4-18: Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2017) Okuma Etkinliklerinin Kazanımları, Okuma Eğitimi Ölçütlerini ve Metin Yapı/Oluşturma Ölçütlerini Karşılama Durumu	187
Tablo 4-19: Kitapta Hiç Yer Verilmeyen Okuma Eğitimi Ölçütlerinin Metin Yapı Ölçütleri, Türkçe Dersi Okuma Kazanımları ve PISA ile İlişkisi.....	197

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4-1: Tatlı Dil Metnindeki Tümcelerın Önermelerini Anlama Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	76
Şekil 4-2: Yaşlılardan Gençlere Metnindeki Tümcelerın Önermelerini Anlama Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	77
Şekil 4-3: Otoray Yolculuğu Metninin Okuduğuunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	80
Şekil 4-4: Acaba? Metninin Okuduğuunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	81
Şekil 4-5: Eski Çarıklar Metninin Okuduğuunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	82
Şekil 4-6: Tatlı Dil Metnindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	83
Şekil 4-7: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metnindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	84
Şekil 4-8: Yaşlılardan Gençlere Metnindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	85
Şekil 4-9: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninin Yüzey Metindeki Anlamca İlişkili Sözcükleri Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	86
Şekil 4-10: Babamın Vasiyeti Metninin Yüzey Metindeki Anlamca İlişkili Sözcükleri Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	86
Şekil 4-11: Tatlı Dil Metninde Yüzey Metinde Yer Alan Kavramlarla İlgili Soruları Yanıtlayabilme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği	87
Şekil 4-12: Dostluk Derken Metninde Yüzey Metinde Yer Alan Kavramlarla İlgili Soruları Yanıtlayabilme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği	88
Şekil 4-13: Selim Metninde Metnin Yazılış Amacını Çıkartma Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği	90
Şekil 4-14: Eski Çarıklar Metninde Metnin Yazılış Amacını Çıkartma Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği	90
Şekil 4-15: Atatürk'ün Kişiliği Metninin Biçimsel ve İçeriksel Özelliklerine Göz Atarak Metnin Konusunu Tahmin Etme ile İlgili Yönerge Örneği	92
Şekil 4-16: Garip Bir Hediye Metninin Biçimsel ve İçeriksel Özelliklerine Göz Atarak Metnin Konusunu Tahmin Etme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği	93

Şekil 4-17: Otoray Yolculuğu Metninde Metnin Konusunu Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	94
Şekil 4-18: Kişiler Arası İletişim Metninde Metnin Konusunu Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği	94
Şekil 4-19: Acaba? Metninde Metnin Konusunu Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği	95
Şekil 4-20: Tatlı Dil Metninde Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği	95
Şekil 4-21: Otoray Yolculuğu Metninde Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	96
Şekil 4-22: Babamın Vasiyeti Metninde Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği	96
Şekil 4-23: Atatürk'ün Kişiliği Metninde Metnin Başlığı ile Konusunun Uygunluğunu Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği	97
Şekil 4-24: Babamın Vasiyeti Metninde Metnin Başlığı ile Konusunun Uygunluğunu Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği	97
Şekil 4-25: Eğitimin Hayati Önemi Metninde Açıkça İfade Edilmiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Yönerge Örneği	98
Şekil 4-26: Yaşlılardan Gençlere Metninde Açıkça İfade Edilmiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Yönerge Örneği	98
Şekil 4-27: Tatlı Dil Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği	99
Şekil 4-28: Selim Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği	99
Şekil 4-29: Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği	100
Şekil 4-30: Kırın Tepesindeki AğacaÖvgü Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Etkinlik Yönerge Örneği	101
Şekil 4-31: Acaba? Metninde Metnin Konu Sürekliliğini Fark Etme/İzleme ile İlgili Yönerge Örneği	101
Şekil 4-32: Otoray Yolculuğu Metninin Ana Düşüncesini/Duygusunu Belirleme ile İlgili Etkinlik Örneği	103
Şekil 4-33: Acaba? Metninin Ana Düşüncesini/Duygusunu Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği	104

Şekil 4-34: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninde Ana Düşünceyi Yardımcı Düşüncelerden Ayırabilme ile İlgili Yönerge Örneği.....	105
Şekil 4-35: Yayla Metninde Ana Düşünceyi Yardımcı Düşüncelerden Ayırabilme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	105
Şekil 4-36: Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem Metninde Metnin Derin Yapısına İnebilme (Niçin ve Nasıl) ile İlgili Yönerge Örneği	106
Şekil 4-37: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninde Metnin Derin Yapısına İnebilme (Niçin ve Nasıl) ile İlgili Yönerge Örneği	107
Şekil 4-38: Tatlı Dil Metnindeki Olayları veya Durumları İlişkilendirerek, Karşılaştırarak ve Açıklayarak Metni Yorumlama/Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği.....	108
Şekil 4-39: Karanfiller ve Domates Suyu Metnindeki Olayları veya Durumları İlişkilendirerek, Karşılaştırarak ve Açıklayarak Metni Yorumlama/Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği	108
Şekil 4-40: Atatürk'ün Kişiliği Metninde Açıkça İfade Edilmemiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Etkinlik Örneği.....	110
Şekil 4-41: Otoray Yolculuğu Metninde Açıkça İfade Edilmemiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Etkinlik Örneği.....	110
Şekil 4-42: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninin Yardımcı Düşüncelerini Saptama ile İlgili Yönergeler Örneği	113
Şekil 4-43: Yayla Metninin Yardımcı Düşüncelerini Saptama ile İlgili Etkinlik Örneği.....	114
Şekil 4-44: Selim Metninde Düşünceyi Açıklayan, Örnekleyen, Tanımlayan, Reddeden, Betimleyen ve Karşılaştıran İfadeleri Bulma ile İlgili Etkinlik Örneği .	115
Şekil 4-45: Otoray Yolculuğu Metninde Düşünceyi Açıklayan, Örnekleyen, Tanımlayan, Reddeden, Betimleyen ve Karşılaştıran İfadeleri Bulma ile İlgili Etkinlik Örneği.....	115
Şekil 4-46: Karanfiller ve Domates Suyu Metninde Düşünceyi Açıklayan, Örnekleyen, Tanımlayan, Reddeden, Betimleyen ve Karşılaştıran İfadeleri Bulma ile İlgili Yönerge Örneği	116
Şekil 4-47: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninin Duygusal ve Düşünsel Gelişimini (Yere ya da Zamana Göre Düzenleniş Biçimini; Neden-Sonuç İlişkisine Göre Düzenlenişini) Gösterebilme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	117

Şekil 4-48: Babamın Vasiyeti Metninin Duygusal ve Düşünsel Gelişimini (Yere ya da Zamana Göre Düzenleniş Biçimini; Neden-Sonuç İlişkisine Göre Düzenlenişini) Gösterebilme ile İlgili Yönerge Örneği.....	117
Şekil 4-49: Babamın Vasiyeti Metninin Bölümlerini Fark Etme ile İlgili Yönerge Örneği.....	118
Şekil 4-50: Karanfiller ve Domates Suyu Metninin Bölümlerini Fark Etme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	119
Şekil 4-51: Atatürk'ün Kişiliği Metninin Sonrasına İlişkin Kişi, Olay, Durum ya da Gelişmeler Hakkında Doğru Tahminlerde Bulunma ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği.....	121
Şekil 4-52: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninin Sonrasına İlişkin Kişi, Olay, Durum ya da Gelişmeler Hakkında Doğru Tahminlerde Bulunma ile İlgili Yönerge Örneği.....	122
Şekil 4-53: Yaşlılardan Gençlere Metninde Geçen Yinelemelerin Anlatıma Olan Katkısını Fark Etme ile İlgili Yönerge Örneği.....	124
Şekil 4-54: Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü Metninde Geçen Yinelemelerin Anlatıma Olan Katkısını Fark Etme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	125
Şekil 4-55: Otoray Yolculuğu Metnindeki Sözcük Türlerinin Metin Türüne Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	127
Şekil 4-56: Acaba? Metnindeki Dilbilgisel Kullanımların Metin Türüne Uygunluğunu Ayırt Edebilme ile İlgili Etkinlik Örneği	128
Şekil 4-57: Otoray Yolculuğu Metninde Anlatımın Kimin Ağzından Yapıldığını Saptama ile İlgili Etkinlik Örneği	130
Şekil 4-58: Acaba? Metninde Anlatımın Kimin Ağzından Yapıldığını Saptama ile İlgili Yönerge Örneği	131
Şekil 4-59: Dostluk Derken Metninde Yazarın Tavrını (Resmî, Samimi) Saptama ile İlgili Yönerge Örneği	132
Şekil 4-60: Yayla Metninde Yazarın Tavrını (Resmî, Samimi) Saptama ile İlgili Yönerge Örneği.....	132
Şekil 4-61: Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi Metninde Öznel veya Nesnel Tümcelerin Farkında Olma ile İlgili Etkinlik Örneği	133
Şekil 4-62: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninde Öznel veya Nesnel Tümcelerin Farkında Olma ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği	134

Şekil 4-63: Acaba? Metninin Sözcük Örgüsünü Oluşturan Ögeleri, Bunların Temel, Yan, Değişmeceli Anlamlarını Metin İçindeki Konumuna Göre Adlandırabilme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	135
Şekil 4-64: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninin Sözcük Örgüsünü Oluşturan Ögeleri, Bunların Temel, Yan, Değişmeceli Anlamlarını Metin İçindeki Konumuna Göre Adlandırabilme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	136
Şekil 4-65: Selim Metninin Bağlamından Kopuk Olarak Verilen Noktalama İşaretleri ile İlgili Etkinlik Örneği.....	137
Şekil 4-66: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninde Örtük Anlamı Çıkarma ile İlgili Yönerge Örneği.....	138
Şekil 4-67: Acaba? Metninde Örtük Anlamı Çıkarma ile İlgili Etkinlik Örneği.....	138
Şekil 4-68: Selim Metninden Hareketle Çıkarımlar Yapabilme ile İlgili Yönerge Örneği.....	139
Şekil 4-69: Karanfiller ve Domates Suyu Metninden Hareketle Çıkarımlar Yapabilme ile İlgili Yönerge Örneği.....	140
Şekil 4-70: Tatlı Dil Metnindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği.....	142
Şekil 4-71: Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem Metnindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği.....	143
Şekil 4-72: Selim Metnindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği.....	144
Şekil 4-73: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metnindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği	144
Şekil 4-74: Otoray Yolculuğu Metninin Yapısal Özelliğinin Ayrımına Varma ile İlgili Yönerge Örneği	146
Şekil 4-75: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninin Yapısal Özelliğinin Ayrımına Varma ile İlgili Yönerge Örneği	147
Şekil 4-76: Babamın Vasiyeti Metnindeki Metin Türüne Uygun Kategorileri Bulma ile İlgili Etkinlik Örneği	148
Şekil 4-77: Acaba? Metnindeki Metin Türüne Uygun Kategorileri Bulma ile İlgili Yönerge Örneği.....	149
Şekil 4-78: Eski Çarıklar Metnini Oluşturan Kategorilerin Biçimsel ve İçeriksel Olarak Türe Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği.....	150

Şekil 4-79: Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü Metnini Oluşturan Kategorilerin Biçimsel ve İçeriksel Olarak Türe Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Etkinlik ve Yönerge Örneği	151
Şekil 4-80: Atatürk'ün Kişiliği Metninde Önemli Bilgilerin Olduğu Metnin İçerisinde Açıkça İfade Edilmemiş Kavramlarla Başa Çıkabilme ile İlgili Etkinlik Örneği.....	154
Şekil 4-81: Tatlı Dil Metninde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Yönerge Örneği	156
Şekil 4-82: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Yönerge Örneği	156
Şekil 4-83: Eski Çarıklar Metninde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Yönerge Örneği	157
Şekil 4-84: Babamın Vasiyeti Metninde Geçen Şekil, Resim ve Tablo Gibi Görsellerden Yararlanma ile İlgili Yönerge Örneği.....	158
Şekil 4-85: Garip Bir Hediye Metninde Geçen Şekil, Resim ve Tablo Gibi Görsellerden Yararlanma ile İlgili Etkinlik Örneği	158
Şekil 4-86: Tatlı Dil Metninde Sunulan Bilgiyi Eleştirerek Analiz Etme ve Değerlendirme ile İlgili Etkinlik Örneği	160
Şekil 4-87: Acaba? Metninde Sunulan Bilgiyi Eleştirerek Analiz Etme ve Değerlendirme ile İlgili Etkinlik Örneği	160
Şekil 4-88: Atatürk'ün Kişiliği Metniyle Okuduğu Başka Bir Metin Arasında İlişki Kurma ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği	163
Şekil 4-89: Otoray Yolculuğu Metniyle Okuduğu Başka Bir Metin Arasında İlişki Kurma ile İlgili Yönerge Örneği.....	164
Şekil 4-90: Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem Metninde Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Yönerge Örneği.....	165
Şekil 4-91: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninde Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Yönerge Örneği.....	166
Şekil 4-92: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninde Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Yönerge Örneği.....	167

Şekil 4-93: Babamın Vasiyeti Metninde İçinde Bulunduğu Duruma Uygun Metin Seçme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği.....	170
Şekil 4-94: Eski Çarıklar Metninde İçinde Bulunduğu Duruma Uygun Metin Seçme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği.....	171
Şekil 4-95: Acaba? Metninde Duruma Uygun Bilgileri Seçme ile İlgili Yönerge Örneği.....	172
Şekil 4-96: Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü Metninde Duruma Uygun Bilgileri Seçme ile İlgili Yönerge Örneği	172

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bu bölümde, Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerinin okuma eğitimi yeterliğini karşılama bağlamında metindilbilimsel temele dayanıp dayanmadığını inceleyen araştırmanın problem durumu belirtilmiş; amacına, önemine değinilmiş, sınırlılıkları ve sayılıları ortaya konulmuştur. Ayrıca araştırmada sıklıkla kullanılan terimlerin tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. PROBLEM DURUMU

Okuma; yazılı metnin üretildiği dilin anlamsal ve dilbilgisel özelliklerini tanıyan bireylerin, belirli amaçlar doğrultusunda, hızlı bir biçimde kod çözerek ve birtakım stratejiler kullanarak gerçekleştirdikleri, duyuşsal yönü de olan yinelemeli bir anlamlandırma sürecidir (Ülper, 2010, s.3). Metni anlama, öncelikle metin bilgisini ve iletinin metin türüne göre nasıl yapılandırıldığının çözümlenmesini gerektirir. Çağdaş dilbilimsel araştırmalarda metin, “iletişim birimi” olarak ele alındığından öğrencilerin, Türkçe ders kitaplarında, metin üretme ve çözümleme becerilerini, diğer bir deyişle metin edincini geliştirebilecekleri etkinliklerle buluşturulması gerekir. Türkçe Programı’nda belirtilen kazanımlar da öğrencilerin metin bilgilerini geliştirmeye yöneliktir. Ancak ders kitaplarındaki etkinliklerin bu kazanımları gerçekleştirici yeterlikte olmadığı ve kazanımların direkt etkinlik olarak sunulduğu görülmektedir (Dilidüzgün, 2010).

Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerinin Türkçe Programı kazanımlarını karşılayacak yeterlikte olmaması okullarda gerçekleştirilen okuma eğitimi çalışmalarını etkileyebilmekte ve öğrencilerin okuma-anlama becerilerinin yeterince geliştirilememesi ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle, OECD'nin üç yılda bir uyguladığı PISA okuma anlama testinde Türkiye genellikle ortalamanın gerisinde kalmaktadır. 2012’de yapılan PISA sınavında Türkiye 65 ülke arasında 42. sırada (PISA, 2013, s.12) yer alırken 2015’te yapılan sınavda Türkiye’nin 72 ülke arasında 50. sırada (PISA, 2015, s.31) yer alarak daha da gerilere düştüğü görülmektedir.

PISA uygulamalarında öğrencilerden, okuma-anlamada, istenen bilgiyi metinden bulup çıkarma, metni genel hatlarıyla kavrama, metinle ilgili bir yorum oluşturma, metnin içeriğini değerlendirme ve metnin biçimini/türünü değerlendirme işlemlerini gerçekleştirmeleri istenmektedir (Yağmur, 2014). Bu işlemler aslında,

bugün okullarda kullanılan Türkçe ders kitaplarının temel aldığı 2006, 2015 ve 2018 Türkçe Programlarında belirtilen kazanımlarda da ifade edilmektedir. Açıklanan PISA sonuçları, Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerinin PISA’da belirtilen okuma-anlama işlemlerini gerçekleştirecek bilgi ve beceriyi kazandıracak nitelikte olmadığını düşündürmektedir.

Metin üzerine yapılan çalışmaların belli bir bilimsel temele oturtulması gerekir. Metindilbilim; metin olma koşullarını, metin yapısını ve metin türlerini irdeleyen bir bilimdir. Öğrencilerin daha sonra karşılaştıkları metinleri daha kolay anlayabilmeleri için ders kitaplarında okuma metinleri üzerine yapılan etkinlikler, metinlerin nasıl oluşturulduğunu öğrenciye sezdirici nitelikte olmalıdır. Bu bağlamda; metindilbilim verileri, etkinlik oluşturma sürecinde temel alınmalı, her okuma etkinliği öğrencinin belli okuma becerisini geliştirme ve uygun stratejileri kullanmayı öğretme amacı taşımaktadır.

1.2. AMAÇ/ HİPOTEZLER / PROBLEMLER VE ALT PROBLEMLER

Araştırmanın amacı, ortaokul Türkçe derslerinde okuma etkinliklerinin okuma eğitimi karşılama yeterliğini metindilbilimsel bağlamda değerlendirmek için okuma eğitimi ölçütlerini saptamak ve bu ölçütleri metindilbilim ölçütleriyle karşılaştırarak, okuma etkinlikleri hazırlanırken metindilbilimin ölçütlerine uyulup uyulmadığını bulgulamaktır. Bu bağlamda araştırmanın problemi:

- Türkçe öğretiminde okuma etkinlikleri, okuma eğitimi bağlamında metindilbilimsel ilkeleri karşılayabilmekte midir?

Alt problemler:

- Yetkin okur niteliklerini karşılayan okuma eğitimi ölçütleri nelerdir?
- Okuma eğitimi ölçütleri ile metindilbilim odaklı metin çözümleme ölçütleri ne derece uyumaktadır?
- Türkçe ders kitaplarında okuma etkinlikleri okuma eğitimi ölçütlerini ne derece karşılamaktadır?

- Türkçe ders kitaplarında metinler üzerinde yapılan okuma etkinlikleri metin yapı ölçütlerini ne derece karşılamaktadır?
- Türkçe ders kitaplarında okuma etkinliklerinde ele alınmayan metin yapı ölçütleri okuma eğitimi ölçütlerinden hangilerinin geliştirilmemesine neden olmaktadır?
- Türkçe dersi okuma kazanımlarının okuma eğitimi ölçütleri ve metin yapı ölçütlerini karşılama durumu nedir?
- Türkçe ders kitaplarında metinler üzerinde yapılan okuma etkinlikleri PISA okuma kazanımlarını ne oranda karşılamaktadır?
- Ortaokul Türkçe derslerinde okuma metinleri üzerine yapılan etkinlikler Türkçe Öğretim Programı'ndaki okuduğu metni anlama, çözümleme ve değerlendirme kazanımlarını karşılayacak yeterlikte midir?

1.3. ÖNEM

Yetkin ve eleştirel bir okur; yaşamı daha geniş bir çerçevede doğrultusunda değerlendirebilir, doğru kararlar verebilir, kişisel, eğitsel ve sosyal bağlamda toplumu geliştirici eylemlerde etkin bir rol üstlenebilir. Bu becerinin ortaokul gibi erken bir süreçte geliştirilmesi bireyin ve toplumun refahı açısından önem taşımaktadır. Bu araştırma, Türkçe Öğretim Programı'nda okuduğu metni anlama, çözümleme ve değerlendirme kazanımlarını gerçekleştirmeye yönelik bilimsel bir temele (metindilbilim) dayalı okuma etkinlikleri hazırlayabilmek için eksiklikleri saptamak ve gerekli bilgi konusunda katkı sağlamak bağlamında önemlidir.

1.4. SAYILTILAR (VARSAYIMLAR)

İncelenen olan ders kitaplarının kazanımları karşılayacak yeterlikte yazıldığı varsayılmaktadır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma 2017-2018 Eğitim Öğretim yılında okutulan 8. Sınıf Dörtel Yayıncılık İlköğretim Türkçe 8 Öğretmen Kılavuz kitabındaki okuma metinleri ve bu metinlerle ilgili çalışma kitabında yer alan okuduğunu anlama, çözümleme ve

değerlendirme etkinlikleri ile öğretmen kılavuz kitabındaki yönergelerle sınırlıdır. 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında metin türü çeşitlendiği ve 8. Sınıf; okuma anlama, çözümleme ve değerlendirme kazanımlarının tümünü kapsadığı için bu düzey tercih edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı dönem okullarda 2017 ve 2018 yıllarında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programları ile hazırlanmış ders kitabı olmadığı için araştırmada 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuma kazanımları temel alınmıştır. Bununla birlikte araştırmanın bulguları 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı okuma kazanımlarıyla da ilişkilendirilmiştir.

1.6. TANIMLAR

Yönerge: Öğrenci Çalışma Kitabı'nda yer alan etkinliklerin dışında Öğretmen Kılavuz Kitabı'nda belirtilmiş ders öncesinde ve sırasında öğretmen tarafından sınıfta yapılması/yaptırılması beklenen eylemlerdir.

Okuma Eğitimi: Bireyin ilk okuma yazma öğrenmesiyle başlayıp yaşam boyu devam eden, geliştirilebilir ve ölçülebilir bir eğitim sürecidir.

PISA Testi: OECD'ye katılan ülkeler tarafından üç yılda bir uygulanan ve Türkiye'nin 2000 yılından beri dâhil olduğu on beş yaş grubundaki öğrencilerin okuma anlama ve problem çözme becerilerini ölçen bir sınav sistemidir.

Metindilbilim: Metin oluşturma ölçütlerini tanımlayan, metin türlerini yapı ve işlev bağlamında sınıflandıran, bütün metin çalışmalarının kuramsal dayanağını oluşturan bir disiplindir.

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE / ALANYAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. ANA DİLİ ÖĞRETİMİ VE OKUMA EĞİTİMİ

2.1.1. Dil Edinimi

Dil, insanların toplu olarak yaşamaları sonucu birbirilerine duygu ve düşüncelerini aktarma ve iş birliği içinde yaşama ihtiyaçlarından doğmuş bir iletişim aracı olarak kabul edilir. Çağdaş dilbilim çalışmalarında dil “Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan ögeler ve kurallardan yararlanılarak aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge” (Aksan, 2015, s.55) olarak tanımlanmaktadır. Dilin, bir bilim olarak incelendiği dilbilim alanı dışında tarih, biyoloji, sosyoloji, antropoloji, din, tıp vb. gibi birçok alanda yapılan çalışmalara dahil edilmesi de onun çok yönlü ve karmaşık bir varlık olduğunu göstermektedir.

Bu karmaşık yapı için Aksan, aşağıda yer alan dil tanımında “büyü” sözcüğünü tercih etmiştir. “Dil bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca da başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyü bir varlıktır. O gerek insan, gerek toplum, gerekse insan ve toplumdan ayrı düşünölemeyecek olan bilim, sanat ve teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur.” (2005, s.11).

Walter Porzig’in Dil Denen Mucize kitabında ise, Aksan’ın dili büyü olarak nitelediği tanımına destek olacak ‘mucizevî’ tanımıyla karşılaşırız. Porzig’e göre; “Dil, yalnız bugüne ait değildir. O, hem geçmişe hem bugüne hem de geleceğe ait bir iletişim aracı olarak bilinir ve olağanüstü değerleri bulunan mucizevî bir buluş”tur (aktaran Cemiloğlu, 2009, s.1).

Geçmişle bugünün, bugünle yarının bağları bir düzen içinde dille bağlanır. Tarihin tozlu sayfaları, geleceğin aydınlık yüzüdür dil. Öğrenmenin olmazsa olmaz şartı, insanlar arasındaki en etkili anlaşma; manevî değerlerin ve maddî kültür mirasının da taşıyıcısıdır. Güneş’e (2013, s.1) göre dil “öğrenmenin kalbi ve insan beyninin sınırsız bir becerisi”dir.

İnsan düşünce kabiliyeti ile diğer canlılardan ayrılmaktadır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran özelliğin konuşma olduğu söylenmektedir. Konuşmak düşündürmektir. Düşünme; çıkarımlar yapma, kavramlar ve önermeler arasında bağlantılar kurmadır. Kavramlaştırma da ancak dil ile gerçekleşmektedir. Nesnelere ad verme, bunlar arasında bağlantılar kurma ve sonunda soyutlama (Elma denildiğinde zihinde canlandırılabilmesi için elmanın kendisinin görülmesi gerekmez.) ile kavramlar oluşmuştur. Kavramlarla da insan kendine bir dünya yaratır: Kültür dünyası.

Dil, ait olduğu toplumun kültürünü yansıtan bir ayna gibidir. Dil olmasaydı geçmiş ile ilgili hiçbir bilgi edinilemezdi. Örneğin; toplumun bir dönemine ait dille oluşturulan yazınsal metinler incelendiğinde o toplumun değerleri, inanışları, yaşam biçimleri, tanık oldukları tarihi ve siyasi olaylar hakkında bilgi edinilebilir. İnsanlar belli değerleri dille paylaşır, gelenek ve görenekler sonraki kuşaklara dille geçer ve hep birlikte bir birikim olarak kültür oluştururlar.

Kaplan (2004), “Dil, duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtararak aralarında duygu ve düşünce birliği olan bir cemiyet, yani millet haline getirir. Dil, ferde cemiyetin bağışladığı en büyük miras ve donatımdır,” (s.39) sözleriyle dilin insan yığınlarına cemiyet olma niteliği kazandırdığına ve kuşaktan kuşağa geçen bir miras olduğuna dikkat çeker.

Dilde gelişmişlik aynı zamanda bilimde, teknolojiye, ekonomik ve siyasi alanda gelişmişliğin ön şartıdır. Dilinde yetkin olan bireyler bilginin büyük oranda ve hızla yayıldığı çağımızda, gelişmeleri anlayabildikleri oranda yakalayabilir, gelişmelere dahil olabilir, olayları eleştirel bir gözle değerlendirebilir ve dili doğrultusunda gelişen düşünme yeteneği ile bu gelişmelere katkı sağlayabilir.

İnsan hayatında bu kadar önem taşıyan dilin nasıl olduğu ve günümüzdeki haline nasıl geldiği sorusu dilbilimcilerin yanı sıra diğer bilim insanlarının da (tarihçi, biyolog, din adamları) araştırma konuları arasına girmiştir.

Din adamları dilin doğuşunu İncil ve Kur'an'dan hareketle ilahi güce bağlarken, 18. yy.da dilin doğuşu ile ilgili dinî ve felsefî görüşlerin bir tartışmaya dönüştüğünü Okur (2013, s.11-12), şu şekilde aktarmaktadır:

1770’te J.G. Herder tarafından hazırlanan “Ursprung der Sprache” (Dilin Kökü) adlı eserde dilin Tanrı tarafından yaratılamayacağı, eğer Tanrı tarafından yaratılmış olsaydı şimdikinden çok daha mantıklı ve akılla yüklü olacağı ve dillerde böyle düzensizlikler, yanlışlıklar olmayacağı savunulmuştur. Fakat dilin Tanrı tarafından yaratılmadığı gibi insan tarafından da keşfedilemeyeceğine inanan Herder’e göre dil, zorunlu olarak insanın iç tabiatından iç atılımla doğmuştur ki bu da düşüncenin ürünüdür. Humboldt’a göre dil, “bir yandan insanın tabiatında olan bir şeydir, öte yandan hazır olarak verilmiş bir şey değildir, tarihi bir realitesi vardır, tarih içinde gelişir.” J.G. Herder ve W. Von Humboldt’a karşı çıkanlar ise dilin insan tarafından bulunamayacağını, doğrudan doğruya Tanrı’nın insana bağışladığı bir şey olduğunu savunmuşlardır. Özellikle bu gibi dinsel görüşler pozitif bilimler tarafından pek ciddiye alınmamış, daha somut bulgulara dayanan görüşlere değer verilmiştir. Dilin doğuşuna dair varsayımlar dildeki kelimelerin tamamını ya da çoğunluğunu karşılayamadığı için pek güvenilir bulunmamıştır. İşte bunun gibi gerçeği ve bilimselliği yansıtmayan varsayımlardan dolayı batıda dilin doğuşuyla ilgili araştırmalar yirminci yüzyılın sonuna ertelenmiştir hatta Paris Dil Kurumu 1886’da tüzüğüne şöyle bir madde ekleyerek bu konuyu kapatmıştır: “Bundan böyle dilin doğuşu ve oluşumu hakkında hiçbir tebliğ kabul edilmeyecektir”.

Dilin doğuşuna dair yapılan pek çok tartışma ve bilimsel çalışma gösteriyor ki dilin doğuşu konusu gizemini korumaktadır. Dilin araştırma ile ilgili kısmına dönülecek olursa “Bireyler dili nasıl edinmektedir?” ya da “Dil bireylere nasıl öğretilmelidir?” sorusuna cevap verilmesi gerekir. Bu sorulara cevap verebilmek için çocukta dil gelişimini açıklayan dil gelişim kuramlarına Okur’dan (2013) özetle göz atılması yerinde olur:

Davranışsal kurama göre dil, taklit yoluyla öğrenilir ve bu taklitçilik aile tarafından pekiştirilerek gelişir. Davranışçılara göre dilin öğrenilmesinde ‘taklit, pekiştirme ve tekrar’ önemlidir. Bilişsel kurama göre dil, çocuğun çevresindeki nesneler ve etkinliklerden oluşan bir uyarıcıdır. Çocuk önce bu uyarıcıdaki değişmezleri algılar. Bu değişmezler nesne ve uyarıcılara verilen adlardır. Çocuk, zamanla bilişsel açıdan gelişip çevresindeki ayrıntıları algılamaya başladığında dildeki ayrıntıları da algılar. (Top ver derken, topu ver demeye başlar.) Noam Chomsky’nin dilbilimsel kuramında ise dil, çocuğa doğuştan verilen bir yetenektir. Bu kurama göre insan yavrusu, dil gelişimine güçlü bir yatkınlıkla ve konuşulanı hemen kapacak nörolojik gizil güçle doğar. Chomsky’ye göre çocuk, çevresinde konuşulan dili içselleştirir, kuralları anlar ve daha sonra dil bilgisi kurallarına uygun konuşabilir. Dilbilimciler, dil gelişimini ‘doğuştanlık varsayımı’na bağlarlar. Yani dil gelişiminde davranışçıların savunduğu anne babanın ya da toplumsal çevrenin etkisinden çok çocuğun doğuştan sahip olduğu gizilgüç etkilidir. Davranışçıların görüşüne yakın olan Morris ve Bruner’in Sosyolinguistik Kuramı’na göre çocuklar, başkalarının davranışlarını yönlendirmek ve sosyalleşmek için dil öğrenirler. Davranışçıların, bilişselcilerin ve dilbilimcilerin birleşimi olan Bloom ve Lahey’in Etkileşimci Kuramı’na göre de çocukların, dil öğrenimine donanımlı doğdukları ve çevrenin etkisiyle dili öğrendikleri savunulmaktadır.” (Okur, 2013, ss. 37-40).

Dil gelişim kuramlarından hareketle diyebiliriz ki çocuk; doğuştan dil yetisi ile dünyaya gelir, ailesinden ve çevresinden dilin kurallarını taklit yoluyla öğrenir,

öğrenmesi pekiştirildikçe ve bilişsel süreçleri geliştikçe dilin ayrıntılarına hâkim olup dili sosyalleşmek için kullanır.

Dil kuramlarının dışında dil edinimine başka bir açıdan bakan Huber (2008) ise dil edinimini “Bebeklerin çevrelerinde konuşulan, özellikle de kendileriyle konuşulurken kullanılan dili, öğrendiklerinin farkına varmadan öğrenmeleri” (s.78) olarak tanımlamaktadır.

Uzmanlar dil edinimini bireyin fizyolojik gelişimine paralel olarak doğum öncesi döneme dayandırmaktadır. “Çocuk anne karnındayken annesinin sesindeki ses perdesinin değişikliklerini fark eder. Bu durum çocukta dil gelişiminin başlangıcıdır.” (Okur, 2013, s.23). Dil, belli bir yaşta öğrenilip bitirilen bir bilgi ve beceri alanı değil, kişinin yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Uzun (2003) ise bu sürecin ilk beş yılını olağanüstü bir durum olmaması halinde evrensel olarak tanımlar. “Eğer fiziksel bir güçlük ya da insandan uzak kalma, uzak tutulma durumu yoksa, doğumdan başlayarak 5 yaşa kadar sürebilen sözlü dilin karmaşık yapısının gelişimi, evrenseldir.” (s.56). Anne karnında başlayan bu sürecin temeli evde atılmaktadır ve okullar, farkına varılmadan edinilen dilin gelişim sürecini sistematik bir biçimde düzenlemektedir. İlkokul çağına gelmiş bir çocuk kendi dilinin ses özelliklerini ve -farkında olsun veya olmasın- dil kurallarını belli bir seviyede kavramıştır ve kullanmaktadır.

Dil edinme/edindirme süreci bireyin doğuştan gelen ruhsal ve kişilik özelliklerinden, içinde yetiştiği sosyokültürel çevreden bağımsız düşünülemez. Bireylerin dili kullanma biçimleri, içinde yetiştiği aile, mahalle, şehir ve bölgenin özelliklerine göre farklılıklar gösterebilir. “Okulun görevi hangi toplumsal konumdan gelirse gelsin, evde ne düzeyde dil bilincine ve Türkçe edincine ulaşmış olursa olsun, bütün öğrencilerin, kendine güvenen, bildirişime ve dil kullanımının yararına inanan, düşünen ve düşündüğünü anlaşılır bir biçimde dile getirebilen geniş düzgülü¹ insanlar olmasını sağlamaktır.” (Huber, 2008, ss.270-271). Bu sayede dili bilinçli bir şekilde öğrenen birey, onunla neler yapabileceğini keşfedecek Wittgenstein’in

¹ Geniş düzgülü: Çok sayıda sözcük bilen, karmaşık yapıli tümceler anlayabilen ve üretebilen, çok sayıda ve türde değişim yapabilen, üretilen metinlerdeki dilsel değışkeleri saptayabilen, metinlerdeki çokanlamlılığı anlayabilen, gerektiğinde çok anlamlı veya tek anlamlı metinler üretebilen, değışik metin türleri ile bunların özelliklerini bilen ve bunlara göre metin oluşturan, konu sürekliliğı gösteren çizgisel ve tutarlı metin oluşturan ve böyle oluşturulmayan metinleri eleştirebilen bir kişidir.

meşhur “Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır.” (aktaran Aksan, 2005, s.15) sözündeki gibi kendi sınırlarının farkına varacak ve düşüncesini bir düzene sokmayı öğrenecektir. Bu da iyi bir ana dili öğretimi sayesinde gerçekleşebilir.

2.1.2. Ana Dili Öğretimi ve Dil Becerileri

2.1.2.1. Ana Dili Öğretimi

İnsan doğduğunda ilkin anlamakta güçlük çekeceği sonsuz gibi görünen bir kavram dünyasında bulur kendini ve dış dünya ile iletişimi hisleri ile sınırlıdır. İnsanın dünyaya gelmesinden itibaren dış dünya ile iletişim kurmasında en büyük yardımcısı annesidir. Çocuk annesinin konuştuğu dilin içine doğar; o dildeki kavramları fiziksel ve zihinsel gelişim sürecine göre algılamaya, öğrenmeye ve bir düzene koymaya başlar. Hellen Keller’ın da dediği gibi “İnsanın dünyası dili öğrenmeye başladığında bir düzene girer.” (aktaran Huber, 2008, s.149). Düzenlenmiş bir dünya ise insana kendini güvende hissettirir.

Ana dili dendiğinde kişinin sadece annesinin konuştuğu dili anlamak yeterli değildir. Ana dili başlangıçta anneden öğrenilen ancak geniş manada bireyin içinde yaşadığı toplumla iletişim kurmasını sağlayan “Kendisiyle bilim, öğretim, sanat, felsefe ve din etkinliği sürdürülen” (Öztürk, 2007, s.15) dildir.

Aksan’a (2015) göre ana dili, “başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevreden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan” (ss. 81-82) dildir. İnsanların ana dillerini öğrenmeleri ilköğretim okuluna gelmeden çok önce başlamaktadır. Ancak bu öğrenmeler düzenli ve planlı olmadığı için başarısı da tesadüflerle sınırlıdır. Ulusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağ kurulması millî eğitimimizin temel görevleri arasında yer alır. Ana dili öğretiminde ne kadar başarılı olunursa bu kültür bağı da o kadar kuvvetli olacaktır.

Ana dilini erken yaşlarda öğrenmeye başlayan çocuk yaşamının sonuna kadar bu becerisini geliştirecektir; çünkü ana dili öğreniminin sonu yoktur. Çocuk planlı bir ana dili öğrenimiyle ilköğretim döneminde karşılaşır. Demirel’e (1999) göre “İlköğretim döneminde okul, dil öğrenimini önce bir sistem içine sokar ve yavaş yavaş öğrencilere dilin kurallarını sezdirir; onların dillerini bu kurallara uygun olarak

kullanmalarında bir bilince varmalarını sağlar.” (ss.22-23). Bu sisteme dahil olan çocuk zamanla dilin karmaşık yapılarını da kavrar.

Uzun (2003) ise ana dili öğreniminin okul süreci içine girmesiyle dil kullanımının bilişsel düzeyinin artacağına dikkat çeker:

Formal okul süreci içinde, doğumdan itibaren başlayarak süren bu sürece okuma ve yazma öğrenimi de eklenir ve birey bu yolla dilin tüm kullanım alanlarıyla (konuşma, yazma, dinleme, okuma) okulla birlikte etkileşime girmiş olur. Her yeni yaş ve öğrenim aşamasıyla birlikte bilginin artan akademik yapısı ve çeşitliliği nedeniyle dil kullanımının bilişsel düzeyi de artar.” (s.56).

Ana dili öğretiminin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Türkçe derslerinin ana malzemesi de dilin inceliklerini ve güzelliklerini sunan edebi eserlerdir. Huber’e (2008) göre “Dil kullanımı belli bir bildirişim durumunda üretilen metinlerle olur; bu demektir ki dil dersi, dilin görünümelerini hep metin boyutunda ele almalı, öğrencilere bildirişim durumuna uygun metinler üretmeyi, üretilmiş olan metinleri anlamayı öğretmelidir.” (s. 270). Estetik bir dille yazılmış bu metinler etkili bir ana dili öğretimi için araç olmalıdır. Çocuklar bu metinlerde, günlük hayattaki dil kullanımının düzen içinde işlenmesinin duygu ve düşünceleri aktarmada en etkili yol olduğunu görecektir. Metinde anlatılanlara benzer durumlarla günlük hayatta karşılaşan çocuk sorunlarına dil ile çözüm arayacaktır. Ana dilinin seçkin örnekleriyle küçük yaşlarda tanışan bir çocuk hem dil hakimiyetini hem de düşüncesini geliştirebilme fırsatı yakalayacaktır. Bu sebeple ana dili öğretiminin planlaması çok iyi yapılmalı ve tesadüfî öğrenmelere bırakılmamalıdır.

2.1.2.2. Ana Dili Öğretiminde Beceriler

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2006, s.5) “Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, eleştirel ve yaratıcı düşünme, iletişim kurma, problem çözme, araştırma, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma ve girişimcilik” becerileri öğrencilerin hayat boyu kullanacakları beceriler olarak tanımlanmış ve bu becerileri edindirmede öğrenme alanları dinleme, konuşma, okuma, yazma ve dil bilgisi olarak tanımlanmıştır. Bu becerilerin gerçekleştirilmesi de öğrenme alanlarının uyum ve iş birliği içinde sürdürülmesine bağlıdır. Programda öğrenme alanı olarak gösterilen alanlar da aslında temel dil becerileridir. Çocuk bu temel dil

becerilerini geliştirebildiği takdirde Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmayı öğrenecek ve topluma sağlıklı iletişim kuran bir birey olarak dahil olacaktır.

Adalı'ya (1983) göre ana dilini öğrenme çocuğun çevresinden bağımsız gerçekleştirilemez ve eğitimin her aşamasını içine alan süreçte gelişen bir beceridir:

Ayırma, çözme, birleştirme, düzenleme gibi işlemleri gerektiren konuşma, dinleme, yazma, okuma etkinlikleriyle gelişen düşünsel, duygusal, duyumsal ve bireye özgü bir anlam evreni 'oluşturma-dışlaştırma' sürecidir. Bu nedenle ana dili, bağlı olduğu bir çerçeveden soyutlanarak öğretilemeyeceği gibi; ana dilinin yetkin kullanımı da eğitimin yalnızca bir tek aşamasında gerçekleştirilebilecek bir beceri değildir." (s.35).

Sever (2011), "Ana dili öğretiminin genel amacı okuma kültürü edinmiş, düşünen, duyarlı bireyler yetiştirmektir. Bu amaca ulaşabilmek için de zengin uyaranlı öğrenme ve öğretme süreçlerinde, öğrenciler daha çok duyma ve düşünmeye yöneltilmeli; üstlendikleri bu sorumlulukla duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak anlatma isteği duymalıdır." der ve öğretimin temel gereci olan metinler ve bu metinlere ilişkin incelemelerin okuma, konuşma, dinleme ve yazma etkinlikleri için birer uyaran olması gerektiğini vurgular (s.12-17).

Dil öğretiminin temel hedefi, öğrencilerin, dilin farklı bağlamlarda aldığı görünümleri kavramaları, dil aracılığıyla kendilerini ifade edebilmeleri, değişik bilgi kaynaklarına ulaşarak duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmeleridir (MEB, 2006, s. 2). Bu hedefleri gerçekleştirmek için öğrencinin izleyerek, dinleyerek ve okuyarak anlama becerisini geliştirmek gerekmektedir. Okuduğunu anlayan, kullanan, eleştiren, araştıran, okuduklarıyla karar verebilen, problem çözebilen ve diğer bireylerle sağlıklı iletişim kurarak toplumda girişimci yönleriyle öne çıkan bireyler yetiştirmenin en doğru yolu yetkin bir okur yetiştirmekten geçmektedir. Çocuğun dili edinme yetisi doğuştan geldiğine göre çocuğa bu yetisini etkili kullanabileceği sosyal öğrenim ortamları sunulmalıdır. Dili tanıma, ifade etme, bilgilendirme ve sosyal eylem aracı olarak tanımlayan Yıldız (2013), "Ders içindeki iletişimde dilin ifade zenginliği gündeme gelmelidir ki, bunu öğrenciler bizzat yaşasınlar, değerlendirsınlar ve geliştirebilsinler. Bu amaca yönelik olarak derslerde mantık-kavram ve duygu düzlemlerinde dil kullanımının bulunduğu metinler seçilmeli" (s. 63) diyerek ana dili öğretiminde yol göstermektedir.

Demirel (1999) ise ana dili öğretiminde öğretmene dikkat çekerek “Öğretmen, Türkçe derslerinde yapacağı çeşitli çalışmalarla öğrencilerine önce kitap okuma alışkanlığı ve zevki kazandıracak; onların, değerli eserleri kendi başlarına arayıp bulacak ve okuduklarını değerlendirebilecek düzeye gelmelerini sağlayacaktır.” (ss. 22-23) demiştir. Görünen o ki ana dili öğretimi okul bünyesine girdiğinde geliştirilmesi gereken en önemli beceri okuma becerisidir. Okuma alışkanlığı kazanmış bir çocuk zamanla ana dilinin inceliklerini görebilecek, sözcük dağarcığı geliştikçe yeni düşünceler üretebilecek, dilinin sınırlarını genişlettikçe dünyasının da genişlediğini hissedecek ve o dünyaya sınırsız düşünce sığdırılabileceğini anladığında, toplumla daha sağlıklı iletişim kurabilecektir. Özdemir de (2000) ana dili öğretimi ile okuma arasındaki ilişkiyi “Okuma yazma becerisi üstüne, bir okuma alışkanlığının kurulabilmesi için en önemli koşul temeli sağlam bir ana dili öğrenimidir.” (s.15) şeklinde belirtmiştir.

2.1.3. Ana Dili Öğretiminde Okuma Eğitimi

2.1.3.1.Okuma Eğitimi

Toplumların gelişmişlik düzeylerini belirlemede okuma oranlarının etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Günümüzde de bilim, teknoloji ve sanatta gelişmiş toplumlar incelendiğinde toplumların gelişim basamaklarının her birinde okumanın büyük bir yeri olduğu görülmektedir. Çünkü okuma toplumları refaha götüren en kaliteli, en ucuz ve en güvenli yoldur. Bu yola bilinçle giren, toplumun bütün bireylerine okuma becerisini küçük yaşlardan itibaren kazandırmayı amaç edinen toplumlar, mutlaka hak ettikleri gelişim seviyesine ulaşacaklardır.

Toplumların kaderini çizmede bu kadar önemli bir yere sahip olan okuma, çok yönlü temel bir dil becerisi olduğu için birçok uzman tarafından yapılan tanımlar okumanın farklı özelliklerine dikkat çekmektedir. Özdemir’e (2000) göre okuma “basılı ya da yazılı sözcükleri duyu organlarımız yoluyla algılama, bunları anlamlandırıp kavrama ve yorumlama” (s. 11) dır. Günay (2003) ise okumayı “alıcının metin karşısında yaptığı düşünsel bir etkinlik” olarak tanımlar ve okumanın yeni anlamlar üretme işi olduğuna dikkat çeker (2003, s. 9):

Dar anlamda okuma, yazılı bir metnin şifresini çözmeye, grafiksel olarak kodlanmış bir bildirinin kodunu çözme; geniş anlamda ise okuma, yazınsal bir metni yorumlamak demektir. Hangi yapıda, biçimde ya da durumda olursa

olsun, kendi bağlamı ve tutarlılığı içindeki bir metinde, sözcüklerin ya da tümcelerın bir arada bulunmasıyla oluşan anlamı keşfetmek ve ortaya koymak için göstergeler dizgesini gözlemlemek; dizgeleri birbiriyle ilişkilendirerek sözcük anlamının ötesinde bir anlam bulmak demektir.

Güneş'e (2013) göre "Görmek ve bakmak ile işitmekle dinlemek arasında önemli farklar vardır. Okumak, yazıya bakmak veya onu görmek değildir. Okumak, yazının anlamına yeni anlamlar ekleyerek gönüllü katkı yapmaktır." (ss. 129-130). Yani okuma, insanı bir üretme süreci içine sokmalıdır. İnsan düşünce/kavram üretebildiği sürece okumanın anlamlı bir etkinlik olduğundan söz edilebilir. Bundan okumanın kısa vadede bireye bir katkı sağlamadığı anlaşılmamalıdır. Montesquieu'nun "Çeyrek saatlik bir okumanın gideremediği kederim olmamıştır." (aktaran Özdemir, 2000, s.25) sözündeki gerçekliği her okur az çok kendi deneyimlerinden bilir.

Okuma, fiziki şartlar dahilinde asla ulaşamayacağımız, belki de hayalini bile kuramayacağımız dünyaların kapısını açan bir anahtardır. "Okuma, insanın dünyasını genişleten, kişiliğini biçimlendiren, onu başkalarına bağlayan önemli bir etkidir." (Demirel, 1999, s.61). Toplum ile birey arasında kurulacak bağlar okuma ile güçlendirilebilir; birey okuduklarıyla, uzun vadede yeni bağlar da oluşturabilir.

Okuma aynı zamanda insanı toplumda kemikleşmiş yanlış inanışlara karşı koruyan bir kalkandır. Tarih, her dönemde toplumların yanlış inanışlarla mücadelesine şahit olmuştur. İnsan yanlışlar karşısında doğruları bildiği sürece itiraz edebilir, bilmeyen insansa itaat etmek zorunda kalır. Sokrates'in "Eğitimin pahalı olduğunu düşünüyorsanız bir de cehaletin bedelini hesaplayın." Sözündeki gibi toplumların bu bedeli ödemesi bireylerin ödemesinden çok daha ağırdır. Thomas Jefferson da aynı noktaya "Özgür insan, okuyan insandır. Çünkü bilgisizliğin, kör inançların ve saplantıların her türlüşünü yenen bir güçtür okuma." (aktaran Özdemir, 2000, s. 18) sözü ile vurgu yapar.

Okuma; bireyin yaşına, konumuna ve ihtiyaçlarına göre şekillenen değişken bir iletişim sürecidir. İlkokulda okumaya kod çözme boyutu ile başlayan çocuk zihinsel gelişimiyle birlikte okumanın üst düzey kazanımlarını edinmeye başlar. İlkokulda karşılaştığı metinlerle yazar ile iletişime giren çocuk gitgide yazarın söylediklerinden söylemediklerini/söylemek istediklerini anlamaya, yorumlamaya başlayacaktır. Okuma artık bir çeşit bulmacaya dönüşür. Bu süreçte okumanın

kendine verdiği keyfi hissedebilen çocuk yazarla kurduğu keyifli iletişimi çevresindekilerle de kurmak isteyecektir. Yani okuma aslında bireyin toplumla iletişimini besler, renklendirir ve bir kere insanın hayatına girdi mi insanın hayatını sonuna kadar değiştirir /geliştirir.

Güneş (2013), okuma öğretiminin en önemli amacını “yazılı dil becerilerini geliştirmek ve sözlü dil becerileriyle bütünleştirmektir” şeklinde tanımlar ve okumayı bütün bireysel becerilerin merkezine koyar. Birey, okuyarak bilgiye ulaşmakta, bilgiyi kullanmakta, kendini geliştirmekte ve bilgi teknolojilerinden yararlanmaktadır (s.141). Okuyan çocuklar/bireyler dünyaya, olaylara herkesin baktığı gibi bakmazlar. Onlar kitaplar sayesinde yaşamın içinde yer alan iyi veya kötü her türlü insanı tanıma fırsatı yakalarlar. Gülten Dayıoğlu’nun deyimiyle “insan sarrafı” (2016, s. 238) kesilirler. Bu sebeplerdir ki okuyan çocuk doğru veya yanlış değerlendirmesi yaparken sadece hisleriyle değil bilgisini ve mantığını da devreye sokarak eleştirel düşünür ve karar verir.

Eleştirel okuma “eğitim vasıtasıyla öğrenciyi etkili bir demokratik vatandaşa dönüştürebilmek için öğrenciye, yaşadığı toplumda gündelik yaşamda kullanılan her türlü yazılı dil örneklerini sorgulayabilme becerisi kazandırmak ve farkındalıklarını artırmak, ‘nedir’ sorusundan ziyade ‘niçin’ sorusunu sordurmak”tır (Özüdoğru, 2016, s.115). Okuyan insan, üzerinde sorumluluk hisseden insandır; çünkü bilmek/anlamak, sorgulamayı ve değişmeyi gerektirir. Değişim beraberinde gelişmeyi, uzlaşmayı ve hoşgörüyü getirir.

“Birey olarak insanın kendisinin farkına varması, üyesi olduğu toplumla ilişkilerini düzenlemesi, yeryüzündeki yerini, varoluş nedenini anlaması iyi bir kavrayıcı olarak yetiştirilmesine, eğitim sürecinde anlama ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine bağlıdır” (Karatay, 2013, s.221). Günümüzde bireylerin etrafı gelişen teknolojinin etkisiyle adeta bilgi yığınlarından oluşan bir okyanusla çevrilmiştir ve nitelikli seçim yapamayan acemi yüzücüler/okurlar bir süre sonra korktukları için bu okyanusta boğulabilmekte ya da okyanusa hiç girmeme eğilimi gösterebilmektedir. Bunun olmasını istemiyorsak bireye okuma malzemeleri içinden bilinçli seçim yapmasını öğretmek için okul döneminde üzerinde titizlikle durulmuş, bireyin yaşam boyu gereksinimlerini gidermede araç olarak kullanabileceği bir okuma eğitimi verilmelidir. Bu sayede mantıklı düşünen, farklı açıklama ve akıl

yürütme biçimleri geliştirebilen, okunanlar arasından önemliyle önemsizi ayırabilen, parçalardan yeni bireşimler üretebilen, kendisine ve içinde yaşadığı dünyaya eleştirel gözle bakabilen bireyler yetiştirmek mümkün olabilir.

Özdemir'e (2000) göre herhangi bir bilgi alanında okumayı bir alışkanlık haline getirmiş ve eleştirel düşünce becerisi edinmiş okur, "basılı sözcüklerin taşıdığı bilgiyi hiçbir zaman olduğu gibi benimsemez, okuduğuna kimi yönden katılır, kimi yönden katılmaz; kitaplarda, dergilerde karşılaştığı her yeni görüşle bir kez hesaplaşır, böylece kendi özgün, bağımsız düşüncesini oluşturan" (s. 15) okurdur.

Sever (2013, s.24), çocuğun okuma kültürü edinme sürecini "birbirine bağımlı ve birbirini bütünleyen becerilerin kazanılmasını gerekli kılan ardışık bir süreç" olarak tanımlar. Bu sürecin ilk basamağına dinlemeyi koyan Sever, bu sürecin okuma yazma becerisi, eleştirel okuma becerisi ve evrensel okuryazarlık becerisi kazanılarak gerçekleştiğini belirtir. Sever'in belirttiği okuma kültürü edinmiş bireylerin yetiştirilmesi hususunda Türkçe derslerinde gerçekleştirilmesi gereken okuma becerisinin alt basamaklarına ayrıntılı değinmek ve okuma kültürü edinmiş bireylerin somut olarak göstermesi gereken davranışları açıklamak yerinde olacaktır.

Özdemir'e (2000) göre okurluk donanımına sahip bireyler genel olarak aşağıda sıralanan maddelerde belirtilen işlemleri gerçekleştirebilmelidir:

1. Metnin düşünce ve duygu yapısını oluşturan öğeleri ayırabilmeli, yazarın amacını kestirebilmeliyiz.
2. Okunan metnin yazı türünü (makale, köşe yazısı, deneme, eleştiri, öykü vb.) belirleyebilecek durumda olmalıyız.
3. Yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilmeliyiz.
4. Metnin dokusu içinde yer alan anahtar kavramları, cümleleri, paragrafları ve bunların birbirleriyle ilişkisini araştırıp bulabilmeliyiz.
5. Metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimi; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilmeliyiz.
6. Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilmeliyiz.
7. Yazarın başvurduğu anlatım biçimlerini, düşünceleri geliştirme yollarını metne bağlı kalarak seçebilmeliyiz.
8. Algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilmeliyiz.
9. Okumayı bir öğrenme ya da dinleme ve eğlenme aracı olarak kullanabilmeliyiz.
10. Öğrenme amaçlı soruları yanıtını metinlerde bulabilmeli; belirli bir konuda bilgi toplayabilmek için metinlere başvurmasını bilmeliyiz.
11. İyi okur niçin, nasıl okuyacağını bilmelidir. (s. 33)

Özdemir'e (2000) göre eleştirel bir okur; yazarın metni neden yazdığını, okuduğu metnin türünü, yazarın seçtiği konuya karşı tutumunu, metnin konusunu oluşturan anahtar kavramları, metnin düzenleniş biçimini, metnin örgüsünü oluşturan sözcüklerin metnin bağlamından hareketle hangi anlamda (temel, yan, değişmeceli) kullanıldığını, türe özgü hangi anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarının seçildiğini bilmelidir. Böylece bu işlemleri gerçekleştirebilen donanımlı okur, okuma amacına göre herhangi bir konuda bilgi edinmek veya eğlenmek için ne tür metinlere başvurması gerektiğini bilecek ve bu metinlerle girdiği okuma-anlama sürecinde eleştirel bir tavır takınabilecektir.

Grabe'e (1991) göre ise bir okurun, okuma edimine ilişkin işlemleri yerine getirebilmesi için aşağıda belirtilen temel bilgi ve becerilere sahip olması gerekir:

- Otomatik tanıma becerileri,
- Sözcük dağarcığı ve yapı bilgisi,
- Metin şema bilgisi,
- İçerik ve dünya bilgisi,
- Bireşim ve değerlendirme becerileri,
- Üstbilişsel bilgi ve beceri denetimi. (aktaran Ülper, 2010, ss. 5-7)

Ülper, Grabe'in belirttiği bu bilgi ve beceriler ışığında yetkin bir okurun, okuma sürecinde metni anlamlandırabilmek için gerekli olan ve bir bakıma da metnin anlamlandırılıp anlamlandırılmadığına işaret eden alt becerileri ise şöyle sıralamaktadır:

- Yazı sistemini tanımak,
- Yabancı sözcüklerin anlamını kestirmek,
- Metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlamak,
- Metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlamak,
- Kavramsal anlamı anlamak,
- Tümcelerin önermelerini anlamak,
- Tümce içi bağlantıları anlamak,
- Sözcüksel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlamak,
- Dilbilgisel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlamak,
- Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirmek,
- Metindeki göstergeleri tanımak/fark etmek,
- Metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı bulmak,
- Ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırmak,
- Metni özetlemede önemli ayrıntıları metinden almak,
- Metinden konu ile ilgili noktaları çıkartmak,
- Metne göz atmak,
- Metindeki gerekli bilgileri taramak,
- Metindeki bilgiyi şematik sunuma dönüştürmek.

Okuma edimine ilişkin bu alt beceriler, aynı zamanda yetkin okur ile yetkin olmayan okuru ayırıcı özelliklere de işaret eder (Ülper, 2010, ss. 1-13). Okuma edimine ilişkin alt becerileri, yazınsal ve bilgilendirici metin türüne özgü daha alt

basamaklara ayıran Ülper’den hareketle yazınsal/bilgilendirici metinlerin ortak ve farklı özelliklerini bir tablo ile göstermek türe dikkat çekmek açısından yerinde olacaktır:

Tablo 2-1 : Yazınsal ve Bilgilendirici Metinlere Özgü Okuma Becerileri

Yazınsal Metinler	Ortak Özellikler	Bilgilendirici Metinler
1. Metnin anlamsal dokusunun (çok anlamlılık) ayırma varma 2. Metnin yapısal özelliğinin ayırma varma 3. Metindeki anlamsal boşlukları doldurabilme, 4. Metnin derin yapısına inebilme	1. Metin türünün ayırma varma 2. Metin türüne özgü uygun bir okuma amacı saptama, 3. Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırma varma, 4. Metin türüne özgü anlatımsal özelliklerin ayırma varma 5. Metin türüne uygun artalan bilgilerini etkinleştirebilme 6. Metinden hareketle çıkarımlar yapabilme 7. Metnin konusunu kavrama 8. Metnin ana iletişini yakalayabilme	1. Metnin anlamsal dokusunun (tek anlamlılık) ayırma varma 2. Metnin şematik yapısının ayırma varma, (neden-sonuç, problem-çözüm, karşılaştırma vb.) 3. Metindeki mantıksal ilişkilerin ayırma varma 4. Metnin yardımcı iletilerini yakalayabilme

Tablodan da anlaşılabileceği gibi Ülper (2010), yetkin okur ile yetkin olmayan okurun metin karşısında alacakları tavır için metin çözümlemeyi öncelemiştir. Karşılaştığı çeşitli metinleri okurken metin türünün ayırma olan okur metinden neyi nasıl alacağını bilen bir okursa metnin derin yapısında neler söylediğini bulabilir. Aksi takdirde okurun yüzey metinde kalması, ana iletiyi kaçırmaması, anlamsal çıkarımlar yapamaması kaçınılmaz olmaktadır.

Bir metni okuyup anlamlandırmak için türü ayırt etmek tek başına yeterli olmayacaktır. Gambrell’e (2002) göre okuma anlamlandırma; yazılı metinden anlamın çıkartılması, çıkartılan bu anlamın doğruluğunun denetlenmesi, onaylanması ve anlamın kurulması olarak tanımlanabilir (aktaran Ülper, 2010, s. 46). Bir okurun, okuduğu metni doğru anlamlandırmaya işaret eden aşağıdaki davranışları sergilemesi gerekir:

1. Sözcükleri bağlam içinde anlamlandırma,
2. Tümceler arası dilbilgisel ve anlamsal ilişkileri söyleme,
3. Metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri söyleme,
4. Metnin konusunu söyleme,
5. Metnin ana düşüncesini söyleme,
6. Metnin yardımcı düşüncelerini söyleme,

7. Yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme, (Kim yapmış, kim ile yapmış, ne zaman yapmış, ne ile yapmış, nerede yapmış, nasıl yapmış, kahraman kim, öyküdeki en yaşlı kişi kim?)
8. Derin yapıda yer alan anlamla ilgili soruları yanıtlayabilme, (Neden yapmış olabilir, kim yapmış, kim ile yapmış, ne yapmış, ne ile yapmış, nerede yapmış, nasıl yapmış, kahraman amacına ulaşabilecek mi, kahramana kim yardımcı olacak, kahramana kim engel olacak, kahramanın ruh hali nasıl?)
9. Metnin yazılış amacını çıkartma,
10. Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama,
11. Metne uygun başka bir başlık bulma,
12. Metinde boş bırakılan bölümü metnin anlamsal çerçevesi içinde kalarak tamamlama,
13. Metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma,
14. Yüzey metindeki kavramları ve bilgileri birleştirebilme,
15. Metni yorumlama/değerlendirme sorularını yanıtlayabilme, (Olanlar doğru mu? Neden? Siz olsaydınız nasıl yapardınız? Neden? Bu yol geçerli mi? Neden? Olayların etkisi ne? Ne işe yarar?)
16. Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri söyleme,
17. Metni, ana düşünce ve yardımcı düşüncelerini vererek özetleyebilme.

Görüldüğü gibi; Gambrell'in belirttiği (2002) ve Ülper (2010) tarafından aktarılan okuma-anlamlandırma için gerekli davranışların metin yapısı çözümleme becerisine sahip olmayı gerektirdiği açıktır.

Karatay (2014) ise; okuma öncesi, okuma sırası ve sonrasında gerçekleştirilen işlemlere göre zayıf ve iyi okuyucuları ayırt eden özellikleri Paris ve Jacobs (1984); Pressley ve Afflerbach (1995) ve Snow, Burns ve Griffin (1998) gibi kaynaklardan hareketle şu şekilde tabloştürmüştür:

Tablo 2-2 : İyi ve Zayıf Okuyucuların Okuma Sürecindeki Bilişsel Farkındalık Davranışları

Okuma öncesi süreç: Tahmin etme ve planlama	
İyi okuyucular	Zayıf okuyucular
Bir amaç doğrultusunda okurlar. Metni gözden geçirir. Önceki bilgilerini harekete geçirir. Metnin (verilmişse) başlığı ve yazarına bakar. Hangi noktalara yoğunlaşacağına karar verir. Metnin konusunu tahmin etmeye çalışır. Metinle ilgili kendi kendine sorular sorar. Metni okuma hızını belirler.	Okumaya hemen girer, hazırlık yapmaz. Okurken herhangi bir amacı yoktur. Önceki bilgilerini kullanmaz. Metinde nelere yoğunlaşacağını kestiremez. Metinde işlenen konuya ilişkin bir tahmini yoktur. Önceden belirlediği bir okuma hızı yoktur.
Okuma sırası süreç: İzleme ve düzenleme	
Kavrama düzeyini artırmak için okurken not alır. Kavradığından emin olmak için dikkatli okur. Dikkati dağılınca okuduğu kısma tekrar döner. Metinde geçen önemli bilginin altını çizerek veya onu yuvarlak içine alır.	Okurken telaşlı olur. Dikkati dağınıktır. Metinde geçen önemli bilgiyi tespit edemez. Kavrama düzeyini artırmak için okurken not tutmaz. Okuduğunu anlamadığı zaman ne yapacağını

Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için sözlük gibi başvuru kaynaklarını kullanır. Metin zor geldiğinde üzerinde iyice yoğunlaşır, gerekirse sesli okur. Metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanır. Okurken belli aralıklarla durarak ne anladığını düşünür. Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanır. Metinde geçen önemli bilgiyi hatırlamaya yardımcı olması için görselleştirir. Metinde geçen anahtar bilgiyi tanımlayan noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat eder. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol eder. Metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etmeye çalışır. Okuduğu metinde karmaşık yapıları ve önemli bilgilerin ne ifade ettiğini kendi sözcükleriyle özetler.	bilmez. Metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanmaz. Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlama yönelik ipuçlarını kullanmaz. Metinde geçen anahtar kelimelere, noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etmez. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önceki bilgilerini kontrol edemez, yeni öğrendiklerini, eleştirmeden öncekilere ekler. Metinde işlenen konuyu ve metnin anlatım örgüsünü tam olarak kavrayamaz. Metinde geçen anlamı bilinmeyen kelime veya kelime gruplarının yüklendiği anlamı bağlamdan çıkaramaz. Anlamadığının farkına varamaz. Okuduğu metinde önemli bilgiyi ayırt edemez.
Okuma sonrası süreç: Değerlendirme	
Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgular. Metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol eder. Okuduğunu daha iyi kavramak için metinde geçen düşünceleri kendi sözcükleriyle özetler. Metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz eder ve değerlendirir. Metindeki düşünceler arası ilişkileri bulmak için metni başından sonuna kadar tekrar gözden geçirir. Metni anlamak zor geldiğinde anlama düzeyine arttırmak için metni tekrar okur. Metin hakkındaki tahminlerinin doğru olup olmadığını öğrenmek için onları kontrol eder. Metnin tamamını kendi sözcükleriyle özetler. Metinden kavradıkların denetlemek için okuduğunu başkaları ile tartışır.	Okuduğu metinde önemli bilgileri bulamadığı için ana düşünceye ulaşamaz. Metindeki düşünceler arası ilişkileri bulmak için metni başından sonuna kadar tekrar gözden geçirme veya okuma zahmetine girmez. Okuma esnasında düşünme, eleştirme eylemi göstermediği için ne öğrendiğini denetleyemez. Metnin tamamını kendi sözcükleriyle denetleyemez. Başkalarıyla okuduğunu tartışamaz, kendini başarılı hisseder.

(Karatay, 2014, ss.37-39)

Karatay (2014), iyi ve zayıf okuyucuları ayırt eden temel özellikleri okuma öncesi için amaç belirleme, metni gözden geçirme, önceki bilgileri gözden geçirme, hangi noktalara yoğunlaşacağına karar verme, metnin başlığına ve yazarına bakma, metnin konusunu tahmin etme; okuma esnasında kavrama gücünü artırmak için not alma, resim-şekil ve tablolardan yararlanma, sözlüğe başvurma, ipuçlarından yararlanma, noktalama işaretlerine, kalın-italik yazılara dikkat etme, metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca önceki okuduklarını kontrol etme, bilmediği sözcükleri bağlamdan hareketle tahmin etme, metindeki karmaşık yapıları ve ne ifade ettiklerini kendi sözcükleriyle özetleme; okuma sonrasında ise okuduklarının okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama, metinde işlenen bilginin günlük hayattaki

geçerliliğini kontrol etme, metni kavramakta zorlandıysa bir daha okuma, metni özetleme, değerlendirme ve kavradıklarını denetlemek için okuduklarını başkalarıyla tartışma olarak belirtmiştir.

Özdemir (2000), okurluk donanımı tanımıyla okuma eğitimini eleştirel okuma becerisi kazanma olarak belirtirken; Ülper (2010) yetkin okur tanımıyla metin yapısını çözümlemeyi öne çıkartmış; Karatay (2014) ise okuma eğitimini süreçlere ayırıp iyi ve zayıf okur tanımı yapmıştır. Dikkat edildiğinde görülecektir ki aslında bu maddelerin hepsi iç içe geçmiştir.

Bilindiği üzere Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı - PISA (Programme for International Student Assessment) Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-Operation and Development - OECD) tarafından düzenlenen dünyanın en büyük eğitim araştırmalarından biridir (PISA, 2012, s.2). Katılımcı ülkelerde sınava giren 15 yaş grubu öğrencilerinin ana dillerindeki okuma becerisi, matematik ve fen bilgisinde ne ölçüde yeterli olduklarını değerlendiren PISA sınavları üç yılda bir yapılmaktadır ve Türkiye de 2000 yılından beri bu değerlendirme sistemini benimsemiş bir ülkedir. PISA okuma anlama testinde Türkiye genellikle ortalamanın gerisinde kalmaktadır. 2012 yılında yapılan sınavda Türkiye 65 ülke arasında 42. sırada (PISA, 2013, s.12) yer alırken 2015 yılındaki sınavda Türkiye'nin 72 ülke arasında 50. sırada (PISA, 2015, s.31) yer alarak daha da gerilere düştüğü görülmektedir. Bu sebeple ülkemizde okuma becerisi kazandırmada her ne yapılacaksa PISA'da altı düzey halinde belirtilen ve evrensel bir ölçüt olan okuma kazanımları göz önünde bulundurularak yapılması gerekmektedir. Okuma eğitimi ölçütleri oluşturulurken son noktada temel alınan PISA kazanımları araştırmanın geçerliliği bağlamında önemlidir. PISA okuma becerileri kazanım düzeyleri Tablo 2-3 ile gösterilmiştir.

Tablo 2-3 : PISA Okuma Becerileri Kazanım Düzeyleri

Düzeyler	PISA Kazanımları
1b	Bu düzeydeki öğrenciler, hikâye ya da basit bir liste gibi aşına olduğu bir bağlam ya da konu hakkına yazılmış kısa, basit bir metnin içinde açıkça ifade edilmiş bir bilgiyi bulabilir. Bu tür metinler genellikle okura bilginin tekrarlanması, resim ya da benzer sembollerin kullanılması gibi kanıtlar sunmaktadır. Bu düzeydeki öğrencilerin verilen görevleri yerine getirebildikleri metinlerde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Okur birbirine yakın bilgiler arasında basit ilişkiler kurabilir.

1a	Bu düzeydeki öğrenciler, açıkça ifade edilen bir ya da daha fazla bağımsız bilgiyi metinde bulabilir, aşına olduğu bir konu hakkında yazılmış bir metnin ana fikrini ve yazarın amacını anlayabilir veya metindeki bir bilgi ile yaygın olarak bilinen günlük bilgi arasında ilişki kurabilir. Bu düzeydeki öğrencilerin verilen görevleri yerine getirebildikleri metinlerde bilgiler açıkça ifade edilmiştir ve bu metinlerde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Öğrenciler metindeki ilgili yerlere açık bir şekilde yönlendirilmektedirler.
2	Bu düzeydeki öğrenciler birçok duruma karşı gelebilecek ya da çıkarımda bulunabileceği bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilir. Metindeki ana düşünceyi belirleyebilir, ilişkileri anlayabilir ya da çok fazla bilginin olmadığı, fazla çıkarımda bulunulmayacak durumlarda metnin belli bir bölümünden anlam çıkarır. Metnin bir özelliğine dayanarak benzer ya da farklılıkları bulabilir. Kişisel deneyim ya da tutumlarından yola çıkarak metnin dışındaki bilgilerle metnin içindeki bilgileri karşılaştırabilir, bu bilgiler arasında ilişki kurabilir.
3	Bu düzeydeki öğrenciler çoklu durumlara karşılık gelebilecek bilgiler arasındaki ilişkiyi belirler ve bazı durumlarda bu ilişkiyi tanımlar. Ana fikri belirlemek, ilişkileri anlamak ve deyimlerin ya da kelimelerin anlamlarını yorumlamak için metindeki bilgileri bir araya getirebilir. Öğrencilerin benzer ve farklılıkları bulabilmek ve sınıflandırabilmek için birçok özelliği dikkate almaları gerekmektedir. Genellikle gerekli bilgi açık olarak verilmemiş olabilir, çok fazla bilgi olabilir ya da beklentilere ters düşen veya olumsuz bir şekilde belirtilen kavramlar gibi başka engeller de olabilir. Öğrencilerin ilişki kurmaları, karşılaştırma yapmaları ve açıklama yaparak metinleri irdemeleri gerekmektedir ya da metnin özelliklerini yorumlayabilmeleri gerekmektedir. Öğrenci metni bilinen veya günlük hayatta kullanılan bilgilerle ilişkilendirerek anladığını gösterir. Öğrenciden metni ayrıntılarıyla anlaması beklenmez ama asgaride genel ifadeleri anlaması beklenir.
4	Bu düzeydeki öğrenciler, metne yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir ve gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir. Metni bir bütün olarak ele alıp dil farklılıklarını yorumlayabilir. Metni anlayabilir ve aşına olmadığı bağlamlara sınıflandırmaları uyarlayabilir. Öğrenciler kişisel bilgilerini kullanarak hipotez kurabilir ya da bir metni eleştirel bir şekilde değerlendirebilir. Alışlagelmemiş uzun ya da karmaşık metinler üzerinde derinlemesine bir anlayışa sahip olduğunu gösterir.
5	Bu düzeydeki öğrenciler, metnin içine yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir ve gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir. Özel bilgilere dikkat çekerek eleştirel bir değerlendirme yapabilir ve hipotez kurabilir. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilirler. Beklentilere ters düşen kavramların üstesinden gelebilir.
6	Bu düzeyde yer alan öğrenciler, detaylı bir şekilde benzerlikleri ve farklılıkları bulabilir ve çıkarımlarda bulunabilir. Metni veya metinleri ayrıntılarıyla tam olarak anladığını gösterir ve birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilir. Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilir ve soyut kavramları yorumlayabilir. Birçok kriteri ve görüşü göz önünde bulundurarak ve metnin ötesinde bir anlayış sergileyerek alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilir ya da hipotezlere ulaşabilir. Metindeki önemsiz detayları fark edebilir ve analiz edebilir.

(PISA, 2013, s.35).

Okuma becerisi kazanmış bireylerin taşınması gereken yukarıda sıralanan (Özdemir, 2000 ; Ülper, 2010; Karatay, 2014; PISA beceri düzeyleri, 2013) niteliklerin ortak özellikleri ve diğer kaynaklardan elde edilen okuma eğitimi ölçütleri olarak on beş madde altında toplanmıştır.

Okuma eğitimi ölçütleri ve alt kategorileri tablo 2-4'te gösterildiği gibidir. Okuma eğitimi ölçütleri ve alt kategorileri belirlenirken yararlanılan kaynaklar için bakınız. Ülper (2010), Özdemir (2000), Adalı (2010), Karatay (2014), Güneş (2013), Özbay (2009), Sever (2003), Temizkan (2009), Demirel (1999), Yıldız (2008), Günay (2003), Göktürk (2010), Cemiloğlu (2009), Bölükbaşı (2007), Akyol (2006).

Tablo 2-4: Okuma Eğitimi Ölçütleri ve Alt Kategorileri

1.	Dilbilgisel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama.
1.1.	Tümcelerın önermelerini anlama
1.2.	Tümce içi bağlantıları anlama
1.3.	Düşüncenin yönünü değıştiren, düşüncayı açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme
1.4.	Tümceler arası dilbilgisel ve anlamsal ilişkileri söyleme
2.	Sözcüksel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama.
2.1.	Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma
2.2.	Metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme
2.3.	Yüzey metindeki kavramları ve bilgileri birleştirebilme
2.4.	Yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme
2.5.	Metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilme
3.	Metin türüne özgü uygun bir okuma amacı belirleme.
3.1.	Metnin yazılış amacını çıkartma
3.2.	Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama
3.3.	Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme
4.	Metinden konu ile ilgili noktaları çıkarma.
4.1.	Metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme
4.2.	Metne uygun başka bir başlık bulma
4.3.	Metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirebilme
4.4.	Metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama
4.5.	Metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri söyleme
5.	Metnin ana iletisini yakalayabilme.
5.1.	Ana düşüncayı yardımcı düşüncelerden ayırabilme
5.2.	Metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve nasıl)
5.3.	Metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme
5.4.	Metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama
6.	Metnin yardımcı düşüncelerini tespit etme.
6.1.	Düşüncayı açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma
6.2.	Metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimi; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme
7.	Metinde boş bırakılan bölümü metnin anlamsal çerçevesi içinde kalarak tamamlama.
7.1.	Metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma

7.2.	Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme
7.3.	Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama
8.	Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırımına varma.
8.1.	Metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etmek
8.2.	Tümce türlerinin metnin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme
8.3.	Sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme
9.	Metin türüne özgü anlatımsal özelliklerin ayırımına varma.
9.1.	Anlatımın kimin ağzından yapıldığını tespit etme.
9.2.	Yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme
9.3.	Yazarın tavrını (resmi, samimi) saptayabilmek
9.4.	Öznel veya nesnel tümcelerin farkında olmak
9.5.	Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeci anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilmek
9.6.	Noktalama işaretleri, kalın ve italik yazıların önemini/nedenlerini bilme
9.7.	Örtülü anlamları bulma
9.8.	Metinden hareketle çıkarımlar yapabilme
10.	Okuduklarını kendi sözcükleriyle özetleme.
10.1	Metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark edebilme
10.2.	Metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptayabilme
10.3.	Metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme
10.4.	Metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturabilme
11.	Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri söyleme.
11.1.	Metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma
11.2.	Metin türüne uygun kategorileri bulma
11.3.	Metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme
12.	Algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme.
12.1.	Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme
12.2.	Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme
13.	Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirmek.
13.1	Metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme
13.2.	Metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma
13.3.	Metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma
13.4.	Birçok duruma karşı gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme ve tanımlayabilme
13.5.	Metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirme
13.6.	Metnin ötesine geçerek, alışagelmış konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilir ya da hipotezlere ulaşabilme
14.	Birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilme.
15.	Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme

Okuma becerisi edinmiş birey yetiştirmek Türkçe derslerinin temel amaçlarından biridir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesinde en önemli belirleyicilerden biri de okuma eğitimi ortamlarının niteliğidir. Çalışmanın devamında alan yazında okuma eğitimi ortamları ile ne demek istendiği açıklanacak ve tespit edilen okuma eğitimi ölçütleri metindilbilimin metin yapı ölçütleri ile karşılaştırılarak ortak yönler tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu ölçütlerin gerçekleştirilebilmesi için metindilbilimden nasıl yararlanılabileceği üzerinde durulacaktır.

2.1.3.2. Dil Öğretimde Okuma Eğitimi Ortamları

Dinleme ve konuşma becerisi edinmiş bir bireye verilecek dil eğitimi çalışmalarının ilk basamağını okuma eğitimi oluşturur. Okumayı öğrenme ilkokul birinci sınıfta kısa bir zamanda gerçekleşmesine rağmen okuma becerilerini geliştirme uzun yıllar sürmektedir. Bu uzun sürecin en önemli amacı bireye okuma kültürü edindirmektir. Sever'e (2013, s.9) göre okuma kültürü “yazılı kültür ürünlerinin dünyasıyla tanışmış; tanıştığı bu dünyanın kendisine sunduğu iletileri paylaşma, sına, sorgulama yeterliğine ulaşmış; bunların sunduğu olanaklarla yaşamayı alışkanlık haline getirmiş bireylerin edinmiş olduğu kültür”dür. Bu kültürün oluşturulmasında Türkçe derslerine ve öğretmenlerine büyük sorumluluklar düşmektedir.

Toplumun ve dünyanın gelişim hedeflerine ulaşabilecek nesiller yetiştirebilmek için verilecek eğitimin başarısı okuma eğitimi ortamının niteliği ile doğru orantılıdır. Sever, Türkçe öğretiminin geleneksel sınıf ortamlarından çıkarılıp öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini uygulamalarla geliştirebileceği, teknolojik olanaklarla desteklenmiş, çok uyaranlı çağdaş eğitim ortamlarına taşınması gerektiğini savunur. Sever'in dil dersliği olarak adlandırdığı bu ortam, Türkçe öğretiminin kazandırmayı amaçladığı beceriler için öğrencileri etkin kılacaktır. Dil dersliğinde; ses düzeneği ile yapılanmış küçük bir sahne, öğretmenin kılavuzluğunda, öğrenciler tarafından yeni yayınlarla sürekli geliştirilen bir kitaplık, görsel ve işitsel araçlar (kamera, televizyon, bilgisayar, yansıtıcı vb.), öğrencilerin yüz yüze iletişimine ya da grup çalışmasına uygun oturaklar, öğrencilerin duygu ve düşünce üretmesine olanak sağlayacak çeşitli gereçler (kısa film, karikatür, fotoğraflar vb.) yer almalıdır (s.27).

Öğrencilerin böyle bir eğitim ortamında etraflarındaki uyaranlar sayesinde ilgileri canlı kalacak ve öğrenciler yaratıcılıklarını kullanma fırsatı elde edecektir. Uyaranların çok olduğu eğitim ortamları çağdaş öğretim yöntemleriyle desteklendiğinde Türkçe öğretiminin eleştirel okuma becerisi kazanmış öğrenciler yetiştirmesi mümkün olabilir.

İlkokuma ve yazma sürecini tamamlayan öğrenci zamanla çeşitli okuma ortamları ile tanışır. Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı'dan (2016, ss.118-128) özetle okuma ortamları aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Ders kitabı, okul kitaplıkları, çocuk gazete ve dergileri, sınıf gazeteleri, okul gazeteleri, çocuk dergileri, sözlükler, ansiklopediler, araştırma defteri, teyp ve ses bantları, videolar, filmler, dergi ve kitaplar, antolojiler, okuma parçaları ile ilgili resimler, sanat değeri taşıyan küçük resimler, duvar resimleri, yazım kılavuzu, türlü başvuru kitapları, klasik çocuk kitaplarını tanıtan eserler, Türk ve dünya edebiyatından seçilmiş çocuk kitapları, okul temsilleri ve çocuk tiyatroları, eğitici kol çalışmaları, özel günler, kaynak kitaplar ve kendi başına seçebileceği kitaplar.

Her ne kadar okuma ortamlarının zenginliğinden söz edebilsek de Sever'in (2013) de dediği gibi “Türkçe öğretiminde genellikle ders kitabına bağlı bir öğretim anlayışı, öğrencileri ders kitabına seçilen metinlerle sınırlamakta ve dersin yalnızca basılı bir araçla sürdürülmesine neden olmaktadır.” (s.19). Bilindiği üzere Türkçe dersinin nihai amacı okuma kültürü edinmiş bireyler yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda öğrenciler yaşlarına uygun Türkçenin anlatım gücünü gösteren farklı metin türdeki metinlerle karşılaştırılmalıdır.

2.1.3.3. Okuma Eğitimi Ortamlarında Metin Çalışmaları

Çalışmanın önceki bölümünde her ne kadar okuma eğitimi ortamlarının çeşitliliğinden bahsedilmiş olsa da her okulun/sınıfın/öğretmenin bu çeşitliliğe her an farklı sebeplerden ötürü ulaşamadığı da bir gerçektir. Devlet ilk, orta ve lise öğretiminde yurt genelinde bütün okullara ders kitaplarını ücretsiz dağıtmaktadır. Yani ders kitapları asgari düzeyde bütün öğrencilerin ulaşabildiği bir eğitim materyalidir. Bu sebeple bu çalışmada ders kitapları temel okuma eğitimi ortamı olarak nitelendirilmiştir.

Dilidüzgün'e (2011) göre “Dil derslerinde amaç, metinlerdeki bilgilerin ne olduğu değil, bu bilgilerin amaçlara göre dilsel olarak nasıl düzenlendiğinin keşfi olmalıdır.” (s.97). Türkçe dersinde okuma anlama çalışmalarını geliştirmek için

sözcük veya tümce düzeyindeki anlama ulaşmak yeterli değildir, bu nedenle tümceden daha büyük bir yapı olan metni anlamak/çözümlemek esastır. Özbay’a (2009, s.30) göre okuduğunu anlama becerisinin ilk basamağı, kişinin okuduğu metnin türüne özgü özellikleri ve bu türün gerektirdiği uygun okumayı bilmesidir. Bu da metin çözümlemesini bilmekle mümkün olabilir. Metin çözümlemesi, Dilidüzgün’e (2010, s.15) göre metnin ne anlama geldiği ile değil, metnin nasıl anlam kazandığı ile ilgili bir çalışmadır. Anlamanın yazar/konuşucu tarafından metne konmadığı, okuyucu/dinleyici tarafından yapılandırıldığı teorisine dayanır. Bir metin, bir okuyucu tarafından her okunduğunda yeni bir metin oluşur. Bir metnin içindeki düşünce belirtilemez, bir metin için oluşturulan düşünce belirtilebilir.

Metni çözümleme, metin türlerine yönelik beklentilerin karşılanması ile daha kolaylaşacaktır; çünkü öğrenci metin türüne yönelik beklentilerle metne yaklaşırsa metni daha kolay anlayacaktır ve kendi de bu türde bir metni oluştururken biçim ve içerik olarak o metinde ne olması gerektiğini bilecektir. Böylece öğrenci metne okuma amacına yönelik olarak yaklaştığında o metinde ne aradığının, nelere dikkat etmesi gerektiğinin farkında olacaktır. Metnin yüzey yapısında anlatılanlardan hareketle derin yapıda söylenmek istenene ulaşırken öğrencinin izlediği yolun rast gele bir yol olmadığını Şenöz-Ayata (2005, s.60) Baurmann’dan şu şekilde aktarmaktadır:

“Öğrenciler okullarda çok sayıda farklı metin türleriyle karşılaşmakta, bu metinlerle ilgili çeşitli çalışmalar yaparak, gerek yazın alanında gerekse kitle iletişim araçlarında yer alan metinlere nasıl yaklaşacaklarını öğrenmektedirler. İşte bu noktada metindilbilim devreye girebilmektedir. Çünkü yazın eğitimi, yazın alanında bilgi sahibi olmanın yanında yazınsal metinlerin kurgulanış biçimleri ve metin türleri hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir.”

Metin çözümleme aslında bir söylem çözümlemesidir. Uzun (2011, s.166) söylemin metinle ilişkisini “Metinlerin iletişim işlevi kazanmasını sağlayan, metindeki dilsel düzenlemeler aracılığıyla izlenebilen ve algılanırlık kazanan soyut bir olgu” olarak belirler. Metin; harfler, sözcükler ve tümcelerle somut biçimde karşımızdayken söylem metnin içine gizlemiş anlamdır. Söylem çözümlemesi, metinlerin üretildikleri ve algılandıkları ortamlarda hangi işlevleri üstlendiklerini; bu işlevler doğrultusunda metin kurgularının, tümcelerarası anlamsal ve dilbilgisel bağların nasıl oluşturulduğunu açıklar (İnce-Özyıldırım, 2010, s.13). Nitelikli okurlar metindeki söylemi fark edebilen, somutlaştırabilen okurlardır. Nitelikli okur

yetiştirebilmek için okuma eğitimi ortamlarında öğrenciler, nitelikli okuma etkinlikleriyle karşılaştırılmalıdır. Nitelikli okuma etkinlikleri için de sağlam kuramsal dayanaklardan hareketle öğrencilerin metin bilgisini geliştirmek gereklidir.

Metin çalışmalarının kuramsal dayanağı metni araştırma konusu yapan metindilbilimdir. Bu nedenle araştırmamızın bir sonraki basamağında metindilbilimin sağladığı veriler ışığında metin kavramı sorgulanacaktır.

2.2. METİNDİLBİLİM, METİN VE OKUMA EĞİTİMİ

2.2.1. Metindilbilim

Metin oluşturma ölçütlerini tanımlayan, metin türlerini yapı ve işlev bağlamında sınıflandıran, metinlerin dilsel olarak düzenleniş biçimlerini gösteren, anlama ulaşmada tümceden daha fazlasını çözümleyen bir bilim dalıdır. Metindilbilim, “tümcenin ötesine geçilmesini olanaklaştıran ve metin yapısını temel alarak metin-içi anlam üretimini inceleyen” bir disiplin olarak gelişmiştir (Dilidüzgün, 2010, s.11). Metindilbilime göre, iletişimsel bir ortamın en önemli ögesi metindir; çünkü metin tek tek tümcelerin sıralanışı gibi görünse de dilsel iletişimin işlevi ya da anlamı, tek tek tümcelerde değil tümcelerin belirli iletişimsel amaçlarla bir araya gelerek oluşturduğu “metin”dedir.

Tümceyi aşan anlam arayışları doğrultusunda dilin daha büyük birimleri üzerinde yapılan çalışmalar 1960’lı yılların sonunda metindilbilimin gelişmesini sağlamıştır. “Metindilbilim, sözlü ve yazılı metinlerin dilbilgisel ve anlamsal yapılarıyla iletişimsel boyutunu ele alır. Başka deyişle metinlerin üretilme ve alımlanmasındaki düzenlilikleri saptamaya çalışır” (Oraliş ve Özil, 2015, s.38). Yani metindilbilim metnin bütünüyle ilişkili bağlantıları inceleyerek metinden çıkarılabilecek iletişimsel bütün anlamları irdeler.

Şenöz-Ayata (2005, s.23) metindilbilimin amacını, bu alanda yapılan çalışmalar ışığında [Beaugrande/Dressler (1980), Sowinski (1983), Brinker (1988), Vater (1992), Gross’tan (1998)] “metinlerin yapılarını, yani dilbilgisel ve içeriksel kurgulanış biçimlerini ve bildirişimsel işlevlerini ortaya çıkarmak ve uygulamalı örneklerle göstermek, metin oluşturma’nın genel koşullarını ve kurallarını ve bunların metnin anlaşılması için taşıdığı önemi açıklamaya çalışmak” şeklinde belirtmiştir.

Metinlerin yapıları incelenirken metin olanla metin olmayanın ayırt edilmesi dikkatten kaçırılmaması gereken önemli bir noktadır. Böyle bir ayırım metinlerin kendi aralarında sınıflandırılmasını da beraberinde getirecektir. Metinlerin sınıflandırılması, diğer bir deyişle metin türlerinin öne çıkan ve birbirinden ayrılan özelliklerinin belirlenmesi, okuyucunun ihtiyaç durumunda metinleri nasıl kullanabileceğini bilmesi, okunan metinlerin iletilerini anlamakta ve kendisi de bir metin üretmek istediğinde yapması gerekeni bulmada okuyucuya yol gösterici olacaktır. Bu sebeptendir ki metindilbilim alanının ortaya çıkmasını sağlayan ana hedef metin olma ölçütlerini belirleme, metin türleri arasındaki ortak ve farklı özellikleri tespiti ve açıklamaya çalışmaktır.

Metindilbilimciler, metinleri incelerken diğer bilim dallarında olduğu gibi, değişik inceleme yöntemlerine başvurmuştur ve bunun sonucunda çeşitli akımlar ortaya çıkmıştır. Bazı araştırmacılar, metinleri sadece dilbilgisel bağlardan yola çıkarak incelemişler; bazıları da bunun yeterli olmayacağını, metinlerin iletişimsel boyutunun da incelenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece metinleri sadece yapılarına göre inceleyen yapısal metindilbilim yaklaşımının yanında metin dışı unsurları da dikkate alan işlevsel metindilbilim yaklaşımı doğmuştur. Bugün ise bir metnin anlamını tam olarak çıkarabilmek için yapısal ve işlevsel yaklaşımlardan ortak hareket etmek gerektiği görüşü benimsenmiştir. İşeri (2014, s. 91), yazınsal veya öğretici metinler fark etmeksizin metindilbilimin inceleme konusunu “metin içindeki tek tek tümceler değil, metnin tümü, metni oluşturan ögeler arasındaki bağlar, ilişkiler, metnin bütün olarak yapısı ve işlevidir. Kullanılan dilin sunduğu ortam ve bağlam, tümcenin sınırlarını aşan tümce üstü bir anlayışla ve dili iletişim bağlamında değerlendirmek” olarak tanımlamaktadır.

Günay (2003, s.43) metindilbilim tanımını “Metnin örgütleniş biçimini, onun bünyesinde yer alan toplumsal, düşünsel, imgesel ve daha nice yapıların belirlenimlerini inceler.” olarak verirken “Yazınsal iletişimin değişik düzlemlerde hangi aşamalardan geçerek geliştiğini, okur ile yazar etkileşiminde her birinin konumunun ne olduğunu ele alır.” sözleriyle de bu tanımları genişletir. Metnin çözümlenmesinde okur ile yazar etkileşimi çok önemlidir; çünkü okunup anlaşılan kadar metin tamamlanmış sayılmaz. Göktürk (2010, s.138) de bu durumu şu sözlerle belirtir:

Okuma edimi baştan sona, önümüzdeki metni okuma yaşantımızın geçmiş, şimdiki, geleceği arasında bir etkileşimdir. Okurun bilinci metnin bir aşamasında, beklentisiyle uyuşmayan türden bir durum ya da olgu ile karşılaştığı an, bellek aracılığıyla hemen metnin öncesine uzanır. Yeni durumun metni içi bir art-alana bağlanması çabasıdır bu. Yalnız, bu çaba ile şimdi varlık kazanan her anlam kesin değil, sonraki okuma aşamalarında değişmeye açıktır.

Şenöz-Ayata (2005), metinlerin belli bir bağlamda nasıl kullanıldıklarını ve insanlar arası iletişimde taşıdıkları işlevleri araştıran metindilbilimin, “Metin üretimi ve metnin anlaşılmasıyla ilgili konuları araştırırken diğer bilim dallarıyla (metinle ilgili incelemeler yürüten yazınbilim, biçembilim, psikoloji, sosyoloji gibi değişik alanlarla) disiplinler arası ortak çalışmalar yürütür.” (s.23) diyerek disiplinler arası bir bilim olduğuna dikkat çeker. Fix’e (2000) göre, diğer bilim dalları metinlerin her şeyden önce içerikleriyle, hangi bilgileri ilettikleriyle, neyi, nasıl söyledikleriyle ve ne tür bir etki yarattıklarıyla ilgilenmelerine karşın, metindilbilim bizzat metin oluşturmanın kurallarıyla, metinlerin üretilişiyle, buna etki eden öğelerle, metinlerin iletişimsel işlevleriyle ilgilenir (aktaran Şenöz-Ayata, 2005, s.58). Bununla birlikte metindilbilim gündelik konuşmalar, gazete metinleri, romanlar, şiirler, reklam metinleri, kullanım kılavuzları, okul kitapları, hukuk metinleri, yönetmelikler gibi birbirinden farklı birçok metin türünü inceler. Her metindeki ortak iletişimsel ve yapısal özellikleri inceleyen metindilbilimin disiplinler arası çalışmalara açık olduğunu söylenebilir.

Yapılan metindilbilimsel araştırmalarda metinden anlam çıkarmak için sadece metni oluşturan dilbilgisel özelliklerin yeterli olmadığı, metinlerin işlevsel ve yapısal özelliklerini bir arada incelemenin gerekliliği öne çıkmıştır. Çünkü metnin anlamı çözümlenirken metni oluşturan tarihsel, toplumsal, politik vb. metin dışı bağlar da göz önünde bulundurulduğunda metnin anlamı tam olarak anlaşılabilir. Ancak Swale’in (1991) de belirttiği gibi bilinmesi gereken bir gerçeklik de şudur : Metin incelemelerinde metin içi özelliklere göre metin dışı özelliklerin, yani dil dışı bağlamın çözümlenmesi çok daha güçtür (aktaran Şenöz-Ayata, 2005, s.31).

Beaugrande ve Dressler (1981), metni iletişimsel bir gerçekleşme biçimi olarak tanımlamışlar ve herhangi bir dilsel yapının metin olabilmesi için yedi metinsellik ölçütünün tümünü birden yerine getirmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bağlılık, bağdaşık, amaca uygunluk, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, duruma uygunluk ve metinlerarasılık (s.32). Bağlılık ve bağdaşık metni içi

ölçütlerden oluşurken; amaca uygunluk, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, duruma uygunluk ve metinlerarasılık da metindışı ölçütlerle açıklanabilir. Bu ölçütler metin başlığında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.2.2. Metin Kavramı

2.2.2.1.İletişim ve Metin

Metin, yazarının vermek istediği iletiye ve okuyucunun beklentisine göre biçimlenen, farklı düzeylerde iletişim kurulmasını sağlayan; harf, hece, sözcük, tümce ve paragraf gibi dil öğeleriyle dili somutlaştırmak için bir araçtır.

Beaugrande ve Dressler, (1981, s.35) metin tanımını verirken dili sanal bir sistem olarak nitelemişler ve metni de bu sanal sistemin içinde “dil repertuarlarında bulunan seçeneklerin belli bir yapı içinde kullanıldıkları gerçek bir sistem” olarak tanımlamışlardır. Bu sistemi oluşturan parçalar -tümceler, sözcükler- da birbirini izleyen anlamlı bütünlerdir. Metin biçimsel olarak bu parçalardan oluştuğu hâlde anlamsal olarak bu parçalardan daha kapsamlı bir yapıdır. Günay’ın (2003, s.36) da belirttiği gibi metin, “tümcelerden oluşan değil, tümcelerle gerçekleşen anlamlı bir yapı”dır. Tümce; dilbilgisel bir birimken metin, dilin durağan bir birimi değildir, aksine iletişimsel işleviyle okuma sırasında ve sonrasında anlamlandırılması bakımından süreç özelliği taşıyan, dilin dışındaki bağlamlarla anlamlandırılabilen bir bütünlüktür.

Antos’a (1997) göre metinler, kültürel değişim süreci içinde bilginin kurgulandığı ve düzenlendiği dile dayalı biçimlerdir. Kültürel, tarihsel ve işlevsel çeşitliliğiyle bilginin geçirdiği modern evrim, metinler olmadan gerçekleşemez (aktaran Şenöz-Ayata, 2005, s.13). Yani metinler bilginin aktarılması için oluşturulmuş, bilginin sunulmasını ve biriktirilmesini sağlayan, iletişimsel görevi olan kendi içinde düzenli, tutarlı birimlerdir.

Onursan’a (2003) göre metin, ‘kendisini oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine bağlaşıklık ve tutarlılık ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturmasıyla meydana gelen, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılan yazılı ya da sözlü bir dilsel ürün’dür. (s, 126). Metin, bir veya birden çok kişi tarafından belli bir iletişimsel amaç doğrultusunda üretilen sözlü

veya yazılı biçimde aktarılabilen dilsel dizgedir. Günay da metnin iletişimsel amaçla üretilmesinin, metni metin yapan en önemli özellik olduğunu “Bildirişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge, metin değildir.” (s,35) sözüyle belirtmiştir. Yani ard arda rast gele sıralanmış her dil dizgesi metin değildir. Ayrıca metin, iletişimsel amaçlarını gerçekleştirirken sınırsız bir yapıda da değildir. Başı ve sonu ile kendi içinde kapalı bir yapıda oluşturulmuş dilsel göstergelerin ard arda sıralandığı, kimi zaman anlamı çok açık kimi zaman da anlamı derin yapısında bilinçli biçimde gizlenmiş yorumlanmaya ihtiyaç duyulan bir üründür.

Yılmaz (2010) ise metni insan dilinin en üst düzeydeki birimi olarak görür. Yılmaz’a göre metin “birlik ve bütünlük arz eden, anlaşılabilen, özetlenebilen, yorumlanabilen ve metinsel/sosyal/kültürel/durumsal bağlantılar içerisinde belli çıkarımlar/sezdirimler ve iletiler içeren dilsel bir bütünlük; sözlü/yazılı (veya alternatif) iletişimsel ürün”dür (s.2). Bu tanımdaki ‘alternatif’ sözcüğünü açacak olursak metinler bir düşünceyi ya da duyguyu yalnızca dilsel yollarla aktarmakla kalmaz. Akyol bu duruma “dilsel metinler; öyküler, kitap bölümleri, şiirler, makaleler, masallar vb. yazılımlardan oluşurken semiotik metinler; resimler, fotoğraflar, filmler, şarkılar, dramalar, haritalar, grafikler, beden dili vb. işaret ve çizimlerden oluşmaktadır. Geniş anlamda düşünüldüğünde anlam kurma dilsel ve semiotik metinlerin birlikte yorumlanmasıyla olanaklıdır” (aktaran Turhan-Ağrelim, 2017, s.30) diyerek dikkat çeker ve okullarda genel olarak semiotik metinlerin yorumlanamamasını yetersizlik olarak görür.

Dilsel ve semiotik metinlerin dışında gelişen teknolojinin de katkısıyla bilgisayar ortamlarında okuyucuların sık sık karşılaştığı bir metin çeşidi de “hiper-metin (hypertext)”dir. Hiper-metin, bilgisayar ekranı ya da diğer elektronik cihazlarda gösterilen ve sadece yazıdan ibaret olmayan, alışılmış diğer metinlerin ötesinde ve üzerinde özelliklere sahip olarak imaj, fotoğraf, video, tablo, matematik formülleri vb. içerik sunabilen metinlerdir (Wikizero.biz, 2005). Akyol (2009, s.165), hiper-metinlerin işlevini, aşamalı anlatımı ortadan kaldırdıkları, daha duygusal anlatımları da içeren görselleri metne entegre ettikleri için “Hiper-metinlerin temel noktası okuyucu ve yazar arasındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandırmaktır. Yani metnin sonuna ulaşıldığında okuyucu yazarın rolünü üstlenmelidir ki bu bir anlamda metni yeniden yazmaktır.” şeklinde tanımlayarak

hiper-metinleri, yapılandırmacı anlam kurmanın temellerinden biri olarak görmektedir. Bu çalışmanın inceleme sınırlılıkları arasında hiper-metin yer almamaktadır ancak okuma eğitiminin ömür boyu devam eden bir süreç olduğu düşünüldüğünde başka dersler aracılığıyla da hiper-metinleri okumayı, yorumlamayı öğrenmiş, bilgiyi yeniden yapılandırabilen bireyler yetiştirmek önemlidir.

2.2.2.2 Metin Oluşturma Ölçütleri

Peş peşe sıralanan her sözcüğün veya tümcenin metin olmadığı daha önce belirtilmişti. Bir ürünün metin olabilmesi için öncelikle iletişimsel bir amaca hizmet etmesi gerekir. Metindilbilim uzmanları metin olanla olmayanı birbirinden ayırmak için çeşitli ölçütler geliştirmişlerdir. Bir metinde bulunması gereken bu nitelikleri Beaugrande ve Dressler (1981) bağlaşıklık, bağdaşıklık/tutarlılık, amaca uygunluk, kabul edilirlilik, bilgisellik, duruma uygunluk, metinlerarasılık olarak yedi maddede belirtmişlerdir.

Bağlaşıklık, metnin yüzey yapısındaki dilsel özelliklerin birbirleriyle kurduğu bağlantılar bütünüdür. Metne eklenen sözcükler, sözcük öbekleri, yan tümceler ve ana tümcelerden her biri daha önceki sözcüklerden destek alarak oluşur ve metne yeni bilgiler ekler. Günay (2003, s.60); tümcelerin dizilişi, oluşturucu öğelerin yinelenmesi, artgönderimler, öngönderimler, eksilteli yapılar, eylem zamanının belirlenmesi, tümceler arası bağıntı öğeleri gibi sözdizimsel öğelerin belirlenmesinin bağdaşıklık ile ilgili olduğunu belirtir.

Bağdaşıklık/Tutarlılık yapısı Stillar'a (1998) göre, metin ile metnin ait olduğu bağlam arasındaki ilişkinin okuyucu tarafından kurulmasını ve fark edilmesini sağlayan bir unsurdur (aktaran Kaygısız, 2018, s.830). Metnin derin yapısında bulunan bütün kavramların anlamsal olarak değerlendirilmesiyle ilgilidir. Metne eklenen her yeni bilgi önceki bilgilerle anlamsal olarak ilintili olmalı ve metne katkı yapmalıdır. Metnin tutarlı olabilmesi için metin içi düzenleme çok önemlidir. Metne yerleştiren her sözcüğün bir görevi olmalı, her şey gerektiği kadar söylenmeli, ne eksik ne de fazla olmalıdır. Metnin başında söylenenlerle sonunda söylenenler arasında da anlamsal ilişki bulunmalıdır. Sonda söylenenlerle başta söylenenler çelişiyorsa o metnin tutarlı olduğundan bahsedilemez. Huber'e (2008, ss.279-280) göre metindeki olgular, birbirleriyle bağlantılı bir biçimde dile getirilmeli,

aralarındaki bağıntılar açık seçik, anlaşılır kılınmalıdır. Olgular birbirinden kopuk olmadan, aralarındaki yer, zaman ve özellikle de mantıksal bağlar kurularak oluşturulmalıdır. Tutarlılık, metni metin yapan temel bir beklentidir.

Amaca uygunluk, yazarın metni oluşturan yapıların her birinin amacına uygun olarak metne yerleştirmesidir. Metnin iletisi, yazarın isteğine göre bazen metinde açıkça görülebilirken bazen de gizlenebilir. Yazar kimi zaman da okuyucuyu kitlesine göre bir dil belirler.

Kabul edirlilik, okuyucunun metni okuma sürecinde yazarla yaptığı iş birliğiyle ilgilidir. Her metin her okuyucuya hitap etmeyebilir. Okuyucu, metinde verilen bilgileri anlamlandıramıyor, yazarla aralarında bir işbirliği oluşturamıyorsa o metnin o okuyucu için kabul edilebilir bir yanı yoktur. Günay (2003), okuyucu açısından bir metnin kabul edilebilirliğini “bir yanıyla kendi öznel yanlarından (kültür düzeyi, eğitim durumu, yaşı vb.), diğer yanıyla da içinde bulunduğu toplumla olan ilişkileriyle ilgili bir durum” (ss.113-114) şeklinde açıklamıştır.

Bilgisellik, okunan her metnin okuyucusuna az veya çok bilgi sunması demektir. Dijk ve Kintsh’e (aktaran Karatay, 2014, s.78) göre önemli bilgiler, metnin büyük ölçekli yapısında bulunurken daha az öneme sahip bilgiler ise küçük ölçekli yapılarda yer alır. Günay (2003) ise bilgiselliği açıklarken, okunan metinlere göre okuyucunun değişik bilgileri öğrenmesinin gerekebileceğini belirtmiştir (s.112). Yani; metinden edinilebilecek bilgiler her zaman açık açık metinde bulunmayabilir, okuyucu metni anlamak için gerekli bilgilere başvurma ihtiyacı duyabilir ve metin, bilgiyi genişletme imkânı verebilecek güçtedir. Bazen metnin yazıldığı dönem hakkında bilgi sahibi olmak metinden elde edilebilecek anlamları/bilgileri arttırabilir.

Duruma uygunluk, bir metnin bulunduğu çevre sebebiyle iletişimsel amacının farklı algılanmasıyla ilgilidir. Karatay’ın (2014) bir örneğini verecek olursak: Ünlem işareti metinde vurgu, dikkat edilmesi gereken yargı, sevinç, alay gibi anlamlara gelebiliyorken yolda giden bir sürü için kaygan yol, tehlikeli yol anlamını taşır (s.78). Duruma uygun olma toplum tarafından kabul gören kuralları da yerine getirmek demektir. Bir cenazede kimsenin halay çekmeyi düşünmemesi gibi.

Metinlerarasılık, kısaca her metnin kendinden önce üretilen benzer metinlerden etkilendiği şeklinde tanımlanabilir. Hiçbir metin diğer metinlerden tamamen bağımsız değildir. Tek başına oluşturulmamıştır ve tek başına okunamaz, her metin kendi türünden veya başka türden metinlerle kurduğu anlam ilişkisine göre değer kazanır. Kimi zaman metinde açıkça yer alabilen bu ilişki kimi zaman da gizli olabilir. Fransız yazın kuramcısı Julia Kristeva'nın (aktaran Günay, 2003, s.189) söylediği gibi “Her metin alıntılardan oluşan bir mozaiktir; her metin, bir başka metnin dönüştürülmesi ve bir başka metnin kendi içinde eritilmesidir”. Yine Günay, *metinlerarasılık* kavramını Michael Riffaterre'den alıntılarla “bir metin parçasının okunmasıyla ilgili olarak bellekte olan, gönderimde bulunulan metinlerin tamamı” (s.190) şeklinde tanımlar. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi bellekte anlam oluşturan her türlü anlatım biçimi (resim, müzik, sinema vs.) *metinlerarasılık* kavramının içine girer. Kişinin yaşadığı kültürlenme sürecinin etkisiyle, belleğinde oluşan ön öğrenmeler –şemalar- de *metinlerarasılık*ın kapsamındadır. Dilidüzgün (2010, s.38) ise, *metinlerarası* ilişkilerin “diğer metinlerden yapılan alıntılar, diğer metinlere yapılan göndermeler, kültürel öğeler ve karşılıklı konuşmalarda önceki sözlere yönelik hatırlatmalar” olarak dört farklı şekilde yapıldığına dikkat çeker.

2.2.2.3. Metin Yapısı

Her metin iletişimsel bir amaç doğrultusunda oluşturulur. Metnin amacına ulaşmak isteyen okuyucunun metni ayrıntılı okuması, betimlemesi, çözümlemesi ve yorumlaması gerekir. Bu sebeple okuyucu metnin biçimsel özelliklerini ve içeriğini oluşturan yapıyı bilmelidir. Çünkü metin birbiriyle bağıntılı sözcüklerle oluşturulan ve anlamlandırılan bir bütünlüktür. Uzun-Subaşı (2006, s.696), Dijk'in (1980) yaptığı çalışmalardan hareketle metni oluşturan üç ayrı bağıntılama düzlemini küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst metinsel yapı olarak belirtmektedir.

2.2.2.3.1. Küçük Ölçekli Yapı

Metni oluşturan sözcüklerin ve tümcelerin kendilerinden önceki ve sonraki sözcüklerle kurdukları dilbilgisel bağıntılar metnin küçük ölçekli yapısı ile ilgilidir. Dilidüzgün (2010, s.51), metnin bütünsel olarak anlamını çıkarmak için önce dilbilgisel bağlaşıklık ve bağdaşıklık ya da küçük ölçekli yapı düzleminin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Yüzey yapıda metinde görülen *gönderim*,

değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce görüngesi, titremleme dilbilgisel bağlaşıklık; yineleme, eşdizimsel örüntüleme sözcüksel bağlaşıklıkla ilgili küçük ölçekli yapı unsurlarıdır.

2.2.2.3.1.1. Dilbilgisel Bağlaşıklık

Gönderim: Anlatılanları okuyucuya hatırlatmak, konu bütünlüğünü sağlamak için bazı sözcükler metinde tekrarlanır. Gönderim; kişi adıları, kişi ve iyelik ekleri, gösterme adıları ve sıfatları, belirtme durum eki ve belirteçler kullanılarak yapılabilir. Gönderim sayesinde metinde sözcük tasarrufu sağlanır. Günay’a (2003) göre; genel metin içinde bir şey önce söylenir, sonra aynı şeye gönderimde bulunulursa bu artgönderimdir. Öngönderim ise, artgönderimin simetrisidir. İçgönderim bu iki kavramın tümünü kapsarken dışgönderim metni açıklamak için metin dışındaki bir nesne, durum ya da kişiye gönderimde bulunulduğunda oluşur (ss. 61-65).

Artgönderim: “İnsan sinirlenince daha iyi düşünüyor galiba. Haksızlığa uğradığımda anladım bunu.” (Ak, 2017, s.29)

Sinirlenince daha iyi düşünmek durumu önce söylenmiş, ardından “bunu” adıyla artgönderimde bulunulmuştur.

Öngönderim: (...) Hele bir tanesi vardı, bir tanesi. Çocukları bu işe seferber eden de oydu. Ökseleri cumartesi gecesinden hazırlayan da... Konstantin isminde bir herifti (...) (Abasıyanık, 2011, s.11).

Metinde Konstantin ismi geçmeden önce bu isme yönelik sıfatlar ve o adıyla öngönderim gerçekleştirilmiştir.

Dışgönderim: Sevgileri yarınlar bıraktınız / Çekingen, tutuk, saygılı. / Bütün yakınlarınız / Sizi yanlış tanıdı. / Bitmeyen işler yüzünden / (Siz böyle olsun istemezsiniz) / Bir bakış bile yeterken anlatmaya her şeyi / Kalbinizi dolduran duygular kalbinizde kaldı (Necatigil, 2018, s.123).

Şair şiirin içinde yay ayraçla belirtilen bölümde okuyucu ile iletişime geçerek dışgönderim yapmıştır.

Değiştirim: Dilidüzgün, değiştirim tanımını “Metin içinde yer alan bir ad, eylem ya da tümce gibi herhangi bir ögenin yerine başka bir ögenin kullanılmasıdır. Türkçede ‘öyle, böyle, yapmak’ sözcükleri tek başlarına anlam ifade etmezler; yerlerine geçtikleri ögelere göre, başka bir deyişle bağlama dayalı anlam kazanırlar.” (ss.57-58) şeklinde yapar ve Hatch’ten (1997) yaptığı aktarımda, gönderimden ayrı olarak değiştirimin; belli bir varlığa değil, belli varlıkların oluşturduğu bir sınıfa işaret ettiğini belirtir.

A: Konsere mi gitsek, sinemaya mı?

B: *Hangisinin* bileti ucuz?

A: *İkisi* de aynı.

A: Bu rafları kim düzene koydu?

B: Ben *yaptım*. (Bu rafları ben düzene koydum.)

A: *Bu sıralar buralarda hırsızlık olayı çok oluyormuş*, diyorlar.

B: Evet, *öyle*.

Yukarıdaki örnekte ‘hangi’ sözcüğü “konser, sinema” yerine kullanırken ‘ikisi’ sözcüğü “konser ve sinema bileti” yerine kullanılarak değiştirim gerçekleştirilmiştir. Diğer örnekteki yaptım sözcüğüyle “Bu rafları ben düzene koydum.” tümcesinin değiştirimi sağlanmıştır. Aynı durum *öyle* sözcüğü ile de yapılabilmektedir.

Eksilti: Konuşmada veya yazılı metinlerde belirtilmeyen, eksik bırakılan öğeleri, okuyan/dinleyen kendi zihninde tamamlar. Bağlam, okurun/dinleyenin bu tamamlama işlemini gerçekleştirmesini sağlar (Tarakçı, 2017, s.564). Yani eksilti, tümcenin bağlam içindeki anlamını kaybettirmeden bir veya birden çok ögenin tümceden silinmesidir.

A: Tatil için Marmaris’te yer ayırttım.

B: *Ben de*. (Tatil için Marmaris’te yer ayırttım.)

Günay (2003), ‘ki’ ilgi ekinin de eksilti oluşturmada kullanıldığını belirtir (s.69).

A: Benim projem kabul edildi?

B: *Seninki* (projen) ne durumda?

Uzun-Subaşı (2003), eksilti ve değiştirim arasındaki farka “Eksiltili kullanımlarda, eksiltilen öge tümceye ait bir birim olarak ‘yapmak’ eylemine eklenebilir. Ancak bu eylem, değiştirme gösterdiğinde böyle bir eklemeyi kabul etmez.” (s.32) açıklamasıyla dikkat çeker.

Değiştirim kullanımı:

A: Bu rafları kim düzene koydu? B: Ben yaptım. (*Ben düzene koydum.*)

Eksilti kullanımı:

A: Geçen hafta verilen ödevleri yaptın mı?

B: (*Geçen hafta verilen ödevleri*) Yarın yapacağım.

Gönderim, değiştirim ve eksilti kullanımıyla metinlerde sözcük tasarrufu sağlanacağı gibi çok sayıda eksilti kullanımı metindeki anlamın kaybolmasına ya da karışmasına yol açabilir. Bunun için eksiltili yapı kullanırken hem dilbilgisel hem de mantıksal ilişkiye dikkat edilmelidir. Aşağıdaki örnekteki gibi bir anlam karışıklığı oluşturmamak için eksilti kullanımı gerektiği kadar yapılmalıdır.

“Annemi babamdan daha çok seviyorum.” tümcesinde sözü söyleyenin, annesine duyduğu sevginin babasına duyduğu sevgiden mi daha çok olduğu yoksa sözü söyleyen kişinin annesine olan sevgisinin babanın eşine duyduğu sevgiden mi çok olduğu açık değildir. Buradaki anlam karışıklığı, yargıdan önce veya sonra bilgi verilmediği sürece giderilemeyecektir.

Annemi babamdan (babamın onu sevdiğinden) daha çok seviyorum.

Bağlaçlar: En kısa tanımıyla bağlaçlar sözcükleri ve tümceleri birbirine bağlayan tek başına anlamı olmayan dil öğeleridir. Bağlaçlar, sözdizimsel bağıntı sağladıkları gibi tümce ve paragraflar arasında düşüncenin yönünü değiştiren, düşünceyi destekleyen, açıklayan, karşılaştıran, sonuca bağlayan, olaylar veya durumlar arasındaki zaman değişimini vurgulayan anlamlar oluşturmaktadır.

Halliday ve Hasan (aktaran Dilidüzgün, 2010, ss.60-61), bağlaçları işlevleri açısından dört gruba ayırır:

1. Ekleyici: ve, ve de, ne...ne, veya, bundan başka, üstelik, örneğin, böylece, aynı şekilde, diğer yandan vb.
2. Çeliştirici: fakat, ama, sadece, yine de, buna rağmen, aslında, lakin, öte yandan, aynı zamanda, onun yerine, en azından vb.
3. Nedenleyici: bu nedenle, böylece, bundan dolayı, çünkü, bu sebepten, sonuç olarak, bu durumda, bu şartlar altında, aksi halde vb.
4. Zaman belirteci: (ondan) sonra, aynı anda, (bundan) önce, sonunda, ilk önce, daha sonra, (en) sonunda, öncelikle, az sonra, gelecek sefer, başka zaman, bu arada, -e kadar, şimdiye kadar, kısaca vb.

Bağlaçlar metnin üretilmesinde, anlaşılmasında ve yorumlanabilmesinde hatta tutarlılığının sınanmasında en önemli dilsel öğelerdir. İşlevine uygun olarak kullanılmayan bağlaç okuyucun zihninde anlam oluşturmayaacağı için okuyucu metni tutarsız bulacaktır. Tutarsız bir bütünlük ise metin değildir.

Koşutluk: Koşutluk, belli bir yapının değişik içeriklerle yinelenerek anlamsal, biçimsel ve biçimsel olarak zenginleştirilmesidir. Gereksiz sözcük, sözcük grubu ya da tümce yinelenmesi metnin bilgiselliğini azaltmaktadır. Bu düzenek çoğunlukla konuşma, dua, şiir ve reklamlarda kullanılır (Cook, 1989, s.15). Burada amaç yineleme yoluyla anlamın etkisini arttırmaktır. Fazla tekrar, kimi zaman metnin bilgiselliğini azaltsa da metnin akıcılığını sağlamaktadır.

Zaman ve Görünüş: Bir metin oluşturulurken farklı zamanlar kullanılarak tümceler arasında öncelik ve sonralık ilişkisi oluşturulur. Türkçede zaman ilgisi genelde eylemlere getirilen eklerle sağlanır. Erkman-Akerson (2000, s.143), zaman kavramını ikili bir karşıtlıkla açıklar: Geçmiş, şimdi ve gelecek zamandan oluşan dilimlenmiş zaman; geniş zaman dediğimiz dilimlenmemiş zaman. Kipler ise anlatıcının söylediği sözde belirtilen gerçeklik karşısında takındığı tutumu gösterir. Anlatıcı kullandığı kiplerle alıcısına dileğini, niyetini, beklentisi vb. bildirir. Günay (2003), görünüş kavramını “eylemle belirtilen olayın süre içinde nasıl geliştiğinin gösterilmesi” (s.75) olarak tanımlar. Yani anlatılanlar bitmiş midir, bitmemiş midir? Anlatı içinde bir kez olup biten eylemler bitmişlik, anlatı içinde devam eden eylemler bitmemişlik ifade eder.

İşlevsel Tümce Görünüşü: Metinde öne çıkarılan kişi, nesne, kavram, olay, durum veya zamanın belirlenmesi anlatıcının iletmek istediğini belirlemede yol

göstericidir. Ögelerin tümce içindeki diziliş yeri, onların bilgi derecelerini ve önceliklerini belirler. Türkçede düz –kurallı- tümcelerin genel öge dizilişi “özne – tümleç – yüklem” şeklinde sıralanmaktadır. Öne çıkarılmak –vurgulanmak- istenen bir öge, düz tümcelerde yüklemün önüne getirilir. Yüklemi sonda bulunmayan devrik –kuralsız- tümcelerde ise bizzat yüklemün kendisi vurgulanmaktadır.

Titremleme: Konuşmada, tümcenin ezgisini oluşturan ses titreşimlerini, düşünceden ya da duyulardan gelen yumuşaklık veya sertlik özelliklerini göstermek için yapılan düzenlemedir. Rica ederken, emir verirken, açıklama yaparken ya da bir şeyi reddederken yani anlam değişirken sesin tonu da değişir.

Vardar (2002, s.195), titremlemeyi “tümcenin ezgisini oluşturan ve seslem ya da sesbirimi aşan boyuttaki ögeler üstünde yer alan yükseklik değişikliklerine verilen ad” olarak tanımlar.

2.2.2.3.1.2. Sözcüksel Bağdaşıklık

Yineleme: Bir metinde anlam oluşturmak için bazı durumların, kişilerin veya varlıkların değiştirilerek, dönüştürülerek yinelenmesi gerekir. Yineleme; aynı, eş ya da yakın anlamlı sözcüklerin yinelenmesi, üstterim-altanlam (genelden özele sıralama) ilişkisiyle ve genel kavramlar kullanarak yapılabilir.

Eşdizimsel Örüntüleme: Aynı kavramla ilgili sözcüklerin metin içinde bağlam oluşturacak şekilde kullanılmasıdır. Kullanılan bir sözcük, alıcının zihninde o sözcüğe eş kavramlar oluşur. Örneğin, ameliyattan söz edilecekse ilaç, doktor, hasta, hastane vs. sözcüklerinin kullanılmaması mümkün değildir.

2.2.2.3.2. Büyük Ölçekli Yapı

Karatay (2014), büyük ölçekli yapıyı “bir cümlemin metindeki bütün cümlelerle kurduğu anlamlı, mantıksal bütünlük” (ss.71-72) olarak tanımlar. Metnin tamamındaki anlama ulaşmak için öncelikle küçük ölçekli yapılar arasındaki ilişkiyi belirlemek gerekir. Sonraki iş ise küçük yapılar ile metnin tutarlılığı denetleyen büyük yapılar arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Metinde kullanılan her bir tümce, paragraf metnin geneli içinde anlamlı ve sıralı bir biçimde olmalıdır. Günay (2003, s.55); olay örgüsü, anlatı izlencesi, anlatı (bakış açısı, anlatıcı tipleri vb.), uzam ve zaman gibi metnin bütünü ele alınarak yapılacak her türlü incelemenin büyük yapı

bağlamında düşünülmesi gerektiğini belirtir ve özetin de büyük yapıyla ilgili olduğunu söyler. Hatta büyük yapının “özetlenebilir metinler” üzerinde yapılabilen bir inceleme biçimi olduğunu vurgular. Özeti yapılabilen bir metin anlaşılmış bir metin sayılabilir.

Dilidüzgün (2010), büyük ölçekli yapı ölçütlerini van Dijk ve Kintch’in (1983) görüşlerinden hareketle “işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, biçem, özet ve sonuç tümcesi” (ss. 75-84) maddeleri altında incelemiştir.

Büyük ölçekli yapılarda ana konu veya izlek en temel yapıdır ve bir metnin ana konusu ve bu konuyu açan yan konuların çıkarılması metnin anlaşılması için zorunludur.

İşlev: Dilin kullanımının, kendi içinde anlam bütünlüğü ve tutarlılığı onun işlevselliğidir (Kılıç, 2002, s.40). Anlatıcı dilin olanaklarını, önceden belirlediği iletişimsel amacını yansıtmak için kullanır. Yazarın, bilgi vermek, eğlendirmek, düşünce geliştirmek, kanıtlamak veya eleştirmek amacıyla metni oluştururken kullandığı her yapı metnin türünü belirler. İşlev, metnin oluşturulma sebebi olduğu için metnin çözümlenmesinde göz önünde tutulması gereken en önemli husustur.

Başlık: Metinde anlatılanların en kısa biçimde ifade edilme şeklidir. Başlık okuyucuyu metne hazırlayan, metinde anlatılanlar hakkında okuyucuya ipucu veren, konunun sınırlarının belirlenmesini sağlayan bir ögedir.

Konu: “Konu, bir hikâye okuduğumuzda, bir resme baktığımızda ya da perdede bir oyun izlediğimiz zaman, doğrudan doğruya algıladığımız dış eylem; tema ise görmesek de işitmesek de kavramamız gereken doğrultuda bir eylemin iç anlamıdır.” (Kagan, 1993, ss.428-429). Konu metindeki olaylar bütünüdür. Metin okunup bittikten sonra ‘Metinde ne anlatılıyor?’ sorusuna verilen cevaptır. Tema ise anlatılanların vurguladığı genele yayılan kavramdır.

Anahtar Sözcükler: Bir metin okunduktan sonra akılda kalan, metnin ana iletisi ifade edilirken kullanılan ve metinde diğer sözcüklere oranla daha çok tekrarlanan sözcüklerdir.

Ana Düşünce Tümcesi: Özdemir (2000) ana düşünceyi, “amacın yoğunlaştırılarak bir yargıya dönüştürülmesi, bir önerme biçiminde yazıda belirmesi” (s.71) şeklinde tanımlamıştır. Yazar metin boyunca ana düşünceyi çeşitli durum ve olaylarla savunur. Ana düşünce, bazı metinlerde başta veya sonda tümce şeklinde verilebilirken bazı metinlerde de yazarın isteği doğrultusunda gizlenebilir. Okuyucunun, ana düşünceye metnin tamamından edindiği bilgiler doğrultusunda ulaşması gerekir.

İçerik Şeması: Metinde anlatılmak istenen düşünceler metin içinde mantıksal ve anlamsal bir düzenle sıralanarak verilmez. Metinlerin türlerine göre içeriklerinin düzenlenişi farklılık göstermektedir. Metinlerdeki karşıtsallık, çelişki, yinleme, genelleme, tanımlama, örnekleme, neden-amaç gösterme, sonuç çıkarma, betimleme, özetleme, değerlendirme gibi durumlar metinlerin içerik şemasını oluşturur. Okuyucu bu durumlar arasındaki ilişkileri belirleyerek ana iletiye ulaşır.

Konu Değişimi Belirleyicileri: Metinde yeni bir durumdan bahsedilmek istendiğinde yeni bir paragraf oluşturulur. Okuyucu her yeni paragrafı metinde zamanın, yerin, görüş açısının değiştiğini ve olay/duruma yeni karakterlerin eklendiğini fark eder. Böylece metnin konusunun ne yönde değiştiğini görmek mümkündür. Bağlaçlar da metinde konu değişimi belirleyicileridir. Özbek (1998, ss.37-45), söylem belirleyicileri olarak bazı yapılar tanımlamıştır:

Söylem bölümleri belirleyicileri: tamam vb. / Bağlaçlar: ama vb. / Boşluk doldurucu sözcükler: şey vb. / Duraksama belirleyicileri: Eee vb. / Konuşmacının düşüncelerini toplamaya çalıştığını işaret eden belirleyiciler: Neyse vb. / Uzlaşım belirleyicileri: Aslında, işte vb. / Akıcılık belirleyicileri: Onsan sonra vb. / Konuşma dilinde kalıplaşmış deyişler: Biliyor musun, bir de şey vb.

Biçem: Yazar zihin dünyasında oluşturduğu düşünceleri okuyucuya anlatmak için dili somutlaştırarak bir metin oluşturur. Ancak okuyucunun zihin dünyası yazarınki ile tıpatıp aynı olamayacağı için yazar okuyucuya çeşitli biçimsel yapılarla ulaşmaya çalışır. Yazar, herkesin bildiği şeyleri söylediği için yazar değil, herkesin bildiği şeyleri herkesten farklı biçimde söylediği için yazardır. Yazarın metnin anlamını oluştururken kullandığı dil, anlatıcı ve bakış açısı, yazarın tutumu, sözcüklerin dizilişi, anlamsal bağıntılar, sözcük dağarcığı, sezdirim ve çıkarsama, izlek ve örge, yinleme sayısı, eksilti kullanımı, tümce türleri ve söz sanatlarının hepsi biçemle ilgilidir.

Özet: Klasik tanımda olduğu gibi özet, okuduktan sonra akılda kalanların söylenmesi değil, metindeki olayların, düşüncelerin ayrıntılara ve örneklerle değinilmeden önemli noktalarının aktarılmasıdır. Metnin anlaşılıp anlaşılmadığını öğrenmenin en iyi yolu okuyucunun metni doğru özetleyebilme becerisidir. Metindeki önemli noktaların art arda sıralanması metnin özetinin doğru çıkarıldığı anlamına gelmez. Akyol (2006, s.44) etkili bir özet çıkarma için metnin orijinal anlamına bağlı kalınması, bilgilerin bir kısmı silinip bir kısmı aynen korunurken bir kısmının da geliştirilip genişletilmesi gerektiğine dikkat çeker.

Günay (2003) ise özeti, “biçim olarak özgün, içerik olarak asıl metne bağlı anlatım biçimi” şeklinde tanımlar ve iyi bir özet yapmak için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtir (ss.116-117):

1. Özet yapmadan önce metnin çok iyi anlaşılması gerekmektedir.
2. Metni düşünce gelişimine göre bölümlere ayırmak gerekir.
3. Temel düşünceleri tanımlamak ve kendi aralarında gruplandırmak gerekir.
4. Temel düşünceler düzenlenir. (Metnin yapısı iyi düzenlenmemişse)
5. Özetlenecek metnin oranlamasını göz önünde bulundurmak gerekir.
6. Sorulardan kaçınmak gerekir.
7. Alıntılar sınırlandırmak gerekir.
8. Özet yapan kişi özetine kendi özelliğini katmaz.
9. Özette “yazar burada diyor ki.” biçiminde yapılar kullanılmaz. Yapılan anlatım yazar ağzından verilir.

Sonuç Tümcesi: Metinlerin başında söylenen olay, durum veya düşünce ile sonda söylenenler uyum içindedir. Sonuç tümceleri metnin konusunu özetleyen, değerlendiren, okuyucu üstünde yaratılmak istenen etkiyi veya okuyucuda oluşturulmak istenen davranış değişikliğini açıkça ya da üstü örtük biçimde ifade eden tümcelerdir. Sonuç tümceleri bir nevi okuyucuyu metni doğru anlamaya yönlendirme işlevi görür.

2.2.2.3.3. Üstyapı

Metnin üstyapısı; metnin kurgulanış biçimi ya da üretim planı, diğer bir deyişle, metnin genel düzenleniş biçimini veren soyut bir şema olarak da tanımlanabilir. Söylemin büyük ölçekli yapısının içeriği için genel bir form sağlayan uzlaşım sal bir plandır; büyük ölçekli yapılar içerikle, üstyapılar ise form la ilgilidir (Dilidüzgün, 2010, ss. 84-85). Diğer bir deyişle, metinler için türe özgü söylenebilecek her şey üstyapıyı ilgilendirir.

Günay (2003), her türlü metnin sahip olduğu temel özelliklerin üstyapı ile ilgili olduğunu; metin türlerinin, tonlarının ve tiplerinin bir anlatı için belirtilen genel özelliklerin üstyapıda ortaya konduğunu aktarmaktadır (s.55). Üstyapı aynı zamanda metnin yorumlanmasıyla da ilgilidir.

Metin yapısına ilişkin ortaya konulan ölçütler, tablo halinde aşağıda gösterilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde araştırmanın amacı doğrultusunda metin yapı/oluşturma ölçütleri ile okuma eğitimi ölçütleri karşılaştırılacaktır.

Tablo 2-5: Metin Yapı Ölçütleri

Üstyapı	
Küçük Ölçekli Yapı	Büyük Ölçekli Yapı
Dilbilgisel bağlaşıklık - Gönderim - Dış gönderim - İç gönderim - Değiştirim - Eksilti - Bağlaçlar - Koşutluk - Zaman ve Görünüş - İşlevsel Tümce Görünüşü (vurgu) - Titremleme Söcüksel Bağlaşıklık - Yineleme - Eşdizimsel Örüntüleme	- İşlev - Başlık - Konu - Anahtar sözcükler - Ana Düşünce Tümcesi - Konu Değişimi Belirleyicileri - İçerik Şeması - Biçem - Özet - Sonuç tümcesi

(Dilidüzgün, 2010, s. 89)

2.2.3. Okuma Eğitiminde Metin Odaklı Çalışmalar

2.2.3.1. Dil Öğretiminde Metin

Türkçe dersinin amaçlarından biri de öğrencilere okuma becerisi kazandırmaktır. Türkçe derslerinin ana malzemesi de metinlerdir. Aslında insanlar sadece Türkçe derslerinde değil günlük hayatlarında da bir metin dünyasında yaşar. Bu dünyanın özelliklerini bilen bireylerin kurduğu iletişim diğerlerinin kurduğu iletişimden daha nitelikli olacaktır. Herhangi bir kuruma derdini, isteğini bildirmek isteyen biri derdini bir dilekçe yerine bir hikâyeyle anlatmaya çalışsa onun pek

dikkate alınması beklenemez. Bu sebeple insanların günlük hayatlarında insanlarla veya kurumlarla her türlü kuracakları sağlıklı iletişimin yolu amaca uygun metinleri anlamak, oluşturmak ve çözmekten geçer.

Türkçe ders kitaplarındaki metinleri okuduktan sonra öğrencilere ne anladıklarını sormak metni çözümlemek değildir. Böyle bir durumda öğrenci metin hakkında bir şey öğrenmiş sayılamaz olsa olsa metinde anlatılan konuyu öğrenir. Metni çözümlemek için türü oluşturan unsurların göz önüne serilmesi gerekmektedir; çünkü öğrenci başka bir zamanda kendisi bir metin oluşturmak isterse neyi, nereye, nasıl koyacağını bilmelidir. Öğrencilerin ders kitaplarında karşılaştığı metinlerin konusunu, iletişimini doğru belirleyebilmesi için metin türünün özelliklerinden yararlanması gerekir. Bu sebeple metin altı soruları –etkinlikler- metin yapı ölçütlerini dikkate alarak türü çözümleyen sorulardan oluşturulmalıdır. Bu hususta da kaynak, metinleri her yönüyle inceleyen metindilbilim olmalıdır. Sowinski, metindilbilimsel yöntemlerin ve bulguların, ana dili ve yabancı dil öğretiminde öğrencilerin metin okuma-anlama, metin üretme yetilerini geliştirmeye yarar sağlayacağını göstermiştir. Sowinski'ye göre, öğrencilerin metin edincilerini geliştirmek önemlidir; çünkü metin edinci dilsel, dolayısıyla da bildirimsel edincin önemli bir parçasıdır. (aktaran Şenöz-Ayata, 2005, s.33)

Baurmann (2000) ise, ana dili derslerinde metindilbilimden yararlanılarak yapılacak çalışmalarda şu noktalara dikkat etmek gerektiği düşüncesindedir (aktaran Şenöz-Ayata, 2005, s.61):

1. Durumsal özellikler: Çocuklar ve gençler için hangi bildirişim biçimlerinin günümüzde ve gelecekte önemli olduğunu belirlemek.
2. İşlevsel özellikler: Çeşitli metinlerin işlevlerini öğrenmek. Metin üretirken, metinleri anlamaya çalışırken bu işlevlerin farkında olmak ve bu işlevleri yerine getirmek.
3. Konusal özellikler: Metinlerdeki konuları belirlemek, bunları geliştirmek ya da konunun gelişimini izlemek.
4. Dilbilgisel özellikler: Dilbilgisel bağların düzgün kurgulanmasına dikkat etmek.

Tüm bu özellikler göz önünde bulundurularak hazırlanmış bir öğretim süreci sonunda öğrencilerin metin türü edinci kazanabileceği düşünülebilir.

2.2.3.2. Okuma Eğitiminde Metin Yapı Ölçütlerini Temel Alan Çalışmalar

Bilindiği üzere PISA uygulamaları bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de üstünde ilgiliyle durulan çalışmalardır. PISA soruları, metin üzerinde anlam kurma ve değerlendirme yapmaya dayalı sorulardır. Dünya ülkelerinin bir nevi okuma karnesi sayılabilecek bir uygulamanın düzeylerinde belirtilen kazanımlarda da metin yapı ölçütlerine yer verilmesi beklenmektedir.

Aşağıdaki tablo PISA kazanım düzeylerinde metin odaklı yapı ölçütlerinin bulunup bulunmadığını göstermek üzere hazırlanmıştır.

Tablo 2-6: PISA Düzeyleri ve Metin Odaklı Yapı Ölçütlerinin Karşılaştırılması

Metin Odaklı Ölçütler										
PISA DÜZEYLERİ	Dilbilgisel Bağlılık	Sözcüksel Bağlılık	İşlev	Başlık	Konu	Anahtar sözcükler	Ana düşünce	Konu değişimi belirleyicileri	İçerik şeması	Bicim
1 B	Okur birbirine yakın bilgiler arasında basit ilişkiler kurabilir.	Bu düzeydeki öğrenciler, hikâye ya da basit bir liste gibi aşına olduğu bir bağlam ya da konu hakkında yazılmış kısa, basit bir metnin içinde açıkça ifade edilmiş bir bilgiyi bulabilir.								
1 A	Öğrenciler metindeki ilgili yerlere açık bir şekilde yönlendirilm ektedirler.	Bu düzeydeki öğrenciler yazının amacını anlayabilir.	Bu düzeydeki öğrenciler, aşına olduğu bir konu hakkında yazılmış bir metnin ana fikrini bulur.					Öğrenciler metindeki ilgili yerlere açık bir şekilde yönlendirilm ektedirler.		
2	Bu düzeydeki öğrenciler, metnin belli bir bölümünden anlam çıkarır.	Bu düzeydeki öğrenciler, çok fazla bilginin olmadığı, fazla çıkarımda bulunulmayacak durumlarda metnin belli bir bölümünden					Bu düzeydeki öğrenciler, metindeki ana düşünceyi belirleyebilir, ilişkileri anlayabilir ya da çok fazla bilginin		Bu düzeydeki öğrenciler birçok duruma karşı gelebilecek ya da çıkarımda bulunabilecek	

Tabloda görüldüğü üzere PISA 1B düzeyindeki kazanımlar metin odaklı yapı ölçütlerinden dilbilgisel bağlaşıklık ve sözcüksel bağdaşıkla; 1A düzeyindeki kazanımlar dilbilgisel bağlaşıklık, işlev, ana düşünce ve konu değişimi belirleyicileriyle; ikinci düzey kazanımlar sözcüksel bağdaşıkla, konu, ana düşünce ve biçimle; üçüncü düzey kazanımlar sözcüksel bağdaşıkla, ana fikir ve biçimle; dördüncü düzey kazanımlar içerik şeması, biçim ve özetle; beşinci düzey kazanımlar içerik şeması ve özetle; altıncı düzey kazanımlar ise sözcüksel bağdaşıkla, içerik şeması ve biçimle örtüşmektedir. Bunun yanında başlık, anahtar sözcükler ve sonuç tümcesi ölçütleri ile PISA düzeyleri arasında herhangi bir ilgi bulunmamaktadır. Diğer taraftan başlık, anahtar sözcükler ve sonuç tümcesi ölçütü içerik şeması başlığında da değerlendirilebilecek daha alt başlıklar olarak görülebilir.

Metindilbilim metni yalnızca yapısal açıdan ele almakla kalmaz, metnin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için bağlam odaklı çalışmaların da göz önünde bulundurulması gerektiğini söyler. Metin içinde söylenen herhangi bir bilginin anlaşılabilmesi için okuyucunun amacı, niyeti, durumu ve ön bilgileri görmezden gelinemez. Okurun şema dünyası ne kadar geniş ve çeşitliyse metinden alabilecekleri de o derece genişler.

Aşağıdaki tablo ise PISA kazanım düzeylerinde metin odaklı yapı ölçütlerinin bulunup bulunmadığını göstermek üzere hazırlanmıştır.

Tablo 2-7:PISA Düzeyleri ve Bağlam Odaklı Metin Yapı Ölçütlerinin Karşılaştırılması

PISA DÜZEYLERİ	Bağlam Odaklı Ölçütler			
	Amaçlılık	Kabul Edilirlik	Bilgisellik	Durumsallık
				Metinlerarasılık
1B			Bu düzeydeki öğrenciler, hikâye ya da basit bir liste gibi aşına olduğu bir bağlam ya da konu hakkına yazılmış kısa, basit bir metnin içinde açıkça ifade edilmiş bir bilgiyi bulabilir.	Bu tür metinler genellikle okura bilginin tekrarlanması, resim ya da benzer sembollerin kullanılması gibi kanıtlar sunmaktadır.
1A			Bu düzeydeki öğrenciler, açıkça ifade edilen bir ya da daha fazla bağımsız bilgiyi metinde bulabilir,	Bu düzeydeki öğrenciler, metindeki bir bilgi ile yaygın olarak bilinen günlük bilgi arasında ilişki kurabilir.
2			Bu düzeydeki öğrenciler birçok duruma karşı gelebilecek ya da çıkarımda bulunabileceği bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilir.	Metnin bir özelliğine dayanarak benzer ya da farklılıkları bulabilir. Kişisel deneyim ya da tutumlarından yola çıkarak metnin dışındaki bilgilerle metnin içindeki bilgileri karşılaştırabilir, bu bilgiler arasında ilişki kurabilir.
3		Öğrenci metni bilinen veya günlük hayatta kullanılan bilgilerle ilişkilendirerek anlamadığını gösterir.	Bu düzeydeki öğrenciler çoklu durumlara karşılık gelebilecek bilgiler arasındaki ilişkiyi belirler ve bazı durumlarda bu ilişkiyi tanımlar. Genellikle gerekli bilgi açık olarak verilmemiş olabilir, çok fazla bilgi olabilir ya da beklentilere ters düşen veya olumsuz bir şekilde belirtilen kavramlar gibi başka engeller de olabilir.	Öğrencilerin ilişki kurlmaları, karşılaştırma yapmaları ve açıklama yaparak metinleri irdelemeleri gerekmektedir ya da metnin özelliklerini yorumlayabilmeleri gerekmektedir.
4			Bu düzeydeki öğrenciler, metnin içine yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir ve gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir. Metni anlayabilir ve aşına olmadığı bağlamlara sınıflandırmaları uyarlayabilir. Atıfılagelmemiş uzun ya da karmaşık metinler üzerinde derinlemesine bir anlayışa sahip olduğunu gösterir.	Öğrenciler kişisel bilgilerini kullanarak hipotez kurabilir ya da bir metni eleştirel bir şekilde değerlendirebilir.
5			Bu düzeydeki öğrenciler, metnin içine yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir ve gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilirler.	Özel bilgilere dikkat çekerek eleştirel bir değerlendirme yapabilir ve hipotez kurabilir. Beklentilere ters düşen kavramların üstesinden gelebilir.
6			Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilir ve soyut kavramları yorumlayabilir.	Metni veya metinleri ayrıntılarıyla tam olarak anlamadığını gösterir ve birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilir. Birçok kriteri ve görüşü göz önünde bulundurarak ve metnin ötesinde bir anlayış sergileyerek alışlagelmış konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilir ya da hipotezlerle ulaşabilir.

PISA kazanımlarına bağlam odaklı metin yapı ölçütleri açısından bakıldığında ise bütün düzeylerdeki kazanımların bilgisellik ve metinlerarasılık ile örtüştüğü görülürken kabul edilirlilik ölçütü üçüncü düzeydeki kazanıma denk gelmektedir. Amaçlılık ve durumsallık ölçütleriyle ilgili ise herhangi bir ilişkiye rastlanmamaktadır.

Yukarıdaki karşılaştırmalar gösteriyor ki uluslararası düzeyde de okuma becerisi ölçülürken belirlenen kazanımlarda metindilbilimin izleri görülmektedir. O hâlde öğrencilere nitelikli bir okuma becerisi kazandırmanın yolu metin yapı ölçütlerine göre hazırlanmış nitelikli metinaltı etkinliklerinin bulunduğu ders materyalleridir.

2.3. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE OKUMA EĞİTİMİNİN METİNDİLBİLİMSEL BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde ülkemizde Türkçe Öğretim Programları'nın tarihsel gelişimine bakılacak, programlarda metinlerin rolü üzerinde durulacak ve günümüzde okutulan Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerinin metindilbilimsel ölçütleri ne derece karşıladığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.3.1. Türkçe Öğretim Programı'nda Okuma Eğitimi ve Metne Yaklaşım

2.3.1.1. Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Öğretim Yaklaşımları

Günümüzde okullarda uygulanan Türkçe Öğretim Programı'nın geçmişine bakılmak istenirse modern anlamda program geliştirme çalışmalarının Cumhuriyet sonrasında başladığı görülür. 1924'te eğitim ve öğretim işlerinin tek elde toplanmasını sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış, 1928'de Harf İnkılabı'nın kabul edilmesiyle ülkede okuryazar oranını arttırmak hedeflenmiş, 1932'de de Türk Dil Kurumunun kurulmasıyla ülkemizde Türkçenin eğitim ve öğretimine yönelik ciddi çalışmalar başlatılmıştır.

Önceki programlara göre daha kapsamlı olan 1949 Ortaokul Türkçe Programı amaçlar, açıklamalar, okuma, söz ve yazıyla ifade, dil bilgisi, imla, yazı bölümlerinden oluşur. Amaçlar bölümünde anlama ve anlatım çalışmalarına önem verilmiştir. Ayrıca metinler yardımıyla öğrencilerde dil sevgisinin yerleştirilmesi, okuma alışkanlığının kazandırılması, millî duyguları ve hayatı tanıtmaya gibi farklı

amaçların öne çıkarıldığı görülmektedir (Coşkun, 2009, s.9). Programın okuma bölümü incelendiğinde de okuduğunu anlama, okuma ilgi ve alışkanlığı kazandırma, kitap sevgisini yerleştirme gibi amaçlara ulaşmak için metin incelemelerinde dikkat edilecek ilkelerin vurgulanması Türkçe öğretiminde metin çalışmalarına ağırlık verilmeye başlandığının göstergesidir.

1949'daki program üzerinde yapılan çok küçük değişikliklerle 1962 Ortaokul Türkçe Programı hazırlanmış ve 1981'e kadar üzerinde ciddi herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. 1981'de ilk ve ortaokulların birleştirilmesiyle Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı hazırlanmıştır. Programda okuma, dinleme, izleme, sözlü anlatım, yazılı anlatım ve dil bilgisiyle ilgili “öğrencilere kazandırılacak davranışlar”ın her sınıf seviyesine göre ayrı ayrı belirtilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca “Okuma Parçaları Üzerine Çalışmalar” başlığı altında Türkçe dersinin hazırlık çalışmaları, metnin okunması, metnin incelenmesi, kelime çalışmaları, metinle ilgili soruların cevaplandırılması, plan ve paragraf kavramını kazandırma, parçadaki dil ve anlatımın incelenmesi, parçanın türü üzerinde çalışmalar, parçanın yazarı üzerinde durma, dil bilgisi ve kitap okutma çalışmalarının işleneceği açıklanmıştır (Arıcı, 2012, s.85).

1981 Türkçe Programı yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere davranışçı öğretim yaklaşımı esas alınarak hazırlanmıştır. Laboratuvarlarda yapılan hayvan deneylerinden hareketle insanlarda öğrenme sürecini açıklamaya çalışan davranışçı yaklaşıma göre öğrenme uyarıcı-tepki arasında bağ kurma işlemidir. Davranışçı yaklaşıma göre dil öğretimi taklit, tekrar ve ezberleme çalışmalarıyla gerçekleştirilir. Dilin sözlü olarak öğretilmesi öncelikli olduğundan başlangıçta sözlü etkinliklere yer verilir. Bu süreçte vurgu, telâffuz ve dil bilgisi hatalarına dikkat edilir (Güneş, 2011, ss.129-130). Davranışçı yaklaşım; dili öğrenmeyi değil ezberlemeyi geliştirmesi, tekrar ve taklit çalışmalarının çok olması, öğrenenlerin gerçek iletişim ihtiyaçlarına cevap verememesi gibi hususlarda eleştirilmiştir.

Sürekli gelişen ve değişen günümüz toplumları düşünüldüğünde bireyin sosyalleşme ihtiyaçlarına karşılık verebilecek, zihnini yeniden yapılandıracak, bilgiyi ezberlemeyi değil üretmeyi önceleyen bir anlayışla geliştirilmiş programlarla günümüz dünyasına uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmek mümkün olabilir. Bu düşünceden hareketle pilot uygulaması 2005'te yapılan ve 2006'da Türkiye

genelinde bütün okullarda uygulanmaya başlanan Yeni Türkçe Öğretim Programı, davranışçı yaklaşımın olumsuzluklarını gidermek için geliştirilmiş yapılandırmacı yaklaşımı temel alan yeni bir anlayışla hazırlanmıştır. Yapılandırmacı yaklaşımda amaç “dil ve zihinsel becerilerini geliştirmiş, düşünen, anlayan, araştıran, sorgulayan, bilgiyi kullanan, yeni bilgiler üreten ve kendini her alanda geliştiren bireyler yetiştirmek”tir (Güneş, 2011, s.136).

2006 Türkçe Öğretim Programı’nda okuma becerisiyle, öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları yazılı metinleri doğru, akıcı bir biçimde ve uygun yöntemleri kullanarak okuyabilmeleri, okuduklarını değerlendirip eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayabilmeleri ve okumayı bir alışkanlık hâline getirebilmeleri amaçlanmıştır (Altun, 2007, s.26). Programda üzerinde durulan diğer bir konu da metin incelemesidir. Bir metni incelemek için seçim yapma, bir karara varma, yorumlama, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi çeşitli zihinsel işlemler gerekmektedir. Programda “Anlama sürecinde öğrenci ön bilgileri ışığında metinde sunulan yeni bilgileri incelemeli, onlar üzerinde düşünmeli ve zihninde yapılandırmalıdır. Bu nedenle metni anlama çalışmalarına ağırlık verilmelidir” (MEB, 2005, s.164) ifadeleri metin inceleme çalışmalarının önemini vurgulamaktadır.

Öğrencilerin karşılaştıkları metinleri doğru anlayabilmeleri, gerektiğinde kendilerinin de metin üretebilmeleri için iyi metin örnekleriyle karşılaştırılmaları gerekmektedir. Kısaltılmış veya sadeleştirilmiş, metnin iletisinin bulunmasını güçleştiren işlemlerden geçerek yeniden düzenlenmiş metinlerle oluşturulmuş ders kitaplarının öğretim programlarında belirtilen amaçlara ne derece hizmet edeceğini tartışmak gereksizdir. Ayrıca, ders kitaplarında öğrencinin günlük hayatında karşılaştığı durumları ifade etmede kullanabileceği metin türlerine yer verilmesi öğrencinin iletişimsel amaçlarını gerçekleştirmesine katkı sağlayacaktır. Öğrenci günlük hayatta karşılaştığı iletişim durumlarını örnekleyen metin türlerini ders kitaplarında gördüğünde ana dili öğretiminin yalnızca bir dersten ibaret olmadığını, sosyal yaşamında ihtiyaç duyduğu iletişim ortamlarına model oluşturduğunu görecektir.

Öğrenci ders kitaplarında karşılaştığı metinlerle dilin yapısal ve işlevsel özelliklerinin türe göre nasıl değişiklik gösterdiğini fark edebildiğinde yeni

karşılaştığı metinlere yaklaşırken metin türü özelliklerini göz önünde bulunduracak ve daha kısa sürede metni doğru bir biçimde değerlendirebilme imkanına sahip olacaktır. Öğretim programları ve ders kitapları hazırlanırken bu hususların göz önünde bulundurulması ana dili öğretimi açısından emek ve zamanın doğru kullanılmasını sağlayacaktır.

2.3.1.2. Okuma Eğitimi Bağlamında Türkçe Programı Okuma Kazanımlarının Değerlendirilmesi

Türkiye genelinde 2006'da uygulanmaya başlanan Türkçe Öğretim Programı'nda kazanımlar "Okuma kurallarını uygulama", "Okuduğu metni anlama ve çözümleme", "Okuduğu metni değerlendirme", "Söz varlığını zenginleştirme", "Okuma alışkanlığı kazanma" başlıkları altında toplamda 51 maddede belirtilmiştir.

2006 Türkçe Öğretim Programı'ndan sonra 2015, 2017 ve 2018'de Yeni Türkçe Öğretim Programları yayınlanmış olsa da araştırmanın yapıldığı (2017-2018) eğitim öğretim yılında devlet okullarında okutulmak üzere seçilen kitapların 2006 programına göre hazırlanmış olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple araştırmaya konu edilen kazanımlar 2006 Türkçe Öğretim Programı'nın kazanımlarıdır.

Tablo 2-8:Türkçe Dersi Okuma Kazanımları

1. Okuma kurallarını uygulama 1. Sesini ve beden dilini etkili kullanır. 2. Akıcı biçimde okur. 3. Kelimeleri doğru telaffuz eder. 4. Sözün ezgisine dikkat ederek okur. 5. Okuma yöntem ve tekniklerini kullanır.
2. Okuduğu metni anlama ve çözümleme 1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır. 2. Metindeki anahtar kelimeleri belirler. 3. Metnin konusunu belirler. 4. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler. 5. Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler. 6. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler. 7. Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler. 8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder. 9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder. 10. Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur. 11. Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder. 12. Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler. 13. Metne ilişkin sorulara cevap verir. 14. Metne ilişkin sorular oluşturur. 15. Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar. 16. Metnin planını kavrar. 17. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder. 18. Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.

19. Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar. 20. Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar. 21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar. 22. Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir. 23. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur. 24. Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar. 25. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder. 26. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder. 27. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır. 28. Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar. 29. Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. 30. Okuduğu metne farklı başlıklar bulur. 31. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.
3. Okuduğu metni değerlendirme 1. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir. 2. Metni içerik yönünden değerlendirir.
4.Söz varlığını zenginleştirme 1. Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir. 2. Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır. 3. Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır. 4. Okuduklarından hareketle öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.
5. Okuma alışkanlığı kazanma 1. Okuma planı yapar. 2. Farklı türlerde metinler okur. 3. Süreli yayınları takip eder. 4. Okuduğu kitaplardan kitaplık oluşturur. 5. Kitaplık, kütüphane, kitap fuarı ve kitap evlerinden faydalanır. 6. Okudukları ile ilgili duygu ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşır. 7. Şiir ezberler, şiir dinletileri düzenler, ezberlediği şiirleri uygun ortamlarda okur. 8. Ailesi ile okuma saatleri düzenler. 9. Beğendiği kısa yazıları ezberler.

MEB 2006 İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8.Sınıflar) Öğretim Programı

Kazanımlarda belirtildiği gibi öğrencinin okuduğu metni anlaması ve değerlendirebilmesi için öğrenciden; metinde anlamını bilmediği sözcükleri metnin bağlamından hareketle tahmin etmesi, metnin anahtar sözcüklerini belirlemesi, metnin konusunu ve ana fikrini bulması, metnin yardımcı fikirlerini tespit etmesi, metindeki sebep-sonuç ve amaç-sonuç ifadelerini belirlemesi, metne ilişkin sorulara cevap vermesi ve metne ilişkin sorular oluşturmaları, metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark etmesi, metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretmesi, metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunması, metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyması, okuduğu metne farklı başlıklar bulması, okuduklarını kendi cümleleriyle kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetlemesi istenmektedir.

Aynı şekilde metnin türünü tespitiye yönelik çalışmalar çerçevesinde de öğrenciden; anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirlemesi; metindeki olay, yer,

zaman, şahıs ve varlık kadrosu ile ilgili unsurları söylemesi; okuduklarındaki örtülü anlamları bulması; öznel ve nesnel yargıları ayırt etmesi; metnin türüyle ilgili özellikleri ve metnin planını kavraması; metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark etmesi; metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklaması; şiir dilinin farklılığını ayırt etmesi; metni içerik, dil ve anlatım yönünden değerlendirmesi beklenmektedir. Ayrıca metni değerlendirirken diğer metinlerden ve günlük hayattan yararlanmayı gerektiren uygulamaların belirtildiği “Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.” şeklindeki kazanımlar metinlerarası bilgi kullanımını gerekli kılmaktadır.

Aşağıdaki tablo ise Türkçe Öğretim Programı’nda belirtilen kazanımların metin yapı ölçütleri ile uyumlu olup olmadığını göstermek için hazırlanmıştır.

Tablo 2-9: Metin Yapı Ölçütleri ve Türkçe Dersi Okuma Kazanımlarının Karşılaştırılması

Metin Yapı Ölçütleri	Türkçe Dersi Okuma Kazanımları (Okuduğu metni anlama, çözümleme ve değerlendirme)
Dilbilgisel Bağlılık Gönderim, Bağlaçlar, Değiştirim, Eksilti, Koşutluk, Zaman ve Görünüş	K.2.17. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder. K.2.8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder. K.2.9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.
Sözcüksel Bağlılık Eşdizimsel Örüntüleme, Yineleme	K.2.1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.
İşlev	Kazanım yok.
Amaca Uygunluk	Kazanım yok.
Başlık	K.2.29. Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. K.2.30. Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.
Konu	K.2.3. Metnin konusunu belirler. K.2.13. Metne ilişkin sorulara cevap verir. K.2.14. Metne ilişkin sorular oluşturur.
Anahtar sözcükler	K.2.23. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur. K.2.7. Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler. K.2.2. Metindeki anahtar kelimeleri belirler.

Ana Düşünce	K.2.4. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler. K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar. K.2.26. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.
İçerik Şeması	K.2.5. Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler. K.2.16. Metnin planını kavrar. K.2.24. Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar. K.2.19. Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar. K.3.2. Metni içerik yönünden değerlendirir.
Biçem	K.2.18. Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder. K.3.1. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir. K.2.6. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler. K.2.10. Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur. K.2.11. Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder. K.2.25. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.
Üstyapı	K.2.15. Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.
Özet	K.2.12. Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.
Bilgisellik	Kazanım yok.
Kabul Edilirlik	K.2.27. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.
Metinlerarasılık	K.2.20. Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar. K.2.28. Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar. K.2.31. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir. K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar. K.2.22. Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.
Durumsallık	Kazanım yok.

Tablo 2-9'a bakıldığında Türkçe dersi okuma kazanımları arasında metin yapı ölçütlerinden işlev, amaca uygunluk, bilgisellik ve durumsallığa denk gelen bir

kazanıma rastlanmamaktadır. Ancak dilbilgisel bağlaşıklık, sözcüksel bağdaşıklık, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce, içerik şeması, biçem, özet ve metinlerarasılık ölçütlerini karşılayan çok sayıda kazanım bulunmaktadır. Görünen o ki kazanımlar da metin ve tür yapısı üzerine oturtulmuştur. Ayrıca metindilbilim ölçütleri, okuma eğitimi ölçütleri ve PISA kazanım düzeyleri de birbirleriyle uyumludur. O hâlde ülkemizde öğrencilerin okuma becerilerinin yeterince geliştirilememiş olmasının sebebi nedir? Bu soruya elbette birçok farklı cevap verilebilir.

Ülkemizde eğitim-öğretim gören öğrencilerin asgari düzeyde sahip olmaları gereken okuma becerisi, devlet okullarında ücretsiz olarak verilen eğitim-öğretim faaliyetleriyle gerçekleştirilmektedir. Çok büyük bir öğrenci nüfusu aynı anda, aynı sürede, aynı eğitim malzemeleriyle ve benzer yöntemlerle Türkçe dersi görmektedir. O hâlde üstünde durulması gereken nokta Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ve okuma etkinliklerinin niteliğidir. Bu etkinliklerin amacı, yöntemi ve içeriği sorgulanmalıdır.

Türkçe ders kitaplarındaki okuma anlama etkinlikleri hazırlanırken programda belirtilen kazanımların gerçekleştirilebilmesi için metindilbilimin öne sürdüğü yöntemlerden hareketle etkinlik hazırlanması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmanın devamında okullarımızda okutulmakta olan herhangi bir 8. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan okuma anlama etkinliklerin daha önce belirtilen okuma eğitimi ölçütlerini karşılama yeterliği metindilbilimsel bağlamda değerlendirilecektir ve yukarıda sorduğumuz soruya cevap aranacaktır.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1.ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesiyle gerçekleştirilmiştir. “Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Şimşek, 2009, s.42). Bu bağlamda alan yazın taranarak önce okuma eğitimi ortamları ve ölçütleri belirlenmiş, bu ölçütler metindilbilimsel ölçütlerle karşılaştırılarak metindilbilimsel odaklı okuma eğitimi ölçütlerinden meydana gelen alt kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler uzman görüşlerine başvurularak yeniden değerlendirilmiştir. Daha sonra Türkçe ders kitaplarındaki okuma-anlama ve değerlendirme etkinlikleri bu kategoriler doğrultusunda sınıflandırılmış ve elde edilen bulgular ışığında okuma etkinlikleri metindilbilimsel bağlamda değerlendirilmiştir.

3.2.EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, metin türü çeşitlendiği ve okuma anlama, çözümleme ve değerlendirme kazanımlarının tümünü kapsadığı için Ortaokul 8.Sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise amaçlı örnekleme türlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış araştırmacı tarafından belirlenmiş ya da daha önceden hazırlanmış bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.112). Bu yöntem doğrultusunda araştırmanın örneklemini 8.Sınıf Dörtel Yayıncılık Türkçe Ders Kitabı’nda yer alan okuma metinleri için öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabında bulunan okuma etkinlikleri ile yönergeleri oluşturmaktadır.

3.3.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu bölümde daha önce tespit edilen okuma eğitimi ölçütleriyle metin yapı/oluşturma ölçütlerinin birbirleriyle uyumlu olup olmadığı irdelenmiştir. Çünkü okuma eğitiminde temel malzeme metindir. Metnin yapısını oluşturan ölçütlerin özelliklerini içselleştirebilmiş bir okurun okuma becerisi kazandığı düşünülebilir.

Ortaya çıkan inceleme tablosu için üç alan uzmanından görüş alınmıştır. Uzmanlardan gelen yorumlar doğrultusunda düzenlenen tablo, Tablo 3-1 ile gösterilmiştir.

Tablo 3-1: Metin Yapı/Oluşturma Ölçütleri ve Okuma Eğitimi Ölçütlerinin Karşılaştırılması

Metin Yapı Ölçütleri	Okuma Eğitimi Ölçütleri
Dilbilgisel Bağlıklık Gönderim, Bağlaçlar, Değiştirim, Eksilti, Koşutluk, Zaman ve Görünüş	1. Dilbilgisel bağlaşıklık yoluyla metnin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama. 1.1. Tümcelerin önermelerini anlama. 1.2. Tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme. 1.3. Tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme. 1.4. Düşüncenin yönünü değiştiren, düşünceyi açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme.
Sözcüksel Bağdaşıklık Eşdizimsel Örüntüleme, Yinelemeler	2. Sözcüksel bağdaşıklık yoluyla metnin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama. 2.1. Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma. 2.2. Metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme. 2.3. Yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme. 2.4. Yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme. 2.5. Metinde tekrarlanan kavramı saptayabilme.
İşlev	3. Metin türüne uygun bir okuma amacı belirleme. 3.1. Metnin yazılış amacını çıkartma.
Amaca Uygunluk	3.2. Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama.
Başlık, Konu, Anahtar sözcükler	4. Metinden içerikle ilgili önemli noktaları çıkarabilme. 4.1. Metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme. 4.2. Metnin konusunu belirleme. 4.3. Metne uygun başka bir başlık bulma. 4.4. Metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme. 4.5. Metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama. 4.6. Metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme. 4.7. Metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme.

Ana Düşünce	5. Metnin ana düşüncesini/duygusunu yakalayabilme. 5.1. Metnin ana düşüncesini/duygusunu belirleme. 5.2. Ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme. 5.3. Metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve Nasıl). 5.4. Metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme. 5.5. Metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama.
İçerik Şeması	6. Metni bölümlere ayırabilme. 6.1. Metnin yardımcı düşüncelerini saptama. 6.2. Düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma. 6.3. Metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimini; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme. 6.4. Metnin bölümlerini fark etme. 7. Metinde boş bırakılan bölümü metnin anlamsal çerçevesi içinde kalarak tamamlama. 7.1. Metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma. 7.2. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme. 7.3. Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama.
Bîçem Sözdizimsel Düzlem Öğeleri	8. Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırımına varabilme. 8.1. Metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme. 8.2. Tümce türlerinin metnin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme. 8.3. Sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme. 8.4. Dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme.
Bîçem Anlamsal Düzlem Öğeleri	9. Metin türüne özgü anlatımsal özelliklerin ayırımına varabilme. 9.1. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını saptama. 9.2. Yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme. 9.3. Yazarın tavrını (resmi, samimi) saptama. 9.4. Öznel veya nesnel tümcelerin farkında olma. 9.5. Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme 9.6. Noktalama işaretleri, kalın ve yatkın yazıların işlevini/nedenlerini fark etme. 9.7. Örtük anlamı çıkarma. 9.8. Metinden hareketle çıkarımlar yapabilme.
Özet	10. Okuduklarını kendi sözcükleriyle özetleyebilme. 10.1. Metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme. 10.2. Metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama. 10.3. Metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme. 10.4. Metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturma.

Üstyapı	11. Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri belirleme. 11.1. Metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma. 11.2. Metin türüne uygun kategorileri bulma. 11.3. Metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme.
Bilgisellik	12. Metnin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme. 12.1. Algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme. 12.2. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme. 12.3. Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme.
Kabul Edilirlik	13. Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirme. 13.1. Metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme.
Metinlerarasılık	13.2. Metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma. 13.3. Metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma. 13.4. Birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme ve tanımlayabilme. 13.5. Metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirme. 13.6. Metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme. 14. Birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilme. 14.1. Metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma. 14.2. Farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme.
Durumsallık	15. Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme. 15.1. İçinde bulunduğu duruma uygun metin seçme. 15.2. Okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme.

Birinci maddede yer alan ‘Tümce içi bağlantıları anlama’ alt kategorisi ‘Tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme’ şeklinde; ‘Tümceler arası dilbilgisel ve anlamsal ilişkileri söyleme’ alt kategorisi ‘Tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme’ şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

İkinci maddede yer alan ‘Yüzey metindeki kavramları ve bilgileri birleştirebilme’ alt kategorisi ‘Yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme’ şeklinde; ‘Metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilme’ alt kategorisi ‘Metinde tekrarlanan kavramı saptayabilme’ şeklinde belirtilmiştir.

İşlev ile bağlantılı üçüncü madde işlev ve amaca uygunluk olarak iki gruba ayrılmış ve ‘Metnin yazılış amacını çıkartma’ alt kategorisi işlev kısmına koyulurken, ‘Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama’ kategorisi amaca uygunluk başlığına yerleştirilmiştir. ‘Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme’ alt kategorisi ise durumsallık başlığı için ana madde olarak düzenlenmiştir.

‘Metinden içerikle ilgili önemli noktaları çıkarabilme’ şeklinde ifade edilen dördüncü ana madde ‘Metinden konu ile ilgili noktaları çıkarma’ şekline dönüştürülmüş, ‘Metnin konusunu belirleme’ ve daha önce olmayan ‘Metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme’ alt kategorileri eklenmiştir.

‘Metnin ana iletisini yakalayabilme’ şeklinde ifade edilen beşinci ana madde ‘Metnin ana düşüncesini/duygusunu yakalayabilme’ biçimine dönüştürülmüştür.

‘Metnin yardımcı düşüncelerini tespit etme’ şeklinde belirtilen altıncı ana madde ‘Metni bölümlere ayırabilme’ olarak ifade edilmiş, ‘Metnin yardımcı düşüncelerini saptama’ ve ‘Metnin bölümlerini fark etme’ alt kategorileri eklenmiştir.

‘Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırma varabilme’ olarak belirlenen sekizinci ana maddeye ‘Dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme’ alt kategorisi eklenmiştir.

Dokuzuncu maddenin alt kategorilerinde yer alan master ekleri ‘-ebilme’ şekline dönüştürülürken, ‘Noktalama işaretleri, kalın ve italik yazıların önemini/nedenlerini bilme’ ifadesi ‘Noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme’ şeklinde düzenlenmiştir.

‘Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri söyleme’ şeklinde ifade edilen on birinci madde ‘Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri belirleme’ olarak düzenlenmiştir.

‘Algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme’ şeklinde belirtilen on ikinci ana madde ‘Metnin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme’ olarak düzenlenmiş ve aynı madde alt kategoride ifade edilmiştir.

Daha önce metinlerarasılık ölçütünde yer alan ve ‘Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirme’ olarak ifade edilen on üçüncü ana madde ve ilk alt kategori metin yapı ölçütlerinden kabul edilirlık kısmına konmuştur. Diğer alt maddeler metinlerarasılık bölümünde kalmıştır.

‘Birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilme’ şeklinde belirtilen on dördüncü ana maddeye ‘. Metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma’ ve ‘Farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme’ alt kategorileri eklenmiştir.

‘Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme’ şeklinde belirtilen on beşinci ana maddeye ‘İçinde bulunduğu duruma uygun metin seçme’ ve ‘Okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme’ alt kategorileri eklenmiştir.

Yukarıdaki tablodan da hareketle diyebiliriz ki “Dilbilgisel bağlaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘tümcelerin önermelerini anlama; tümce içi ve tümceler arası bağıntı öğelerinin işlevini fark etme; tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme; düşüncenin yönünü değiştiren, düşüncayı açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme’ alt ölçütleri, metin yapı ölçütlerinden dilbilgisel bağlaşıklık ile örtüşmektedir.

“Sözcüksel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma, metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme, yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme, yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme, metinde tekrarlanan kavramı saptayabilme’ alt ölçütleri, metin yapı ölçütlerinden sözcüksel bağdaşıklık ile uyushmaktadır.

“Metin türüne uygun bir okuma amacı belirleme” okuma eğitimi ölçütü ve bunu bağlı ‘metnin yazılış amacını çıkartma’ işlev; “Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama’ ölçütü ise amaca uygunluk ile uyumludur.

“Metinden içerikle ilgili önemli noktaları çıkarabilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme, metnin konusunu belirleme, metne uygun başka bir başlık bulma, metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme, metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama, metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme, metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden başlık, konu ve anahtar sözcükler ile örtüşmektedir.

“Metnin ana düşüncesini/duygusunu yakalayabilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metnin ana düşüncesini/duygusunu belirleme, ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme, metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve Nasıl), metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme, metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden ana düşünce ile örtüşmektedir.

“Metni bölümlere ayırabilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metnin yardımcı düşüncelerini saptama; düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma; metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimini; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme; metnin bölümlerini fark etme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden içerik şeması ile örtüşmektedir.

“Metinde boş bırakılan bölümü metnin anlamsal çerçevesi içinde kalarak tamamlama” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma; metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme; metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama’ alt ölçütleri de metin yapı ölçütlerinden içerik şeması ile örtüşmektedir.

“Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırımına varabilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme, tümce türlerinin metnin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme, sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme, dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden biçimin sözdizimsel düzlem öğeleri ile örtüşmektedir.

“Metin türüne özgü anlatımsal özelliklerin ayırımına varabilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘anlatımın kimin ağzından yapıldığını saptama; yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme; yazarın tavrını (resmi, samimi) saptama, öznel veya nesnel tümcelerin farkında olma; metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme; noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme; örtük anlamı çıkarma; metinden hareketle çıkarımlar yapabilme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden biçimin anlamsal düzlem öğeleri ile örtüşmektedir.

“Okuduklarını kendi sözcükleriyle özetleyebilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme, metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama, metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme, metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturma’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden özet ile örtüşmektedir.

“Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri belirleme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma, metin türüne uygun kategorileri bulma, metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden üstyapı ile örtüşmektedir.

“Metnin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme, aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme, önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden bilgisellik ile örtüşmektedir.

“Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme’ alt ölçütü kabul edilirlilik; ‘metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma; metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma; birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme ve tanımlayabilme; metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve

değerlendirme; metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden metinlerarasılık ile örtüşmektedir.

“Birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma, farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme’ alt ölçütleri de metin yapı ölçütlerinden metinlerarasılık ile örtüşmektedir.

“Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme” okuma eğitimi ölçütü ve buna bağlı ‘içinde bulunduğu duruma uygun metin seçme, okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme’ alt ölçütleri metin yapı ölçütlerinden durumsallık ölçütü ile örtüşmektedir.

Tablo 3-1’de görülen “Dilbilgisel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama” ölçütü ile metnin yüzeysel yapısındaki anlatımını sözcük ve tümce düzeyinde sorgulamaya yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüte göre metnin yüzey yapısının anlamlandırılmasını sağlayacağı düşünülen tümcelerin önermelerini anlama; tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme; tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme; düşüncenin yönünü değiştiren, düşüncayı açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Sözcüksel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama” ölçütü ile metnin yüzey yapısındaki anlamları sözcük ve tümce düzeyinde sorgulamaya yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüte göre okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma, metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme, yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme, yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme, metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metin türüne uygun bir okuma amacı belirleme” ölçütü ile okurun okuma malzemelerine yaklaşımını sorgulamaya yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüte göre metnin yazılış amacını

çıkartma, okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama, okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilmesine yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metinden içerik ile ilgili noktaları çıkarabilme” ölçütü ile okurun metnin yüzey yapısındaki anlamları okuma öncesinde ve esnasında metnin bütününden yola çıkarak tespit edip edemediğini sorgulamaya yönelik çalışmaları belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüte göre metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme, metnin konusunu belirleme, metne uygun başka bir başlık bulma, metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme, metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama, metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme, metnin konu sürekliliğini fark etme/izlemeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metnin ana iletisini yakalayabilme” ölçütü ile okurun söylenenlerden söylenmeyenleri/söylenmek istenenleri tespit etmesine ve metni yorumlayabilmesine yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüte göre metnin ana düşüncesini belirleme, ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme, metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve Nasıl), metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme, metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlamaya yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metni bölümlere ayırabilme” ölçütü ile okurun metnin düzenleniş biçimini ve bütüncül yapısını irdelemesine yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüte göre metnin yardımcı düşüncelerini saptama; düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma; metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimi; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme ve metnin bölümlerini fark etmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metinde boş bırakılan bölümü metnin anlamsal çerçevesi içinde kalarak tamamlama” ölçütü ile okurun metni oluşturan yapıların farkında olmasına ve metin üzerinde yapılan değişikliklerden sonra da metnin bütünü

doğru algılayıp algılamadığına yönelik çalışmaları belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüte göre metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma; metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme ve metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavramaya yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırma varabilme” ve “Metin türüne özgü anlatımsal özelliklerin ayırma varabilme” ölçütleri ile okurun metni oluşturan yapılardan hareketle metnin diğer türlerden ayrılan özelliklerini fark ederek metin türünü tespit edebilmesine yönelik çalışmaları belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçütlere göre metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme; tümce türlerinin metnin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme; sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme; dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme; anlatımın kimin ağzından yapıldığını saptama; yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme; yazarın tavrını (resmî, samimi) saptama; öznel veya nesnel tümcelerin farkında olma; metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme; noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme; örtük anlamı çıkarma; metinden hareketle çıkarımlar yapabilmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Okuduklarını kendi sözcükleriyle özetleyebilme” ölçütü ile bir metnin konusunun ve ana düşüncesinin tam ve doğru biçimde algılanıp algılanmadığına ve bunların doğru biçimde aktarılıp aktarılamadığına yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüt ile metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme, metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama, metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme, metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturmaya yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri belirleme” ölçütü ile metnin tür özelliklerinin metne uygun olup olmadığının tespitine yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüt ile metnin yapısal özelliğinin ayırma varma, metin türüne uygun kategorileri bulma ve metni

oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Metnin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme” ölçütü ile okurun metinde söylenenlerin farkında olup olmadığının tespitine ve söylenenler karşısındaki tavrına yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüt ile algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme, aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme ve önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirme” ve “Birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilme” ölçütleriyle okurun metinlerarası kavramlarla metni yorumlama/değerlendirme yeterliğinin sorgulanmasına yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüt ile metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme; metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma; metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma; birçok duruma karşı gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme ve tanımlayabilme; metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirme; metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme; metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma ve farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Tablo 3-1’de görülen “Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme” ölçütü ile okuma alışkanlığı edinmiş bir okurun bu alışkanlığını her durumda ve her türlü okuma materyali karşısında kullanıp kullanmadığının tespitine yönelik uygulama çalışmalarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ölçüt ile içinde bulunduğu duruma uygun metin türü seçme ve okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçmeye yönelik uygulama çalışmaları incelenmiştir.

İncelenen kitapta makale, anı ve deneme türünde üç; şiir ve hikâye türünde iki; söyleşi, gezi yazısı, röportaj, tiyatro ve roman türlerinde birer okuma metni bulunmaktadır. Kitapta yer alan altı dinleme metni inceleme dışında tutulmuştur.

İncelenen kitapta on sekiz metne ait Öğrenci Çalışma Kitabı'nda 76 etkinlik, Öğretmen Kılavuz Kitabı'nda ise 204 yönerge olmak üzere toplamda 280 inceleme birimi bulunmaktadır. İncelenen metinlerin etkinlik sayıları ve öğretmen kılavuz kitabında bulunan yönergelerin sayısı tablo 3-2'de gösterildiği gibidir.

Tablo 3-2: Etkinlik ve Yönergelerin Metinlere Göre Dağılımı

Metin Başlığı / (Türü)	Öğrenci Çalışma Kitabı Etkinlikleri Sayısı	Öğretmen Kılavuz Kitabı Yönergeleri Sayısı
Tatlı Dil (Söyleşi)	4	12
Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	2	9
Selim (Anı)	4	12
Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	4	9
Eğitimin Hayati Önemi (Makale)	4	11
Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	3	16
Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	7	15
Manias Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	5	14
Dostluk Derken (Deneme)	4	8
Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	4	12
Babamın Vasiyeti (Anı)	5	12
Acaba? (Deneme)	4	13
Garip Bir Hediye (Hikâye)	5	9
Eski Çarıklar (Tiyatro)	3	10
Dokuzuncu Hariciye Koşuşu (Roman)	4	9
Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü (Şiir)	5	10
Yayla (Deneme)	4	12
Karanfiller ve Domates Suyu (Hikâye)	5	11
Toplam	76	204
Genel Toplam	280	

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Verilerden elde edilen bulgular için betimsel bir analiz yapılmıştır. Betimsel analizde veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.224). Araştırmada okuma etkinlikleri ile

karşılanamayan metin yapı ölçütleri için ne tür etkinliklerin yapılması gerektiği üzerine tartışılacaktır. Çünkü bu tür metin temelli etkinlikler olmadan öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma kültürü edinebilmeleri için gereken okuma eğitimi almaları zordur.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Bulgular bölümünde Dörtel Yayıncılık tarafından basılan ve 2014-2015 eğitim öğretim yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığının okullarda beş yıl süre ile okutulması için ücretsiz dağıttığı ve 2017-2018 yılında devlet okullarında okutulan 8.Sınıf Türkçe ders kitabında bulunan dinleme metinleri dışında kalan bütün metinlerin okuma, anlama, öğrenme alanıyla ilgili uygulama çalışmaları; öğrenci çalışma kitabında yer alan okuma anlama etkinlikleri ve öğretmen kılavuz kitabındaki yönergeler; belirlenen on beş okuma eğitimi ölçütüne göre;

- Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Ölçütlerini Karşılama Yeterliğine İlişkin Bulgular,
- Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Ölçütleri Bağlamında Metin Yapı Ölçütlerini Karşılama Yeterliğine İlişkin Bulgular,
- Okuma Etkinliklerinin Okuma Kazanımları Bağlamında Metin Yapı Ölçütlerini Karşılama Yeterliğine İlişkin Bulgular,
- Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Ölçütleri, Metin Yapı Ölçütleri ve Türkçe Dersi Okuma Kazanımlarıyla İlişkisi Üzerine Bulgular

olarak dört ana başlık altında incelenmiştir.

Türkçe Öğretim Programı 8. Sınıf metni anlama ve çözümleme, okuduğu metni değerlendirme kazanımlarına ulaşmak adına hazırlanan okuma anlama uygulama çalışmalarının (etkinlikler, yönergeler) yine bu kazanımlarla örtüşen okuma eğitimi ölçütlerini ve alt kategorilerini karşılama yeterlilikleri her ölçüt altında bir tabloyla gösterilmiştir. Her bir kategoriye denk gelen yönerge veya etkinlik bir (1) ile belirtilirken aynı kategori için oluşturulmuş yönerge veya etkinlik sayısının birden fazla olduğu durumlarda etkinlik veya yönerge sayısı belirtilmiştir.

4.1. OKUMA ETKİNLİKLERİNİN OKUMA ÖLÇÜTLERİNİ KARŞILAMA YETERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde okuma etkinliklerinin okuma ölçütlerini karşılama yeterliğine ilişkin bulgular yukarıda Tablo 2-4'te belirlenen okuma eğitimi ölçütleri ve alt kategorileri bağlamında;

- Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama,
- Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama,
- Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme,
- Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme,
- Metnin Ana İletisini Yakalayabilme,
- Metni Bölümlere Ayırabilme,
- Metinde Boş Bırakılan Bölümü Metnin Anlamsal Çerçevesi İçinde Kalarak Tamamlama,
- Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayrımına Varabilme,
- Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme,
- Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme,
- Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme,
- Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme,
- Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme,
- Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bilgileri Bir Araya Getirebilme,
- Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme Veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme

üst başlıkları altında incelenmiştir.

4.1.1. Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama Ölçütü İle İlgili Bulgular

Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-1’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4-1: Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında

[illegible]

4.1.1.1. Tümcelerın Önermelerini Anlama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-1'e göre Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 1.alt kategorisi Tümcelerın Önermelerini

Anlama ile ilgili on sekiz metinden sadece “Tatlı Dil” ve “Yaşlılardan Gençlere” metinlerinde uygulama çalışmasına yer verildiği görülmektedir.

Önerme doğru ya da yanlış olabilen cümlelerdir. Doğru ya da yanlış olan cümleler ise yalnızca yargı belirten cümlelerdir. Bu anlamıyla önermeler bir cümledir; fakat her cümle bir önerme değildir. Yalnızca bir iddiayı, yargıyı, öneriyi, bildiriye ve tanımı dile getiren cümlelere önerme denir. (aktaran İşeri, 2017, ss.90-91).

Okunan bir metnin önermelerinin tespiti hem metnin yüzey yapısındaki olayların, durumların veya düşüncelerin kavranıp kavranılmadığının göstergesidir hem de metnin özetlenebilmesi için önemli bir basamaktır.

“Tatlı Dil” metnindeki tümcelerin önermelerini anlama ile ilgili uygulama çalışması Şekil 4-1’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.30).

3. Etkinlik

Okuduğunuz metnin içeriğine göre aşağıdaki cümleleri değerlendiriniz. Bu cümlelerden doğru olanların başına D, yanlış olanların başına Y yazınız.

(D) İnsanları diğer varlıklardan ayıran özellikleri, konuşma yetenekleridir.

(D) Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

(Y) “Dil yarası yaraların en hafifidir.” derler.

(D) Nice güzel insanlar vardır ki dilleri yüzünden sevilmezler.

(D) Tarihte tatlı dille memleketlerin bile fethedildiği görülmüştür.

(Y) Tatlı dilli, güler yüzlü insanlar her zaman sorumluluklarını bilir.

(Y) “Kalk şunu yap!” dedikleri zaman onu yapmaya mecbursunuz.

(D) Tatlı dil her kapıyı açan sihirli bir anahtardır.

ÇK

12

Şekil 4-1: Tatlı Dil Metnindeki Tümcelerin Önermelerini Anlama Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

Benzer biçimde “Yaşlılardan Gençlere” metni için de metinden çıkarılan önermelerin doğruluğunun veya yanlışlığının tespiti istenerek etkinlik oluşturulmuştur. Çalışma Şekil 4-2’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.125).

2. Etkinlik

Okuduğunuz metne göre aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına “D”, yanlış olanların başına “Y” yazınız.

(Y) Şiir, genç bir insanın ağzından anlatılıyor.

(D) Şiirin konusu, yaşlılara saygı göstermeyle ilgilidir.

(D) Yaşlılara saygı gösterenler onlarla iyi iletişim kuranlardır.

(Y) Şiirdeki kişi, yaşlılara hiç saygı göstermemiş birisidir.

(D) İnsanlarla iyi iletişim kurmak başarılı olmanın da ön şartıdır.

ÇK

87

Şekil 4-2: Yaşlılardan Gençlere Metnindeki Tümcelerin Önermelerini Anlama Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.1.2. Tümce İçi ve Tümceler Arası Bağlantı Ögelerinin İşlevini Fark Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-1’e göre Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 2. alt kategorisi Tümce İçi ve Tümceler Arası Bağlantı Ögelerinin İşlevini Fark Etme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

Tümce içi bağlantılarla tümcedeki adılların, iyelik eklerinin ve şahıs eklerinin tümcedeki anlama olan etkisi kastedilmektedir. Her metinde bütün sözcükleri tekrar tekrar yazmak dilin tasarruf ilkesine uymadığı gibi anlatımın çekiciliğinin yitirilmesine de neden olur. Metin oluşturulurken hangi sözcüklerin altıldığıının, hangi ekle veya sözcükle nelerin kastedildiğinin öğrenci tarafından bilinmesi öğrencinin metnin üzerinde değişiklik yapabilmesine yardımcı olacaktır. Tümceler arasındaki bağlantıyı sağlayan sözcüklerle de bağlaçlar kastedilmektedir. Bağlaçlar, metinde belirtilen önermelerdeki değişiklikleri; metindeki olayın, durumun, düşüncenin değiştiğini veya desteklendiğini gösteren yapılardır. Öğrenciye bu yapının fark ettirilmesi metni çözümlerken öğrencinin izleyeceği adımları somutlaştıracaktır.

4.1.1.3. Tümceler Arası Zaman, Kip, Çatı ve Görünüş Özelliklerini Fark Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-1’e göre Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 3. alt kategorisi Tümceler Arası Zaman, Kip,

Çatı ve Görünüş Özelliklerini Fark Etme ile ilgili hiçbir metinde uygulama çalışması bulunmamaktadır.

Bir metnin türünü tespitte zaman, kip ve çatı özelliklerinin farkında olmak öğrenci açısından avantajdır. Metinde kipler veya çatı değiştiğinde metnin türünde veya anlamında ne gibi değişikliklerin meydana gelebileceği öğrenciye gösterilmelidir.

4.1.1.4. Düşüncenin Yönünü Değiştiren, Düşünceyi Açıklayan, Destekleyen İfadeleri Fark Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-1'e göre Dilbilgisel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 4. alt kategorisi Düşüncenin Yönünü Değiştiren, Düşünceyi Açıklayan, Destekleyen İfadeleri Fark Etme ile ilgili hiçbir metinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

Bağlaçlar metin içinde düşünlerin, olayların veya durumların gelişimini ve değişimini gösteren, nedenleri ve sonuçları bir araya getiren yapılar olduğu için metnin ana fikrini çıkarmada ve metni özetlemede yardımcı somut ifadelerdir. Bu sebeptendir ki metin çözümlerken veya oluştururken üstlendiği görev gözden kaçırılmamalıdır.

4.1.2. Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama Ölçütü ile İlgili Bulgular

Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-2'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4-2: Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama

Alt Kategoriler	Metinler													
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemi (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)
2.1.Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma.	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
2.2.Metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme.	1	1	1	1				1		1	1	1	1	1
2.3.Yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme.							1	2			1			
2.4.Yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2.5.Metinde tekrarlanan kavramı saptayabilme.														

4.1.2.1. Okuduğunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-2’de görüldüğü gibi bütün metinlerde Okuduğunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma alt kategorisine yönelik uygulama çalışmalarına yer verilmiştir. Bu uygulamalar daha çok derse hazırlık ve metne hazırlık bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır. Çalışmalar öğretmenden öğrencilere bir sonraki derste işleyeceği metinle ilgili ödevler vermesi istenilerek oluşturulmuştur.

“Otoray Yolculuğu” metninin hazırlık bölümünde sınıfa bir Türkiye haritası, öğrencilerin gezip gördükleri yerlerin fotoğrafları, toplum hayatını ilgilendiren teknolojik gelişmelerle ilgili gazete ve dergi kupürlerinin getirilmesi ve Faruk Nafiz’in Han Duvarları şiirinin okunmasının istenmesi ders için bağlamsal ipuçlarıdır. Metne hazırlık bölümünde Niğde ve Kayseri’nin haritadan gösterilmesi, teknolojinin gelişiminin toplum üstündeki etkisinin sorulması ve cumhuriyetin kuruluşundan günümüze ulaşım ile ilgili meydana gelen gelişmelerin tartışılması öğrencileri metne hazırlamakta ve okudukları metnin içeriğine dair ipuçları sunmaktadır. Söz konusu çalışma Şekil 4-3’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.90).

OTORAY YOLCULUĞU I. HAZIRLIK A. Derse Hazırlık Öğrencilerinize, okulun harita odasından sınıfa bir Türkiye haritası getirmelerini söyleyiniz. Ayrıca “Konuşma” bölümünde yararlanmak için onlardan aşağıdaki eserlerden edinebildiklerini sınıfa getirmelerini isteyiniz. • Reşat Nuri Güntekin - Anadolu Notları • Evliya Çelebi - Seyahatname • Ahmet Haşim - Frankfurt Seyahatnamesi • Hikmet Birand - Anadolu Manzaraları Öğrencilerinizden bu zamana kadar gezip gördükleri yerlerle ilgili -varsa- çekilmiş fotoğrafları sınıfa getirmelerini isteyiniz. Öğrencilerinizden, “Konuşma” bölümünde kullanılmak üzere toplum hayatını ilgilendiren teknolojik gelişmelerle ilgili gazete ve dergi kupürleri getirmelerini isteyiniz. Metne hazırlık için Faruk Nafiz’in “Han Duvarları” adlı şiirini bulup okumalarını ve sınıfa getirmelerini söyleyiniz.	B. Metne Hazırlık “Derse Hazırlık” bölümünde sınıfa getirdikleri Türkiye fiziki haritasından Niğde ve Kayseri’nin yerini göstermelerini isteyiniz. Bu iki ilimizle ilgili neler bildiklerini anlatmalarını söyleyiniz. Kayseri ve Niğde arasının haritada kaç santimetre, gerçekte kaç kilometre olduğunu söylemelerini isteyiniz. Aşağıdaki soruları öğrencilerinize sorunuz: 1. Teknolojinin gelişimi toplum hayatını hangi yönde etkilemiştir? 2. Ülkemizde, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ulaşım ile ilgili ne tür gelişmeler olmuştur? Tartışınız. 3. Faruk Nafiz Çamlıbel “Han Duvarları” adlı şiirinde neler anlatıyor? Yukarıdaki sorularla ilgili olarak öğrencilere söz hakkı veriniz. Sonra öğrencilerinizden sınıfa getirmelerini istediğiniz “Han Duvarları” şiirinin bir bölümünü okuyunuz. Öğrencilerden, şiirde anlatılanlarla şiirle ilgili söylediklerini karşılaştırmalarını isteyiniz.
--	--

Şekil 4-3: Otoray Yolculuğu Metninin Okuduğunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

“Acaba?” metninin derse hazırlık bölümünde Ahmet Kutsi Tecer’in şiirlerinden örnekler ve öğrencilerin yörelerinde söylenen bir türkünün hikâyesini

yazıp getirmeleri istenmiştir. Metne hazırlık bölümünde ise olaylar ve durumlar karşısında olumlu düşünme, karar verme becerisi kazanmada çevrenin etkisi ve öğrencilerin kişisel gelişimlerini olumlu veya olumsuz etkileyen nedenlerin tartışılması metnin içeriğine yönelik düşünce geliştirmeye yardımcıdır. Söz konusu çalışma Şekil 4-4’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.136).

ACABA?	
I. HAZIRLIK	
A. Derse Hazırlık	
• Öğrencilerinizden, sınıfa Ahmet Kutsi Tecer’in şiirlerinden örnekler getirmelerini isteyiniz. • Öğrencilerinizden, yörelerinde söylenen bir türkünün hikâyesini yazıp sınıfa getirmelerini ve “Konuşma” bölümünde canlandırmalarını isteyiniz. • Öğrencilerinizden, “Konuşma” bölümünde yararlanmak için ölçülü, uyaklı halk şiirleri ve serbest tarzda yazılmış şiir örnekleri derleyip getirmelerini isteyiniz.	
B. Metne Hazırlık	
Aşağıdaki soruları öğrencilerinize sorunuz:	
1. Olaylar ve durumlar karşısında olumlu düşünme, karar verme becerisi kazanmada çevrenin etkisi var mıdır? Tartışınız. 2. Kişisel gelişiminizi olumlu veya olumsuz etkileyen nedenler nelerdir? Tartışınız.	

Şekil 4-4: Acaba? Metninin Okuduğunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

“Eski Çarıklar” metninde derse hazırlık ve metne hazırlık bölümleri dışında öğrenci çalışma kitabında da okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma alt kategorisine yönelik bir etkinlik bulunmaktadır. Şekil 4-5’te gösterilen etkinlikte, metinde işlenen müjde ve açlık kavramlarının öğrencilerde çağrıştırdıkları sorulmakta ve bu kavramlarla ilgili birer cümle kurmaları istenmektedir (Erdal, 2017a, s.162).

ESKİ ÇARIKLAR

1. Etkinlik

“Müjde” ve “açlık” kelimelerinin sizde çağrıştırdıklarını noktalı yerlere yazınız. Bu kelimeleri birer cümlede kullanınız.

.....			
müjde		açlık	
.....			

müjde:

açlık:

Şekil 4-5: Eski Çarıklar Metninin Okuduğunu Anlamaya Yardımcı Olması İçin Bağlamsal İpuçlarını Kullanma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.2.2. Metindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-2’ye göre Metindeki Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 2. alt kategorisi Metindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme ile İlgili on sekiz metnin on ikisinde uygulama çalışması yer almaktadır. Hemen her metin için oluşturulan etkinlikler birbirne çok benzemektedir.

“Tatlı Dil” metninde yer alan etkinlikte verilen sözcüklerin anlamlarının önce tahmin edilmesi istenmiş sonra da tahminlerin doğruluğunu kontrol etmek için öğrenciler sözlüğe yönlendirilmiştir. Etkinlikte sözcüklerin anlamı buldurulmaya çalışılırken sözcüklerin yanlarına metinde hangi satırda yer aldıklarının verilmesi vakit kaybının önüne geçmesi açısından gereklidir. Söz konusu etkinlik Şekil 4-6’da gösterilmiştir. (Erdal, 2017a, s.29).

TATLI DİL

1. Etkinlik

Okuduğunuz metinde geçen aşağıdaki kelime ve kelime gruplarının anlamlarını önce tahmin edip yazınız. Sonra bu kelime ve kelime gruplarının anlamlarıyla ilgili tahminlerinizi kontrol etmek için sözlükten anlamlarını bulunuz.

Kelimeler	Anlamıyla ilgili tahminim	Sözlükteki anlamı
vitrin		
bağtan savmak		
mucize		
hüner		
olgun		
can yakmak		

11

ÇK

Şekil 4-6: Tatlı Dil Metnindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

“Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde ise anlamını bilmedikleri sözcükleri öğrencilerin tespit etmesi istenmekte ve yine kontrol için öğrenciler sözlüğe yönderilmektedir. Etkinlik Şekil 4-7’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.101).

MANİSA OVASI'NDA BİR GÜN

1. Etkinlik

Metinden kelimeler tespit ediniz. Bu kelimelerin anlamlarını önce tahmin ediniz, sonra sözlükten bulup yazınız.

Kelimeler	Tahminlerim
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

Sözlükteki anlamları
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Şekil 4-7: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metnindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

“Yaşlılardan Gençlere” metninde ise anlamı bilinmeyen sözcükler bulmaca yoluyla tahmin ettirilmektedir ancak etkinlikte sekizinci sınıf öğrencisinin bilemeyeceği bir sözcük yoktur. Ders içinde yaptırılan etkinlikler öğrencilerin bilgi ve kavrama seviyelerinin çok altında veya üstünde olduğunda etkinlik amacına ulaşamamakta ve zaman kaybı yaratmaktadır. Söz konusu etkinlik Şekil 4-8’de gösterilmiştir. (Erdal, 2017a, s.125).

YAŞLILARDAN GENÇLERE

1. Etkinlik

Okuduğunuz şiirde geçen kelimelere yönelik bulmacayı çözüp şifreyi bulunuz.

1. İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.
2. Yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar.
3. Yaşı ilerlememiş olan.
4. Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk.
5. İki şey arasında bulunan herhangi bir bağlılık.
6. Bir işte elde edilen yararlı sonuç.
7. Kötü söz veya davranışla birini kırma, üzme.
8. Mesut, bahtiyar.

Şekil 4-8: Yaşlılardan Gençlere Metnindeki Anlamı Bilinmeyen Kelime ve Kelime Gruplarını Tahmin Etme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.2.3. Yüzey Metindeki Anlamca İlişkili Sözcükleri Belirleme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-2'ye göre Metindeki Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 3. alt kategorisi Yüzey Metindeki Anlamca İlişkili Sözcükleri Belirleme ile ilgili on sekiz metnin üçünde uygulama çalışmalarına yer verildiği görülmektedir.

Metindeki anlamca ilişkili sözcüklerle aynı kavram alanına giren sözcüklerin tespiti hedeflenmektedir. Şekil 4-9'da gösterilen “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninin etkinliği üretim kavramıyla ilişkili sözcüklerin tespitini ve kavramla nasıl bir ilişki kurduğunun belirlenmesini istemektedir (Erdal, 2017a, s.102).

5. Etkinlik

a. Aşağıdaki bulmacada “üretim” kavramıyla ilgili gizlenen kelimeleri bulup yazınız.

Ç	A	L	I	Ş	M	A
İ	P	A	M	U	K	R
F	A	B	R	İ	K	A
T	A	R	L	A	Z	B
Ç	L	Ü	Z	Ü	M	A
İ	Ş	Ç	İ	İ	G	H

1. Çalışma
2. Pamuk
3. Fabrika
4. Tarla
5. Üzüm
6. İşçi
7. Çiftçi
8. Araba

b. Bulduğunuz bu kelimelerin üretimle ilişkisini belirleyiniz.

.....

.....

ÇK 69

Şekil 4-9: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metninin Yüzey Metindeki Anlamca İlişkili Sözcükleri Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

“Babamın Vasiyeti” metninde ise mutluluk kavram alanına giren kelimelerin ortak ve farklı yönlerinin bulunması ve bu kelimelerin anlamlarının yazılması istenmektedir. Söz konusu çalışma Şekil 4-10’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.131).

3. Etkinlik

Aşağıda, bir insanın mutluluğunu ifade edebilecek kelimeler verilmiştir. “Mutluluk” kavram alanına giren bu kelimelerin ortak ve birbirinden farklı yönlerini belirleyiniz. Sonra bu kelimelerin anlamlarını yazınız.

sevinç	neşe	şakrak	eğlenmek	kahkaha atmak
haykırmak	şen	gülmek	coşku	çığlık atmak

Ortak yönleri

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Farklı yönleri

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kelimelerin anlamları

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Şekil 4-10: Babamın Vasiyeti Metninin Yüzey Metindeki Anlamca İlişkili Sözcükleri Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.2.4. Yüzey Metinde Yer Alan Kavramlarla İlgili Soruları

Yanıtlayabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-2'ye göre Metindeki Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 4. alt kategorisi Yüzey Metinde Yer Alan Kavramlarla İlgili Soruları Yanıtlayabilme ile ilgili bütün metinlerde uygulama çalışması bulunmaktadır.

Yüzey metindeki kavramlarla ilgili sorular dendiğinde akla 5N1K olarak da bilinen “Ne, Nerede, Ne Zaman, Nasıl, Niçin ve Kim” soruları gelmektedir. Bu sorulara verilecek cevaplar üst düzey bilişsel beceri olmamakla birlikte metnin içeriğine yöneliktir. Bu işlemler yapılmadan öğrenciden metnin ana düşüncesini bulması beklenmemelidir. Kitaptaki metinler çözümlenirken bazen öğrenciye direkt olarak sorular sorulurken bazen de cevaplar verilerek öğrencinin metne ilişkin sorular oluşturması istenmiştir. 5N1K soruları içinde yer alan “Nasıl ve Niçin” soruları aynı zamanda metnin derin yapısını çözümlerken de kullanılmaktadır.

Şekil 4-11'de gösterilen “Tatlı Dil” metninin öğretmen kitabındaki yönergesinde öğrencilere metinle ilgili cevaplarını metinden rahatlıkla bulabilecekleri sorular sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.29).

- Metinle ilgili aşağıdaki soruları öğrencilerinize cevaplatınız (2.13):
1. Vitrin mankenleriyle insanlar arasında ne fark vardır? Açıklayınız.
 2. “Dil yarası, yaralann en derinidir.” sözüyle anlatılmak istenen nedir? Söyleyiniz.
 3. “Kalk şunu yap!” ile “Haydi şekerim şunu yapıver.” sözlerinde anlam yönünden nasıl bir fark vardır? Açıklayınız.
 4. Yazara göre tatlı dilin mucizesi nedir? Bir örnekle açıklayınız.
 5. Tarihte tatlı dille neler yapılmıştır? Metinden örnekler veriniz.
 6. Yazar, tatlı dili neye benzetiyor? Niçin?
 7. Yazara göre kimler tatlı dillidir? Açıklayınız.

Şekil 4-11: Tatlı Dil Metninde Yüzey Metinde Yer Alan Kavramlarla İlgili Soruları Yanıtlayabilme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-12’de gösterilen “Dostluk Derken” metninde yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili sorular beş madde altında sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.106).

Öğrencilerinize metni anlama ve çözümlemeye yönelik aşağıdaki soruları cevaplatınız (2.13):
1. İnsanlar, dostluğu niçin üstün tutuyorlar?
2. Montaigne, dostluğu nasıl açıklıyor?
3. Dostluğun nedenleri hangi örneklerle anlatılıyor?
4. Yazara göre çağımızda eski dostluklar neden yok olmuş?
5. Yazar, dostlukla ilgili hangi tavsiyelerde bulunuyor?

Şekil 4-12: Dostluk Derken Metninde Yüzey Metinde Yer Alan Kavramlarla İlgili Soruları Yanıtlayabilme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.2.5. Metinde Tekrarlanan Kavramı Saptayabilme ile İlgili Bulgular

Metin; başı, ortası ve sonu ile anlamlı bir bütündür. Her metin içeriğine göre bazı kavramları, durumları belli sıklıkla tekrar eder. Bu tekrarlar okuyucuyu metnin içeriğinde öne çıkarılan bilgiye götürür. Metnin anlamını genişletmek, okuyucunun zihninde yer etmek için anlatısal metinlerde kişiler, olaylar ve durumlar; şiirlerde, işlenen duygular; öğretici metinlerde, bilgi ve kavramlar; aynı, benzer veya farklı sözcüklerle tekrar edilerek verilir. Böylece her bölümde sürekli farklı kavram veya bilgilerden değil bir konunun farklı yönlerinden bahsedilerek konu devamlılığı sağlanabilmektedir.

Tablo 4-2’ye göre Metindeki Sözcüksel Bağdaşıklık Yoluyla Metnin Bölümleri Arasında Kurulan Bağlantıları Anlama ölçütünün 5. alt kategorisi Metinde Tekrarlanan Bilgiyi Saptayabilme ile ilgili hiçbir metinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

4.1.3. Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-3’te görüldüğü gibidir.

Tablo 4-3: Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme

Alt Kategoriler	Metinler													
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemi (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)
3.1. Metnin yazılış amacını çıkartma.			1											1
3.2. Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama.														

4.1.3.1. Metnin Yazılış Amacını Çıkartma ile İlgili Bulgular

Hiçbir metin amaçsız yazılamaz. Yazar metnini, okuyucuya iletmek istediği bir düşünce/duygu doğrultusunda vücuda getirir. Okuyucu da metni okurken benzer amaçlar içindedir. Amaçsız bir okuma olamaz. Sokak tabelalarını bile bir amaç doğrultusunda okuduğumuz düşünüldüğünde okur önüne gelen metne ne amaçla yaklaştığını bilmek ister. Bu ona metninde az çok ne ile karşılaşacağını tahmin etme imkanı verecektir. Böylece okur, okumasını bitirdiğinde metinde aradıklarının ne ölçüde olup olmadığına karar verebilir.

Tablo 4-3'e göre Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme ölçütünün 1. alt kategorisi Metnin Yazılış Amacını Çıkartma ile ilgili sadece "Selim" ve "Eski Çarıklar" metinlerinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir. Kitapta yer alan bütün metinlerin metne hazırlık bölümlerinde öğrenciyi okuduğu metne hazırlamak için sorular bulunmakla birlikte bu sorular metnin yazılış amacının

bulunmasına yönelik değil daha çok metne dikkat çekilmesini sağlamaktadır. Öğrenci metni okurken ne yapacağını, metinde ne arayacağını, metin bittikten sonra aradığını bulup bulamadığını kontrol edebilmelidir.

Şekil 4-13'te gösterilen “Selim” metnine ait yönergede metni kavrama ve çözümleme bölümünde yazarın metni oluşturma sebebi sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.41).

Öğrencilerinize, metni kavrama ve çözümleme ile ilgili şu soruları sorabilirsiniz:
1. Yazarın bu metni oluşturmaya sebep olan nedir?

Şekil 4-13: Selim Metninde Metnin Yazılış Amacını Çıkartma Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği

“Eski Çarıklar” metninin okuma-anlama bölümünde yer alan yönergeye göre öğrencilerin metnin varlık ve şahıs kadrosunun özelliklerini doğru anlayabilmeleri ve metni canlandırabilmeleri için yapması gerekenler belirtilmiştir. Bu yönerge ile hem metin türüne uygun bir okutma amacı belirlendiği hem de metnin canlandırılmak amacıyla yazıldığı öğrencilere gösterilebilmektedir. Söz konusu uygulama Şekil 4-14'te gösterilmiştir. (Erdal, 2017a, s.161).

II. OKUMA - ANLAMA

Öğrencilerinizin, metnin yapısını, dilini ve metinde yer alan şahıs ve varlık kadrosunun özelliklerini doğru anlamaları amacıyla onlara okuma tiyatrosu yöntemini uygulatınız (1.5). Metnin yapısının özelliklerini doğru anlamaları, dilini ve metinde yer alan olayları ve kahramanları başarılı biçimde canlandırabilmeleri için öğrencilerinize metni bir kez sessiz okutunuz. Sonra öğrencilerinize metindeki rol dağılımını söyleyiniz. Hazırlanmaları için süre tanıyınız. Öğrencilerinizden metni canlandırma sırasında seslerini bulundukları mekâna ve dinleyicilere

Şekil 4-14: Eski Çarıklar Metninde Metnin Yazılış Amacını Çıkartma Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.3.2. Okuduğu Metnin İçeriğinin Okuma Amacına Uygun Olup Olmadığını Sorgulama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-3'e göre Metin Türüne Uygun Bir Okuma Amacı Belirleme ölçütünün 2. alt kategorisi Okuduğu Metnin İçeriğinin Okuma Amacına Uygun Olup Olmadığını Sorgulama ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

4.1.4. Metinden İçerik İle İlgili Önemli Noktaları Çıkarabilme Ölçütü İle İlgili Bulgular

Metinden İçerik ile İlgili Önemli Noktaları Çıkarabilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-4'te görüldüğü gibidir.

Tablo 4-4: Metinden İçerik İle İlgili Önemli Noktaları Çıkarabilme

Alt Kategoriler	Metinler																	
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemli (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çanklar (Tiyatro)	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Roman)	Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü (Şiir)	Yayla (Deneme)	Karanfiller ve Domates Suyu (Hikâye)
				1									1					
		1			1	1	1	1	1			1						1
	1						1				1							
				1							1							

4.5. Metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
4.6. Metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme.	1	1	1			1			1	1						1		
4.7. Metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme.												1						

4.1.4.1. Metnin Biçimsel ve İçeriksel Özelliklerine Göz Atarak Metnin Konusunu Tahmin Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-4’te görüldüğü gibi Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme Ölçütünün 1.alt kategorisi Metnin Biçimsel ve İçeriksel Özelliklerine Göz Atarak Metnin Konusunu Tahmin Etme ile ilgili sadece “Atatürk’ün Kişiliği” ve “Garip Bir Hediye” metinlerinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Bir konu hakkında yapılan tahminlerin doğru çıkması her insanın kendi muhakeme gücüne olan inancını arttıracaktır. Öğrencilerin yaş grubu ve sınıf ortamı düşünüldüğünde doğru tahminler yapabilen öğrencilerin öz güveni artacaktır. Ayrıca öğrenci metni çözümlerken yaptığı tahminlerin neden doğru veya neden yanlış olduğunu da sınama fırsatı bulacağı için metnin konusunu tahmin ettirme ölçütünün üzerinde durulması gerekmektedir.

Şekil 4-15’te gösterilen “Atatürk’ün Kişiliği” metninin yönergesinde metin okunmadan önce metnin görsellerinden hareketle metinde ne anlatıldığının bulunması istenmektedir (Erdal, 2017a, s.59).

II. OKUMA - ANLAMA

Öğrencileri okuma sürecinde etkin kılmak, metinde geçen duygu, düşünce ve olaylarla ilgili merak uyandırmak için onlara tahmin ederek okuma yöntemini uygulatınız (1.5). Öğrencilerinize metni okumadan önce kitaplarını açıp metnin görsellerine göz atmalarını söyleyiniz. Sonra kitaplarını kapattırıp “Bu metinde ne anlatılıyor olabilir?” sorusunu sorup öğrencilerinizi konuşturunuz (2.28). Öğrencilerinize metnin başlığını okutunuz. Metnin başlığı ile içeriği arasında nasıl bir ilişki olduğunu belirtiniz (2.29).

Şekil 4-15: Atatürk’ün Kişiliği Metninin Biçimsel ve İçeriksel Özelliklerine Göz Atarak Metnin Konusunu Tahmin Etme ile İlgili Yönerge Örneği

“Garip Bir Hediye” metninin yönergesinde öğrencilerden metni okumadan önce metnin başlığından ve görsellerinden hareketle metinde anlatılanları tahmin etmeleri istenmiştir. Söz konusu yönergenin etkinliği Şekil 4-16’da gösterilmiştir. (Erdal, 2017a, s.154).

Öğrencilerinizden metni okumaya başlamadan önce metnin başlığını ve görsel unsurlarını inceleyerek ve bu metinde neler anlatılmış olabileceğini tahmin etmelerini isteyiniz (1. Etkinlik), (2.28, 2.29).

GARİP BİR HEDİYE

1. Etkinlik

Okuyacağınız metnin başlığını ve görsellerini inceleyerek metinde anlatılanları tahmin edip yazınız.

Tahminim

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Şekil 4-16: Garip Bir Hediye Metninin Biçimsel ve İçeriksel Özelliklerine Göz Atarak Metnin Konusunu Tahmin Etme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği

4.1.4.2. Metnin Konusunu Belirleme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-4’te görüldüğü gibi Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme Ölçütünün 2.alt kategorisi Metnin Konusunu Belirleme ile ilgili on sekiz metnin sekizinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar “Eğitimin Hayati Önemi”, “Otoray Yolculuğu”, “Manisa Ovası’nda Bir Gün”, “Dostluk Derken” ve “Karanfiller ve Domates Suyu” metinlerinde doğrudan “Metnin konusu nedir?” şeklinde sorularak oluşturulmuştur. Bu tip uygulama çalışmaları esasen sınav sorusu ayarında çalışmalardır. Öğrenci konuyu ya bilir ya bilemez. Bu tip sorular, içeriği öne çıkaran bir dizi soru sorulup yönlendirme yapıldıktan sonra sorulursa işe yarayabilir.

“Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” metninde ise asıl metnin konusu buldurulmamış, öğrencilerin gazete ve dergilerden kesip getirdikleri metinlerin konuları öğrencilere sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.73).

Şekil 4-17’de doğrudan konunun sorulduğu “Otoray Yolculuğu” metninin etkinlik örneği gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.95).

5. Etkinlik
Aşağıdaki soruları cevaplayınız.
Okuduğunuz “Otoray Yolculuğu” adlı metindeki anlatım kimin ağzından yapılmıştır?

Okuduğunuz metnin konusu nedir?

Okuduğunuz metnin ana fikri nedir?

Şekil 4-17: Otoray Yolculuğu Metninde Metnin Konusunu Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

“Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi” metninin yönergesinde ise öğrencilerden önemli gördükleri yerlerin altlarını çizip metnin konusunu kendi ifadeleriyle belirtmeleri istenmektedir. Burada hangi öğrenci hangi noktayı neye göre önemli görüp çizecektir? Konu, bir metnin en kısa özetidir ve rast gele tespiti mümkün değildir. Başlık ile ilişkisi sorgulanmadan, ana fikre gönderme yapılmadan doğru tespit edilmesi ancak tesadüf olabilir. Söz konusu yetersiz yönerge Şekil 4-18’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.34).

Metni örnek okuma yaparken öğrencilerinizi önemli gördükleri yerlerin altını çizmelerini söyleyiniz. İşaretledikleri yerleri kendi cümleleriyle ifade ederek metnin konusunu belirlemelerini (2.3) isteyiniz.

Şekil 4-18: Kişiler Arası İletişim Metninde Metnin Konusunu Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği

“Acaba?” metninde ise bambaşka bir durum karşımıza çıkmaktadır. Metni okumak için göz atarak okuma yöntemi istenmektedir. Metnin konusunu belirlemek için öğrencilerden metni hızla okumaları istenip konunun tespiti beklenmektedir. Söz konusu yönerge Şekil 4-19’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, ss.136-137).

II. OKUMA - ANLAMA

Bu bölümde, konunun ayrıntılarına girilmeden ana hatlarıyla kavranması amacıyla öğrencilere göz atarak okuma yöntemini uygulatınız (1.5).

Öğrencilerinizin, metnin içeriğini anlamak ve istenen bilgiye ulaşmak için önce metnin başlığına bakmalarını, metni uzunluk kısalık ve biçim yönünden değerlendirmelerini isteyiniz. Sonra metnin konusunu belirlemek için metni hızla gözden geçirmelerini (2.3) ve bu sırada metne ilişkin zihinlerinde oluşan sorulara cevap bulmalarını söyleyiniz (2.13). Öğrencilerinize metnin ana fikrinin ne olabileceğini sorunuz (2.4). Tartışarak bulmaları için süre veriniz. Sürenin sonunda öğrencilerinizin metinde anlatılan düşüncelere ulaşmalarını sağlayınız.

Şekil 4-19: Acaba? Metninde Metnin Konusunu Belirleme Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.4.3. Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-4’te görüldüğü gibi Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme Ölçütünün 3.alt kategorisi Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma ile ilgili on sekiz metnin üçünde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

“Tatlı Dil” metnindeki uygulama çalışması öğrencilerin önüne yönlendirici somut bir malzeme koymadan metne başlık bulmalarını istemektedir. Öğrencilere tek sözcükle, sözcük grubu şeklinde veya içinde geçmesi istenen bir sözcük verilerek başlık bulmaları istenilseydi öğrenciler bu etkinlik için yönlendirilebilmiş olurdu. Başlık bir metnin en kısa özetidir ve sınırlarının doğru çizilmesi metnin ana fikrinin bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Şekil 4-20’de söz konusu uygulama çalışmasına yer verilmiştir (Erdal, 2017a, s.30).

Öğrencilerinize, öğrenci çalışma kitabında yer alan paragraftan alınan cümlelerde ortaya konan sorunlara, “Ben olsaydım, bana göre, bence” ifadeleriyle başlayan farklı çözümler üretme etkinliğini yaptınız (4. Etkinlik), (2.22). Okudukları metne uygun başlık bulmalarını isteyiniz (2.30).

Şekil 4-20: Tatlı Dil Metninde Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma Alt Kategorisi ile İlgili Yönerge Örneği

“Otoray Yolculuğu” metninde yer alan etkinlik örneği Şekil 4-21’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s95). Etkinlikte başlığa bölüm ayrıldığı hâlde başlıklar için herhangi bir özellik belirtilmemiştir. Nitelikli uygulama çalışmaları, öğrencileri görev odaklı harekete geçirebilen çalışmalardır. Bu tip etkinliklerin ise daha çok derste vakit doldurulsun diye oluşturulmuş etkinlikler olduğu düşünülmektedir.

6. Etkinlik
Okuduğunuz metne başlık yazmanız istenseydi hangi başlıkları yazardınız?

Şekil 4-21: Otoray Yolculuğu Metninde Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

“Babamın Vasiyeti” metninde yer alan etkinlik Şekil 4-22’de görüldüğü gibidir (Erdal, 2017a, s.131). Diğer etkinlikler gibi bu etkinlik de öğrencileri yönlendirici etkiden uzaktır.

4. Etkinlik
Okuduğunuz metni siz yazsaydınız metne hangi başlığı koyardınız?

Bu metni ben yazsaydım "Babamın Vasiyeti" yerine başlığını koyardım.

93 ÇK

Şekil 4-22: Babamın Vasiyeti Metninde Metne Uygun Başka Bir Başlık Bulma Alt Kategorisi ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.4.4. Metnin Başlığı ile Konusunun Uygunluğunu Değerlendirme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-4’te görüldüğü gibi Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme Ölçütünün 4.alt kategorisi Metnin Başlığı ile Konusunun Uygunluğunu Değerlendirme ile ilgili sadece “Atatürk’ün Kişiliği” ve “Babamın Vasiyeti” metinlerinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

“Atatürk’ün Kişiliği” metninin etkinliğinde metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi öğrencilere buldurmak yerine öğretmenden öğrencilere belirtmesi istenmiştir. Söz konusu etkinlik Şekil 4-23’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.59).

II. OKUMA -ANLAMA

Öğrencileri okuma sürecinde etkin kılmak, metinde geçen duygu, düşünce ve olaylarla ilgili merak uyandırmak için onlara tahmin ederek okuma yöntemini uygulatınız (1.5). Öğrencilerinize metni okumadan önce kitaplarını açıp metnin görsellerine göz atmalarını söyleyiniz. Sonra kitaplarını kapattırıp “Bu metinde ne anlatılıyor olabilir?” sorusunu sorup öğrencilerinizi konuşturunuz (2.28). Öğrencilerinize metnin başlığını okutunuz. Metnin başlığı ile içeriği arasında nasıl bir ilişki olduğunu belirtiniz (2.29).

Şekil 4-23: Atatürk’ün Kişiliği Metninde Metnin Başlığı ile Konusunun Uygunluğunu Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği

“Babamın Vasiyeti” metninin etkinlik öncesi verilen yönergesinde metnin başlığı ile içeriği arasında nasıl bir ilişki olduğu sorulmaktadır. Söz konusu yönerge Şekil 4-24’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.131).

Öğrencilerinize, metnin başlığı ile içeriği arasında nasıl bir ilişki olduğunu sorunuz (2.29). “Siz olsaydınız bu metne hangi başlığı koyardınız?” sorusunu sorarak başlık bulma etkinliğini yapmalarını sağlayınız (4. Etkinlik), (2.30).

Şekil 4-24: Babamın Vasiyeti Metninde Metnin Başlığı ile Konusunun Uygunluğunu Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.4.5. Metinde Açıkça İfade Edilmiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-4’te görüldüğü gibi Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme Ölçütünün 5.alt kategorisi Metinde Açıkça İfade Edilmiş Bilgiyi Anlama ile ilgili bütün metinlerde uygulamaya çalışması yer almaktadır. Bu ölçüt PISA 1A düzeyinde de “Bu düzeydeki öğrenciler, açıkça ifade edilen bir ya da daha fazla bağımsız bilgiyi metinde bulabilir.” şeklinde ifadesini bulmuş metnin yüzey yapısını anlamada olmazsa olmaz bir uygulamadır.

Şekil 4-25’te gösterilen “Eğitimin Hayati Önemi” metninde açıkça ifade edilen bilgiyi anlamaya yönelik beş soru sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.66). Bu sorular, metin okunduktan sonra rahatça cevaplanabilecek sorulardır.

Öğrencilerinize metni anlama ve yorumlama ile ilgili aşağıdaki soruları sorunuz:

1. Metnin konusu nedir? Söyleyiniz (2.3).
2. Atatürk, kalkınmanın nelerin önderliğinde olacağına inanıyordu (Atatürkçülük 6. konu)?
3. Metinde, Fatih Rıfkı Atay eğitimle ilgili nelerden söz ediyor (Atatürkçülük 7. konu)?
4. Metinde, Atatürk'ün eğitimle ilgili yaptığı hangi yeniliklere yer veriliyor (Atatürkçülük 7. konu)?
5. Atatürk, hangi sözüyle eğitime çok önem verdiğini vurguluyor? Bu sözü metinden bulup söyleyiniz (Atatürkçülük 7. konu).

Şekil 4-25: Eğitimin Hayati Önemi Metninde Açıkça İfade Edilmiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-26'da ise “Yaşlılardan Gençlere” metnindeki açıkça ifade edilen bilgiyi anlamaya yönelik altı soru sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.124).

Metnin içeriğini anlamaya ve çözümlemeye yönelik aşağıdaki soruları öğrencilerinize sorunuz (2.13):

1. Şair, yaşlılığın belirtisi olarak nelerden söz ediyor?
2. Şair, kimleri velinimet olarak görüyor?
3. Şair, kimleri baş tacı yapıyor?
4. Şair, keyfinin yerine gelmesi için nelerin yapılmasını yeterli buluyor?
5. Gençlik yıllarında neler yaptığını söylüyor?
6. Şair, yaşlılarla gençler arasında kurulan empatiyi hangi dizelerde, nasıl anlatıyor?

Şekil 4-26: Yaşlılardan Gençlere Metninde Açıkça İfade Edilmiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.4.6. Metnin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-4'te görüldüğü gibi Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme Ölçütünün 6. alt kategorisi Metnin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile ilgili on sekiz metnin yedisinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar “Tatlı Dil”, “Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi”, “Dostluk Derken” metinlerinde Okuma-Anlama bölümündeki yönergelerle oluşturulmuştur. Söz konusu yönergeler, öğrencilerin konuyu anlamasına yardımcı olacak anahtar sözcükler ve önemli görülen yerlerin belirlenmesi amacıyla işaretleyerek okuma yöntemi uygulanması şeklindedir. Burada öğrencinin neyi, niçin önemli gördüğünü ölçmek mümkün müdür? Özdemir’in (2000) de belirttiği gibi “Anahtar sözcük ve terim, metin boyunca yazarın sık sık yinelemek zorunda kaldığı sözcük ve terimlerdir. Daha doğrusu yazarın söylediklerini biçimlendirmede, yönlendirip geliştirmede kılavuz görevini gören sözcük ve terimlerdir.” (s.91). Bu sebeple anahtar sözcüklerin diğer sözcüklerden farklı olduğunu, metinde diğer sözcüklere oranla daha çok tekrarlandığını, metnin konusunu ve ana fikrini yansıtmada yardımcı olduklarını belirtmeden yapılan uygulama çalışmaları ile doğru sonuçların alınabilmesinin tesadüfi bir başarı olacağı düşünülmektedir. Şekil 4-27’de “Tatlı Dil” metnindeki çalışma gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.28).

II. OKUMA-ANLAMA
Metni bir kez sesli okuyunuz. Sonra konuyu anlamaya yardımcı olacak anahtar kelime ve kavramlar ile önemli görülen yerlerin belirlenmesi amacıyla işaretleyerek okuma yöntemini uygulayınız (1.5).

Şekil 4-27: Tatlı Dil Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği

“Selim” metninde ise anahtar sözcüklerin deftere yazılması ve bu sözcüklerden hareketle metnin, mantık akışını ve kronolojik sırasını bozmadan özetlenmesi istenmiştir. Söz konusu yönerge Şekil 4-28’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.41).

Öğrencilerinizden, okunan metni anladıklarını göstermek için metnin anahtar kelimelerini belirleyip defterlerine yazmalarını isteyiniz (2.2). Belirledikleri bu kelimeleri kullanarak metni kendi cümleleriyle mantık akışını ve kronolojik sırayı bozmadan özetlemeleri için hazırlık yapmalarını öneriniz (2.12).

Şekil 4-28: Selim Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği

“Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” metninde konuyu yansıtan anahtar sözcükleri buldurma etkinliği ana metin için değil öğrencilere daha önceden verilmiş bir ödev sonucu elde ettikleri herhangi bir metin için yaptırılmaktadır. Anahtar sözcüklerin tespiti konunun ve ana fikrin doğru bulunmasında öncelikli bir basamaktır. Herhangi bir metin bütün öğrencilerde olmayan bir metindir. Bu tip etkinlikler bütün öğrencilerin elinde bulunan metinler üzerinden yaptırıldığında genele ulaşmak mümkün olabilir. Söz konusu etkinliğin yönergesi Şekil 4-29’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.73).

Öğrencilerinizden 23 Nisan günü yayımlanan günlük gazetelerden Atatürk’le ilgili derledikleri kupürlerin birini okumalarını isteyiniz. Okudukları gazete kupüründeki metnin konusunu (2.3), anahtar kelimelerini (2.2) belirlemelerini isteyiniz. Gazete kupüründeki metne ilişkin sorular oluşturmalarını (2.14), okudukları ile ilgili duygu ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşmalarını (5.6) söyleyiniz.

Şekil 4-29: Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği

Anahtar sözcük buldurma çalışmasına başka bir örnek de “Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metnindeki etkinliktir. Ancak bu etkinlik de diğer etkinlikler gibi görev odaklı hazırlanamamıştır. Etkinliği renklerle süslemek belki öğrencilerin dikkatini anlık çekebilir ancak aslolan öğrencinin etkinlikte izleyeceği basamakları açık ve net bilmesidir. Anahtar sözcükleri tespit etmenin en bilindik yollarından biri sözcüklerin metin içindeki sıklığı ve başlık ile uyumdur. Etkinlikte öğrenciden en çok tekrarlanan sözcükleri yazması, başlıkta geçen sözcüklerden tekrarlanan olup olmadığını tespit etmesinin istenmesi veya aynı kavram alanına giren sözcüklerin buldurulması etkinliğin verimliliği için daha önemlidir. Söz konusu etkinlik Şekil 4-30’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.191).

KIRIN TEPESİNDEKİ AĞACA ÖVGÜ

1. Etkinlik
Okuduğunuz metnin anahtar kelimelerini tespit ediniz. Bu kelimelerle birer cümle kurunuz.

Şekil 4-30: Kırın Tepesindeki AğacaÖvgü Metninin Konusunu Yansıtan Anahtar Sözcükleri Belirleme ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.4.7. Metnin Konu Sürekliliğini Fark Etme/İzleme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-4’te görüldüğü gibi Metinden İçerik İle İlgili Noktaları Çıkarabilme Ölçütünün 7.alt kategorisi Metnin Konu Sürekliliğini Fark Etme/İzleme ile ilgili on sekiz metinden sadece “Acaba?” metninde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Konu sürekliliğinin fark edilmesi; başlık buldurma, metnin bütünlüğünü kavratma, metindeki değişkenlerin ve sabitlerin tespitinde ve metinden sonuç çıkarmada göz ardı edilmemelidir. Şekil 4-31’de “Acaba?” metninde yer alan metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme ile ilgili uygulama çalışması gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.137).

Aşağıdaki cümleleri tahtaya yazınız. Öğrencilerinizden, okudukları metinden yararlanarak bu cümleleri tamamlamalarını isteyiniz. 1. Henüz mektepli bir 2. Üniversiteli bir 3. Hevesli yeni bir Yukarıdaki cümleleri tamamlayan kelimeler yazarın kişisel gelişim aşamalarını anlatmaktadır,	açıklamasını yapınız. Bu cümlelerin bulunduğu bölümleri tekrar okuyarak metnin planını çıkarmalarını isteyiniz (2.16). Öğrencilerinizi metinde geçen söz sanatlarının anlatıma olan katkısı üzerinde konuşturunuz. İlgili etkinliği yaptırınız
---	---

Şekil 4-31: Acaba? Metninde Metnin Konu Sürekliliğini Fark Etme/İzleme ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.5. Metnin Ana İletisini/ Duygusunu Yakalayabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-5’te görüldüğü gibidir.

Tablo 4-5: Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme

Alt Kategoriler	Metinler																	
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk’ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemi (Makale)	Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası’nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Roman)	Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü (Şiir)	Yayla (Deneme)	Karanfiller ve Domates Suyu (Hikâye)
5.1. Metnin ana düşüncesini/duygusunu belirleme.	1	1	1	1	1		1	1	1			1	1		1	1	1	1
5.2. Ana düşüncüyü yardımcı düşüncelerden ayırabilme.								1									1	
5.3. Metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve nasıl).			1	1		1						1	1		1		1	1
5.4. Metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme.	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		1	1
5.5. Metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama.	1	1	1	1	1	1	1		1			1	1		1	1	1	1

4.1.5.1. Metnin Ana Düşüncesini/Duygusunu Belirleme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-5’te görüldüğü gibi Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme Ölçütünün 1. alt kategorisi Metnin Ana Düşüncesini/Duygusunu Belirleme ile ilgili on sekiz metnin on dördünde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar “Tatlı Dil”, “Atatürk’ün Kişiliği”, “Eğitimin Hayati Önemi”, “Dostluk Derken”, “Yayla” ve “Karanfiller ve Domates Suyu” metnlerinde metnin ana fikri; “Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi” metnlerinde metinde verilmek istenen mesaj; “Selim”, “Manisa Ovası’nda Bir Gün”, “Garip Bir Hediye” ve “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metnlerinde metinden çıkardığınız sonuç; “Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde şiirin ana duygusu sorularak oluşturulmuştur. Ana fikir, verilmek istenen mesaj veya metinden çıkan sonuç sorularına gelmeden metni kavramaya yönelik birtakım sorular sorulmaktadır. Bu sorular, öğrencileri belli ölçüde ana düşünceye yönlendirmektedir. Ancak her çalışmada olması gerektiği gibi ana düşünce tespiti için de görev odaklı yönlendirmeler yapılması gerekmektedir. Öğrenci, kendisine sunulacak ana fikir ve yardımcı fikir örnekleri arasından seçme yapabilir; neyi, niçin seçtiği üzerine konuşturulabilir ve öne sürülen malzeme üzerinden yola çıkabilirse ana fikir buldurma etkinliklerinin hem daha kolay hem de verimli olacağı düşünülebilir.

“Otoray Yolculuğu” metninin ana fikir buldurmaya yönelik uygulama çalışması Şekil 4-32’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.95).

5. Etkinlik
Aşağıdaki soruları cevaplayınız.
Okuduğunuz “Otoray Yolculuğu” adlı metindeki anlatım kimin ağzından yapılmıştır?

Okuduğunuz metnin konusu nedir?

Okuduğunuz metnin ana fikri nedir?

Şekil 4-32: Otoray Yolculuğu Metninin Ana Düşüncesini/Duygusunu Belirleme ile İlgili Etkinlik Örneği

Ana fikir bulmak metni derinlemesine anlamayı, incelemeyi gerektiren bir çalışmadır. Üstün körü okumalardan sonra ana fikir tespiti istendiğinde amaca ulaşmak mümkün olmayabilir. “Acaba?” metninin ana fikir buldurma çalışmasında böyle bir yöntem izlenmiştir. Öğrencilerden metne hızlıca göz attıktan sonra zihinlerinde oluşan sorulara cevap bulmaları ve ana fikri tartışmaları istenmiştir. Verilen süre sonunda da öğretmenden, öğrencileri metinde anlatılan düşüncelere ulaştırması beklenmektedir. Söz konusu çalışma Şekil 4-33’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.137).

Öğrencilerinizin, metnin içeriğini anlamak ve istenen bilgiye ulaşmak için önce metnin başlığına bakmalarını, metni uzunluk kısalık ve biçim yönünden değerlendirmelerini isteyiniz. Sonra metnin konusunu belirlemek için metni hızla gözden geçirmelerini (2.3) ve bu sırada metne ilişkin zihinlerinde oluşan sorulara cevap bulmalarını söyleyiniz (2.13). Öğrencilerinize metnin ana fikrinin ne olabileceğini sorunuz (2.4). Tartışarak bulmaları için süre veriniz. Sürenin sonunda öğrencilerinizin metinde anlatılan düşüncelere ulaşmalarını sağlayınız.

Şekil 4-33: Acaba? Metninin Ana Düşüncesini/Duygusunu Belirleme ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.5.2. Ana Düşünceyi Yardımcı Düşüncelerden Ayırabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-5’te görüldüğü gibi Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme Ölçütünün 2. alt kategorisi Ana Düşünceyi Yardımcı Düşüncelerden Ayırabilme ile ilgili sadece “Manisa Ovası’nda Bir Gün” ve “Yayla” metinlerinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme ölçütünün önemine dikkat çekmek için PISA’nın üçüncü düzeyinde yer alan “Metindeki ana düşünceyi belirleyebilir, ilişkileri anlayabilir ya da çok fazla bilginin olmadığı, fazla çıkarımda bulunulmayacak durumlarda metnin belli bir bölümünden anlam çıkarır.” ifadesine değinmek yerinde olacaktır. Ana düşünce bir bütündür ve yardımcı düşüncelerle oluşturulur. Öğrencinin ana düşünceye ulaşmadan önce metindeki her bir bölümün/paragrafın da kendi içinde bir bütünlük olduğunu görmesi sağlanmalıdır.

Şekil 4-34’te “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde öğrencilerden ana fikri oluşturan yardımcı fikirleri bulmaları istenmektedir (Erdal, 2017a, s.101).

2. Metnin konusu nedir (2.3)?
3. Metinde adı geçen kişiler kimlerdir? Bu insanların belirgin özellikleri nelerdir (2.7)?
4. Manisa’da üzümün dışında ekonomiye katkı sağlayan diğer ürünler nelerdir?
5. Metinden çıkardığınız sonuç nedir (2.4)?
6. Ana fikri oluşturan yardımcı fikirleri belirleyiniz (2.5).

Şekil 4-34: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metninde Ana Düşünceyi Yardımcı Düşüncelerden Ayırabilme ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-35’te ise “Yayla” metninde yer alan ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırma alt kategorisine yönelik etkinlik gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.197).

2. Etkinlik
Okuduğunuz metnin yardımcı fikirlerini ve ana fikrini yazınız.

Yardımcı fikirler		
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		

Ana fikir

.....

Şekil 4-35: Yayla Metninde Ana Düşünceyi Yardımcı Düşüncelerden Ayırabilme ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.5.3. Metnin Derin Yapısına İnebilme (Niçin ve Nasıl) ile İlgili Bulgular

Tablo 4-5’te görüldüğü gibi Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme Ölçütünün 3. alt kategorisi Metnin Derin Yapısına İnebilme (Niçin ve Nasıl) ile ilgili

on sekiz metnin sekizinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir. PISA'nın üçüncü düzeyinde belirtilen “Öğrencilerin ilişki kurmaları, karşılaştırma yapmaları ve açıklama yaparak metinleri irdelemeleri gerekmektedir.” ifadesi düşünüldüğünde metnin derin yapısının sorgulanmasına yönelik çalışmaların üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir.

“Selim”, “Atatürk’ün Kişiliği”, “Acaba?”, “Garip Bir Hediye”, “Yayla” ve “Karanfiller ve Domates Suyu” metnlerinin metni anlama sorularında “Nasıl/Niçin?” soruları sorulduğu hâlde sorulara verilebilecek cevaplar öğrencilerin çıkarımda bulunmasını gerektirmeyecek cevabı metinde hazır bulunan sorulardır. “Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” ve “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metinlerinde ise derin yapıyı sorgulayan örnekler bulunmaktadır.

“Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” metninin uygulama örneğindeki altıncı soru Türk dili ve edebiyatının gelişmesi için aydın ve yazarlarımızın nasıl bir yol izlemesi gerektiğini sorgulamaktadır. Sorunun cevabı metnin içinde hazır bulunmadığı ve öğrencilere çıkarımda bulunma imkanı tanıdığı için metnin derin yapısının irdelenmesine imkan sunmaktadır. Söz konusu çalışma Şekil 4-36’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.73).

- Metni anlama ve yorumlama amacıyla aşağıdaki soruları öğrencilerinize sorunuz:
1. Okuduğunuz metinde dil nasıl tanımlanmıştır?
 2. Atatürk, dile neden çok önem ve emek vermiştir (Atatürkçülük 9. konu)?
 3. Metinde Atatürk’ün dille ilgili hangi sözlerine, neden yer verilmiştir (Atatürkçülük 9. konu)?
 4. Metinde Türkçenin hangi özelliklerinden söz ediliyor (Atatürkçülük 9. konu)?
 5. Atatürk, dil konusunda milletine hangi çözümleri öneriyor?
 6. Türk dili ve edebiyatının gelişmesi için aydın ve yazarlarımız nasıl bir yol izlemelidir?
 7. Türk Dil Kurumu ne zaman, kim tarafından, hangi amaçla kurulmuştur (Atatürkçülük 9. konu)?

Şekil 4-36: Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem Metninde Metnin Derin Yapısına İnebilme (Niçin ve Nasıl) ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-37’de ise “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metnindeki uygulama örneğine yer verilmiştir (Erdal, 2017a, ss.170-171). Bu çalışmadaki beş ve yedinci sorular öğrencilere derin yapıyı sorgulama imkanı tanımaktadır.

Öğrencilerinize aşağıdaki soruları cevaplatınız. Sorular üzerinde öğrencilerin ayrı ayrı görüşlerini alınız (2.13).	5. Hasta genç, duygularını nelerle özdeşleştiriyor? Gencin yerinde siz olsaydınız nasıl davranırdınız (2.21)?
1. Hasta genç neden eve gitmek istemiyor?	6. Hasta genç nasıl bir sorun yaşıyor? Ürettiği çözüm nedir (2.22)?
2. Metinde, hasta gencin ruh hâli ile ilgili hangi bilgilere ulaşabildiniz? Nasıl?	7. Hasta genç, annesiyle ilgili neler düşünüyor? Niçin?
3. Hasta genç nerede yaşıyor? Bu yer hangi cümlelerle betimleniyor?	8. Metinden çıkardığınız sonuç nedir (2.4)?
4. Hasta genç, yaşadığı evle ilgili hangi bilgileri veriyor?	

Şekil 4-37: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninde Metnin Derin Yapısına İnebilme (Niçin ve Nasıl) ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.5.4. Metindeki Olayları veya Durumları İlişkilendirerek, Karşılaştırarak ve Açıklayarak Metni Yorumlama/Değerlendirme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-5’te görüldüğü gibi Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme Ölçütünün 4. alt kategorisi Metindeki Olayları veya Durumları İlişkilendirerek, Karşılaştırarak ve Açıklayarak Metni Yorumlama/Değerlendirme ile ilgili on sekiz metnin on altısında uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Metni doğru çözümlemek ve metnin ana düşüncesini buldurmak için öğrencilerin metni yorumlama/değerlendirme aşamasında durumları/olayları karşılaştırmaları, ilişkilendirmeleri; yeri geldiğinde günlük hayatlarından örnekler vererek açıklamalar yapmalarını sağlayan çalışmalar gereklidir. Bu çalışmalar hemen hemen bütün metinlerde Okuma-Anlama bölümünde yer alan sorularla oluşturulmuştur.

“Tatlı Dil” metnindeki metni değerlendirmeye yönelik sorular genel olarak metnin yüzey yapısını sorgulamaktadır. Ancak ikinci soru öğrencilerin metindeki durumlarla ilişki kurup kendi hayatlarından da örnekler sunmalarına imkan vermektedir. Söz konusu çalışma Şekil 4-38’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.29).

Metinle ilgili aşağıdaki soruları öğrencilerinize cevaplatınız (2.13):

1. Vitrin mankenleriyle insanlar arasında ne fark vardır? Açıklayınız.
2. “Dil yarası, yaraların en derinidir.” sözüyle anlatılmak istenen nedir? Söyleyiniz.
3. “Kalk şunu yap!” ile “Haydi şekerim şunu yapiver.” sözlerinde anlam yönünden nasıl bir fark vardır? Açıklayınız.
4. Yazara göre tatlı dilin mucizesi nedir? Bir örnekle açıklayınız.
5. Tarihte tatlı dille neler yapılmıştır? Metinden örnekler veriniz.
6. Yazar, tatlı dili neye benzetiyor? Niçin?
7. Yazara göre kimler tatlı dillidir? Açıklayınız.
8. Okuduğunuz yazının ana fikri nedir (2.4)?

Şekil 4-38: Tatlı Dil Metnindeki Olayları veya Durumları İlişkilendirerek, Karşılaştırarak ve Açıklayarak Metni Yorumlama/Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 3-39’da gösterilen “Karanfiller ve Domates Suyu” metnine ait uygulama çalışmasında da sorulan soruların genelinin cevabı metnin içinde hazır bulunurken beşinci soru öğrencilere yorumlama/değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır (Erdal, 2017a, s.202).

Öğrencilerinize metinle ilgili aşağıdaki soruları cevaplatınız (2.13):

1. Okuduğunuz metnin konusu nedir (2.3)?
2. Şiirler, romanlar, hikâyeler, masallar yazara neyi öğretmiştir?
3. Yazar, köyün insanlarından en çok kimi seviyor, kime saygı duyuyor? Niçin?
4. Mustafa’nın dış görünüşü hangi cümlelerle betimlenmiştir (2.7)?
5. “Tabiat denilen canavarı yenmek gerekir.” sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
6. Mustafa’nın alın terinin ürünü günlük hayatta karşımıza nasıl çıkıyor?
7. Metinde savunulan ana fikir nedir? Söyleyiniz (2.4).

Şekil 4-39: Karanfiller ve Domates Suyu Metnindeki Olayları veya Durumları İlişkilendirerek, Karşılaştırarak ve Açıklayarak Metni Yorumlama/Değerlendirme ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.5.5. Metinde Açıkça İfade Edilmemiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-5’te görüldüğü gibi Metnin Ana İletisini/Duygusunu Yakalayabilme Ölçütünün 5. alt kategorisi Metinde Açıkça İfade Edilmemiş Bilgiyi Anlama ile ilgili on sekiz metnin on dördünde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

PISA’nın üçüncü düzeyinde yer alan “Ana fikri belirlemek, ilişkileri anlamak ve deyimlerin ya da kelimelerin anlamlarını yorumlamak için metindeki bilgileri bir araya getirebilir. (...) Genellikle gerekli bilgi açık olarak verilmemiş olabilir, çok fazla bilgi olabilir ya da beklentilere ters düşen veya olumsuz bir şekilde belirtilen kavramlar gibi başka engeller de olabilir.” ifadesinden de anlaşılacağı gibi öğrencilerin söylenen bilgidен/kavramdan söylenmeyene ulaşmasını sağlamak ana düşüncenin bulunabilmesi için gereklidir ve hemen hemen her metin üzerinde yapılması gereken bir işlemdir. Yazar, metninde her şeyi açık açık söylemek yerine metinde gizlediği anlamları okuyucunun keşfetmesini ister. Okuyucuya yardımcı olmak için de metne kodlar (söz sanatları, deyimler vs.) yerleştirir. Okuyucu elindeki bilgilerle zihnindeki şemaları birleştirerek kendi anlama yetisine göre bu kodu çözer ya da çözemez. Öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren bu tarz uygulama çalışmalarıyla karşılaştırılması gerekmektedir.

Metindeki açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlamaya yönelik çalışmalar “Atatürk’ün Kişiliği”, “Otoray Yolculuğu” ve “Dostluk Derken” metinlerinde öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerle, diğer metinlerde ise öğretmen kılavuz kitabındaki yönergelerle oluşturulmuştur. Bu tip çalışmaların, öğrenci çalışma kitabında yer alması öğrencinin düşüncelerini yazarak da ifade etmesine olanak tanımaktadır. Bu sebeple bu çalışmaların sayısının arttırılması gerektiği düşünülmektedir.

“Atatürk’ün Kişiliği” metnine ait çalışma örneğinde öğrencilerden verilen paragraftan hareketle Atatürk’ün kişilik özelliklerinin bulunması istenmektedir. Söz konusu uygulama örneği Şekil 4-40’ta gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.60).

3. Etkinlik

Atatürk'le ilgili aşağıdaki metinleri okuyunuz. Metinlerde, onun hangi özelliğinin belirtildiğini yazınız.

Mustafa Kemal, hırpalanmış, silahı elinden alınmış olan milletle el ele tarihte bir devir açmak için mücadeleye atıldı ve mücadelesinde, ruh kudretinin, dünya üzerindeki bütün silahlardan üstün olduğunu ispat etti.

Prof. Herbert MALTIG (Harbî Maltig)

Kararlı, disiplinli, mücadeleci, milletini seven bir komutandır. Zorluklardan yılmayan bir kişiliğe sahiptir.

Dünya çapında büyük bir asker diye bilinen Napolyon, en sonunda başkalarına yenilmiş, yine ünlü bir Fransız komutanı olan Mareşal Foş, Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanlarını başkalarıyla yenmişti. Atatürk ise dünyayı yenenleri yendi.

İsmail Habip SEVÜK

İleri görüşlü, iyi bir lider, iyi bir komutan, olaylar karşısında doğru kararlar veren bir kişiliğe sahiptir.

37

ÇK

Şekil 4-40: Atatürk'ün Kişiliği Metninde Açıkça İfade Edilmemiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Etkinlik Örneği

Metnin konusunun ve ana fikrinin bulunması metni bütünsel olarak değerlendirmeyi gerekli kılar. Öğrenci ana fikre ulaşmak için bilinenden bilinmeyene ulaşmayı öğrenmelidir. Şekil 4-41'de gösterilen "Otoray Yolculuğu" metninde yer alan çalışmada metnin konusu ve ana fikri sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.95).

5. Etkinlik

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Okuduğunuz "Otoray Yolculuğu" adlı metindeki anlatım kimin ağzından yapılmıştır?

.....

Okuduğunuz metnin konusu nedir?

.....

Okuduğunuz metnin ana fikri nedir?

.....

Şekil 4-41: Otoray Yolculuğu Metninde Açıkça İfade Edilmemiş Bilgiyi Anlama ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.6. Metni Bölümlere Ayırabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Metni Bölümlere Ayırabilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-6’da görüldüğü gibidir.

Tablo 4-6: Metni Bölümlere Ayırabilme

Alt Kategoriler	Metinler													
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk’ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayati Önemi (Makale)	Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası’nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)
6.1. Metnin yardımcı düşüncelerini saptama.								1						
6.2. Düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma.			1	1	1	1	1		1			1		1
6.3. Metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimini; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme.		1						1			1	1	1	1
6.4. Metnin bölümlerini fark etme.											1		1	1

4.1.6.1. Metnin Yardımcı Düşüncelerini Saptama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-6’da görüldüğü gibi Metni Bölümlere Ayırabilme Ölçütünün 1. alt kategorisi Metnin Yardımcı Düşüncelerini Saptama ile ilgili sadece “Manisa Ovası’nda Bir Gün” ve “Yayla” metinlerinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Metni bölümlere ayırma metinlerin şematik yapılarının tespit edilmesini kolaylaştırmaktadır. Metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde türe özgü ifadelerin ve anlam ilişkilerinin nasıl oluşturulduğunun öğrencilere fark ettirilmesi; öğrencilerin metnin özetini çıkarmalarında ve kendileri de bir metin oluşturmak istediklerinde neyi, nasıl, nerede kullanacaklarını belirlemelerini sağlamada yol gösterici bir işlemdir.

“Manisa Ovası’nda Bir Gün” metni için öğrencilerden özetleyerek okuma yöntemini kullanmaları istenmiştir. Metinde işaretli bölümlere geldikçe işarete kadarki bölüm için alınan notlardan hareketle özet oluşturulması beklenmektedir. Ancak ilginç olan hem özetleme işleminin hem de yardımcı düşünceleri belirleme işleminin sırasıdır. Öğrencilerden metnin üstünde hiçbir işlem yapmadan metni özetlemeleri beklenmekte, sözcük çalışmaları dahi özet işleminden sonra yapılmaktadır. Diğer taraftan özetleme işlemi için gerekli olan yardımcı düşüncelerin tespiti, özet ve sözcük çalışmaları bittikten sonra metnin içeriğini sorgulayan soruların en sonunda istenmiştir. Öğrencilere neyi, nerede, nasıl yapacağını öğretmeye çalışırken uzmanlar kontrolünde yazılan ders kitaplarının konu işleme sıralarının gerekli düzene sahip olmayışının ayrı bir sorun yarattığı düşünülmektedir. Ayrıca öğrencilere doğrudan metnin yardımcı düşüncelerinin neler olduğunun sorulması öğrencilerin sonuca yönlendirilmesinde etkili bir yol değildir. Öğrenciler görev odaklı ve somut yönlendirmelerle karşılaştıklarında ne yapacaklarını bilebilirler. Söylemek istenileni somutlaştıracak olursak, öğrencilere metinden çıkarılabilecek doğru ve yanlış yardımcı düşünceler – ana düşünce de verilip yardımcı düşünce ve ana düşünce arasındaki fark da gösterilebilir- verildiğinde öğrenci tümceler içinden seçim yapabilir, hangisinin neden doğru/yanlış olduğu hakkında fikir yürütebilir. Somut yönlendirmeden yoksun çalışmaların öğrencileri sonuca götürmeyeceği ve vakit kaybına neden olacağı düşünülmektedir.

Şekil 4-42’de “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde yer alan metnin yardımcı düşüncelerini saptamaya yönelik uygulama çalışması ve öncesinde yapılan çalışmaların yönergeleri gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.101).

II. OKUMA - ANLAMA

Metni okumaya başlamadan önce, tahtaya “Metinde geçen şahıs ve varlıklar kimlerdir?”, “Olaylar nerede ve ne zaman geçmektedir?”, “Metnin giriş ve sonuç bölümlerinde ne tür değişiklikler olmuştur?” gibi sorular yazınız (2.7). Öğrencilerinizden metni dinlerken veya okurken bu soruların cevaplarını bulmaya çalışmalarını isteyiniz. Metni bir kez sesli okuyunuz. Öğrencilerinizin, konunun ana hatlarını kavramaları için **özetleyerek okuma** yöntemini kullanınız (1.5). Okuma sürecinizi metin üzerinde

(1) ve (2) işaretlerinin olduğu yerlerde durdurup “Buraya kadar olanları özetleyiniz.” diyerek özet çıkarmaları için süre tanıyınız. Okumayı bitirdikten sonra her duraklamada yazdıklarından yararlanarak okunanları kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetlemelerini isteyiniz (2.12).

Öğrencilerinizden, metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tahmin edip yazmalarını, sonra bu kelimelerin anlamlarını sözlükten bulup tahminlerinin doğruluğunu kontrol etmelerini isteyiniz (1. **Etkinlik**), (2.1).

Öğrencilerinize, kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavramalarını ve birbiriyle anlamca ilişkili kelimeleri cümlede kullanma etkinliğini yaptırınız (2. **Etkinlik**), (4.1).

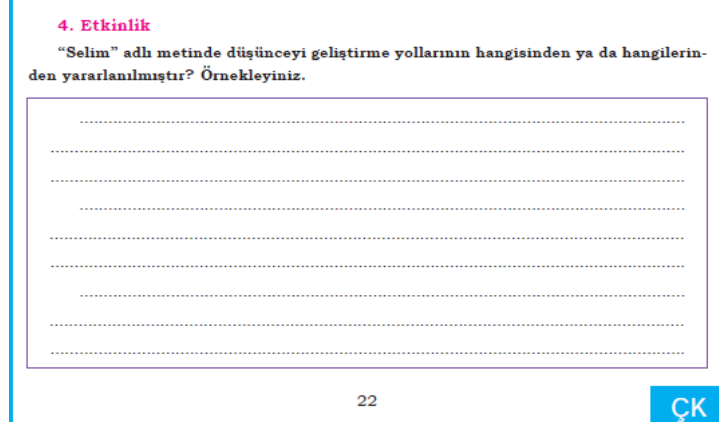
Öğrencilerinize, metni anlamaya, çözümlemeye yönelik olarak aşağıdaki soruları sorunuz:

1. “Manisa’nın ekonomik kaderini üzüm-den kurtaracak çalışmaları görmeye gidiyoruz.” cümlesiyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.

2. Metnin konusu nedir (2.3)?
3. Metinde adı geçen kişiler kimlerdir? Bu insanların belirgin özellikleri nelerdir (2.7)?
4. Manisa’da üzümün dışında ekonomiye katkı sağlayan diğer ürünler nelerdir?
5. Metinden çıkardığınız sonuç nedir (2.4)?
6. Ana fikri oluşturan yardımcı fikirleri belirtiniz (2.5).

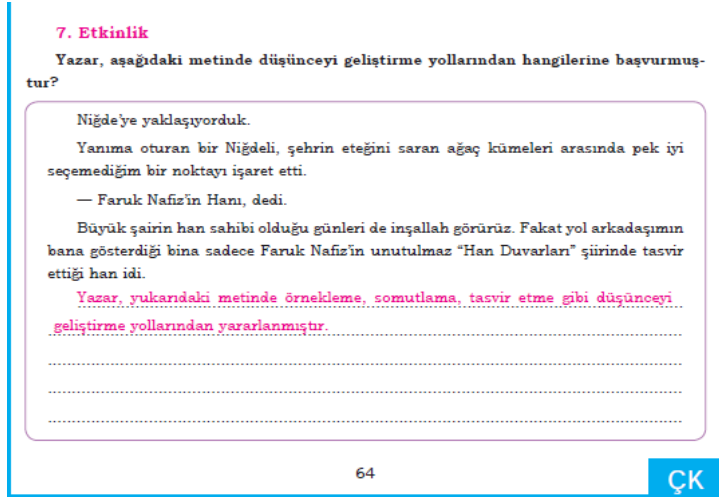
Şekil 4-42: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metninin Yardımcı Düşüncelerini Saptama ile İlgili Yönergeler Örneği

“Yayla” metninde yer alan çalışma öğrencilerden okudukları metnin ana ve yardımcı fikirlerini bulmalarını istemektedir. Bu metinde herhangi bir özetleme çalışması da istenmemiştir. Yardımcı fikir budurma çalışmalarının özetleme işlemi için bir basamak olduğu düşünüldüğünde bu tip etkinliklerin özetleme işlemiyle birleştirildiğinde daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Söz konusu çalışma Şekil 4-43’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.197).

Şekil 4-44: Selim Metninde Düşünceyi Açıklayan, Örnekleyen, Tanımlayan, Reddeden, Betimleyen ve Karşılaştıran İfadeleri Bulma ile İlgili Etkinlik Örneği

Benzer biçimde Şekil 4-45’te gösterilen “Otoray Yolculuğu” metninde yer alan çalışmada da düşünceyi geliştirme yolları sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.95).

Şekil 4-45: Otoray Yolculuğu Metninde Düşünceyi Açıklayan, Örnekleyen, Tanımlayan, Reddeden, Betimleyen ve Karşılaştıran İfadeleri Bulma ile İlgili Etkinlik Örneği

Şekil 4-46’da gösterilen “Karanfiller ve Domates Suyu” metninde yer alan uygulama çalışmasında metni kavrama soruları içindeki beşinci soru metinde geçen kahramanın betimlenmesini istemektedir (Erdal, 2017a, s.202). Bu çalışmada da düşünceyi geliştirme yollarının metin türü ile ilgisi kurulamamıştır.

Öğrencilerinize metinle ilgili aşağıdaki soruları cevaplatınız (2.13):
1. Okuduğunuz metnin konusu nedir (2.3)?
2. Şiirler, romanlar, hikâyeler, masallar yazara neyi öğretmiştir?
3. Yazar, köyün insanlarından en çok kimi seviyor, kime saygı duyuyor? Niçin?
4. Mustafa'nın dış görünüşü hangi cümlelerle betimlenmiştir (2.7)?
5. "Tabiat denilen canavarı yenmek gerekir." sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
6. Mustafa'nın alın terinin ürünü günlük hayatta karşımıza nasıl çıkıyor?
7. Metinde savunulan ana fikir nedir? Söyleyiniz (2.4).

Şekil 4-46: Karanfiller ve Domates Suyu Metninde Düşünceyi Açıklayan, Örnekleyen, Tanımlayan, Reddeden, Betimleyen ve Karşılaştıran İfadeleri Bulma ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.6.3. Metnin Duygusal ve Düşünsel Gelişimini (Yere ya da Zamana Göre Düzenleniş Biçimini; Neden-Sonuç İlişkisine Göre Düzenlenişini) Gösterebilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-6'da görüldüğü üzere Metni Bölümlere Ayırabilme Ölçütünün 3. alt kategorisi Metnin Duygusal ve Düşünsel Gelişimini (Yere ya da Zamana Göre Düzenleniş Biçimini; Neden-Sonuç İlişkisine Göre Düzenlenişini) Gösterebilme ile ilgili on sekiz metnin altısında uygulama çalışması bulunmaktadır.

Bu çalışmalar "Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi", "Babamin Vasiyeti", "Acaba?", "Garip Bir Hediye" ve "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" metinlerinde öğretmen kılavuz kitabındaki sorularla oluşturulurken "Manisa Ovası'nda Bir Gün" metninde öğrenci çalışma kitabında yer alan etkinlikle gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4-47 ile gösterilen çalışma "Manisa Ovası'nda Bir Gün" metninin neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini örneklemektedir (Erdal, 2017a, s.102).

4. Etkinlik

Aşağıda verilen ifadeleri amaç - sonuç veya sebep - sonuç ilişkisi oluşturacak biçimde tamamlayınız.

Amaç Tarlaya çalışmaya gitmek için	↔	Sonuç Sabahın altısında şehrin bütün caddelerinde kadın, erkek, genç, ihtiyar, çocuk toplanmışlardı.
Geçimlerini sağlamak, para kazanmak için	↔	Teknolojik aletlerin hepsini kullanıyorlar.
Sebeup Pamuktan iyi sonuç almadığı için	↔	Sonuç
Tarlada çalışan işçiler başka köylerden geldikleri için	↔	Çiftlik binalarında misafir olarak kalıyorlar.

Şekil 4-47: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninin Duygusal ve Düşünsel Gelişimini (Yere ya da Zamana Göre Düzenleniş Biçimini; Neden-Sonuç İlişkisine Göre Düzenlenişini) Gösterebilme ile İlgili Etkinlik Örneği

Şekil 4-48'de gösterin “Babamın Vasiyeti” metnindeki metni anlama ve çözümleme soruları içinde yer alan birinci ve üçüncü sorular metnin duygusal ve düşünsel gelişiminin zamana göre düzenlenişini örneklemektedir (Erdal, 2017a, s.131).

Metni anlama ve çözümlemeye yönelik aşağıdaki soruları öğrencilerinize sorunuz:

1. Yazar, ilköğretim çağında iken en çok hangi derslerden zevk alıyor?
2. Babasının, yazarın okuyacağı kitaplarla ilgili düşüncesi nedir?
3. Yazar, sosyal gelişimini nasıl bir yol izleyerek sağlıyor?
4. Yazarın babası, Namık Kemal'in öldüğünü öğrenince neler hissediyor? Onu, oğluna hangi özelliklerinden dolayı örnek gösteriyor?

Şekil 4-48: Babamın Vasiyeti Metninin Duygusal ve Düşünsel Gelişimini (Yere ya da Zamana Göre Düzenleniş Biçimini; Neden-Sonuç İlişkisine Göre Düzenlenişini) Gösterebilme ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.6.4. Metnin Bölümlerini Fark Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-6’da görüldüğü üzere Metni Bölümlere Ayırabilme Ölçütünün 4. alt kategorisi Metnin Bölümlerini Fark Etme ile ilgili on sekiz metnin dördünde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

“Babamın Vasiyeti” metninde yer alan çalışma her metnin bir plan dahilinde yazıldığından bahsetmekte ve metnin bölümlerinde neler olduğunu göstermektedir. Ancak bölümlerin isilerine ve görevlerine değinilmemiştir. Serim, düğüm ve çözüm bölümlerinin özelliklerinden bahsedilmemiştir. Söz konusu çalışma Şekil 4-49’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.132).

Öğrencilerinize, her metnin bir plana göre yazıldığını söyleyiniz. Okudukları metnin de bir planının olduğunu belirtiniz. Bu plana göre yazılan metinde anlatılanları aşağıdaki gibi sıralayabileceğinizi söyleyiniz. Sonra metnin bölümlerini oluşturan aşağıdaki cümleleri tahtada sıralayınız:

- a. Yazarın çocukken nelerden hoşlandığı,
- b. Babanın tanıtıldığı, yazarın kitap okuma-yla ilgili düşüncelerinin açıklandığı,
- c. Namık Kemal’in ölümü üzerine babanın oğluna söylediklerinin anlatıldığı,
- ç. Öğütlerin çocuk üzerindeki etkisinin açıklandığı bölümleri, öğrencilerin metin üzerinde göstermelerini sağlayınız (2.16).

Şekil 4-49: Babamın Vasiyeti Metninin Bölümlerini Fark Etme ile İlgili Yönerge Örneği

“Garip Bir Hediye” ve “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metnilerindeki çalışmalarda serim, düğüm ve çözüm bölümleri hakkında bilgi verilirken “Karanfiller ve Domates Suyu” metninde öğrencilerden metnin bölümlerinde anlatılanları çalışma kitaplarındaki etkinliğe yazmaları istenmektedir. “Karanfiller ve Domates Suyu” metninin uygulama çalışması Şekil4-50’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.204).

4. Etkinlik

Okuduğunuz metindeki olayın planını belirleyerek aşağıya yazınız.

Giriş b6l6m6nde	 anlatılıyor.
Gelişme b6l6m6nde	 anlatılıyor.
Sonuç b6l6m6nde	 anlatılıyor.

şekil 4-50: Karanfiller ve Domates Suyu Metninin B6l6mlerini Fark Etme ile İlgili Etkinlik 6rneği

4.1.7. Metinde Boş Bırakılan B6l6m6 Metnin Anlamsal erevesi İçinde Kalarak Tamamlama 6l6t6 ile İlgili Bulgular

Metinde Boş Bırakılan B6l6m6 Metnin Anlamsal erevesi İçinde Kalarak Tamamlama 6l6t6 ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-7’de g6r6ld6đ6 gibidir.

Tablo 4-7: Metinde Boş Bırakılan Bölümü Metnin Anlamsal Çerçevesi İçinde Kalarak Tamamlama

[illegible]

4.1.7.1. Metnin Sonrasına İlişkin Kişi, Olay, Durum ya da Gelişmeler Hakkında Doğru Tahminlerde Bulunma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-7’de görüldüğü üzere Metinde Boş Bırakılan Bölümü Metnin Anlamsal Çerçevesi İçinde Kalarak Tamamlama Ölçütünün 1. alt kategorisi Metnin Sonrasına İlişkin Kişi, Olay, Durum ya da Gelişmeler Hakkında Doğru Tahminlerde Bulunma ile ilgili “Atatürk’ün Kişiliği”, “Garip Bir Hediye” ve “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metninde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Şekil 4-51'deki gösterilen “Atatürk’ün Kişiliği” metnine ait çalışma için hem öğretmen kılavuz kitabında hem de öğrenci çalışma kitabında uygulama örneği bulunmaktadır. Çalışmada metin okunurken daha önceden işaretlenmiş yerlerde okumanın durdurulması ve öğrencilerden metnin sonrasına ilişkin tahminlerde bulunmaları istenmektedir (Erdal, 2017a, ss.59-60).

Öğrencilerinize, metin sesli olarak okunurken bazı yerlerde okumayı durdurup metnin devamında neler anlatılmış olabileceğini soracağınızı söyleyiniz.

Öğrencilerinize metni okurken (1) numaralı yerde durup “Atatürk, otomobile binmesini isteyenlere ne söylemiş olabilir?” sorusunu sorunuz. 1. etkinlikteki ilgili yere cevaplarını yazmaları için süre tanıdıktan sonra okumaya devam ediniz. (2) numaralı yerde durup “Atatürk, köylerin ne hâlde olduğunu bilmeyen gençlere ne cevap vermiş olabilir?” sorusunu sorunuz. Bu sorunun cevabıyla ilgili tahminlerini de çalışma kitaplarına yazmalarını sağlayınız. Yazma işi bittikten sonra okumaya devam ediniz. (3) numaralı yerde durup “Atatürk, bando ekibini getirmeyen yaverine ne cevap vermiş olabilir?” sorusunu sorarak tahminlerini yazmalarını isteyiniz. Öğrencilerinize metnin öncesi veya sonrasına ait kurgular yaparak metinde anlatılanlarla ilgili tahminde bulunma etkinliğini yaptırınız (1. Etkinlik), (2.23, 2.24). Metni okumayı bitirdikten sonra onlara sorularla ilgili tahminlerini okudukları metinle karşılaştırmalarını söyleyiniz.

ATATÜRK'ÜN KİŞİLİĞİ

1. Etkinlik

Aşağıdaki soruların altına okuduğunuz metnin öncesi veya sonrasına ait kurgular yapıp metindeki ipuçlarından yararlanarak tahminlerinizi yazınız.

Tahminlerim

(1) Atatürk, otomobile binmesini isteyenlere ne söylemiş olabilir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(2) Atatürk, köylerin ne hâlde olduğunu bilmeyen gençlere ne söylemiştir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(3) Atatürk, bando ekibini getirmeyen yaverine ne cevap vermiş olabilir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÇK36

Şekil 4-51: Atatürk’ün Kişiliği Metninin Sonrasına İlişkin Kişi, Olay, Durum ya da Gelişmeler Hakkında Doğru Tahminlerde Bulunma ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği

“Garip Bir Hediye” metnindeki çalışmanın da “Atatürk’ün Kişiliği” metnindekiyle benzer bir çalışma olduğu görülmektedir. Şekil 4-52’de gösterilen “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metninde ise kitapta verilen bölümden hareketle öğrencilerden romanın öncesi ve sonrasına ait kurgular yapmaları istenmiştir (Erdal, 2017a, s.170).

Öğrencilerinizin, “Derse Hazırlık” bölümünde getirdiğiniz “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” romanından okuduğunuz bölümlerden de yararlanarak metnin öncesi ve sonrası ile ilgili kurgular yapıp arkadaşlarıyla paylaşımlarını sağlayınız (2.24).

Şekil 4-52: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninin Sonrasına İlişkin Kişi, Olay, Durum ya da Gelişmeler Hakkında Doğru Tahminlerde Bulunma ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.7.2. Metinde Çelişkili Bir Bilgiyle Karşılaşınca Daha Önce Anladıklarını Kontrol Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-7’de görüldüğü üzere Metinde Boş Bırakılan Bölümü Metnin Anlamsal Çerçevesi İçinde Kalarak Tamamlama Ölçütünün 2. alt kategorisi Metinde Çelişkili Bir Bilgiyle Karşılaşınca Daha Önce Anladıklarını Kontrol Etme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışması bulunmamaktadır. Bu ölçütün gerçekleştirilebilmesi için kitaplara alınan metinlerin nitelikleri üzerinde durmak gerekmektedir. Çeşitli dil oyunları ile öğrencinin kafasını karıştıracak, metne daha çok dikkat vermesini gerektirecek, çok yönlü bakmasını sağlayacak; bol mecazlı, içinde ironik ifadeler bulunduran metin örneklerinin de ders kitaplarında bulunması gerekmektedir.

4.1.7.3. Metni Yapılacak Küçük Değişikliklerden Sonra da Kavrama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-7’de görüldüğü üzere Metinde Boş Bırakılan Bölümü Metnin Anlamsal Çerçevesi İçinde Kalarak Tamamlama Ölçütünün 3. alt kategorisi Metni Yapılacak Küçük Değişikliklerden Sonra da Kavrama ile ilgili hiçbir metinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

4.1.8. Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-8’de görüldüğü gibidir.

Şekil 4-53'te gösterilen “Yaşlılardan Gençlere” metninin öğretmen kılavuz kitabının yönergesinde şiir dilinin farklılığını belirtmek için ahengi sağlayan seslere dikkat çekilmiştir (Erdal, 2017a, s.125).

Öğrencilerinize, okudukları metnin bir şiir olduğunu söyleyiniz. Şiirin farklı bir tür olduğunu, dolayısıyla dilinin de farklı olduğunu (2.25) belirtiniz. Bu farklılıkları şöyle sıralayınız: Şiir, dizelerden oluşur. Dizelerin sonunda bazen ahengi sağlayan benzer sesler bulunabilir, bazen de ahenk, tekrarlanan sözcüklerle, seslerle sağlanabilir. Kelimeler çağrışım ve benzetmeler yoluyla yoğun anlamlar içerebilir, açıklamasını yaptıktan sonra şiirde genellikle duygular daha ön planda olur, vurgulamasını yapınız.

Öğrencilerinize, okudukları bu şiirin biçim yönünden ölçüsüz, kafiyesiz olduğunu, serbest tarzda yazıldığını belirtiniz. Serbest nazım kurallarına uygun olarak yazılan bu tür şiirlerde duygu ve düşüncenin şiirin şekil özelliklerinden daha önemli olduğunu vurgulayınız.

Şekil 4-53: Yaşlılardan Gençlere Metninde Geçen Yinelemelerin Anlatıma Olan Katkısını Fark Etme ile İlgili Yönerge Örneği

“Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme ölçütü asıl okuma metni ile değil farklı bir şiir ve farklı türdeki bir metin kıyaslanarak yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu çalışma Şekil 4-54'te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.192).

4. Etkinlik
Aşağıdaki metinleri okuyup soruları cevaplayınız.

AĞAÇ DİYOR Kİ	BAHÇE
Ben küçücük bir ağacım Yurdumun bir bahçesinde, Topraklar tüterken görün, Dallarım çiçeklensin de. Her şeyimle yararlıyım, İnsanoğluna dünyada. Çiçeğim, yaprağım, gölgem İri dalı zerdalimle. Kuşlar mutlu şarkısını Hep dahimde söylerler, Şen anılar vızır vızır, Kokuma koşup gelirler. Sakin, sakın dalımızı, Çocuklar çekip kirmayın! Çakınızla gövdemizde Derin yaralar açmayın! Halim YAĞCIOĞLU	Bir bahar sabahı, bahçenizde çalışıyorsunuz. Toprak yumuşak, kabarmış, sıcak; parmaklarınızla karıştırıyorsunuz. İşte bir cana değdiniz; bir tohum filizleniyor, kendiliğinden doğuyor. Sessizce, kimse duymadan çatlamış. Kör- pe, yeni göveren bir uç kendine yavaşça yol açıyor. Havaya, ısı- ğa ulaşacak, o da bu gök altında kendine düşen yeri alacak; güneş- ten payını isteyecek. Ötede, geçen yıl diktiğiniz bir fidan gülümsüyor. Tomurcuğu yumuk dudaklar gibi. Biliyorum onun da bir sesi, bir dili var ama benim duyularımın dışında. Bu ses kendi güzelliğini mi över, bir şarkı mıdır, bir dua mıdır? Selahattin BATU

a. Metinleri okurken aynı ses tonuyla mı okudunuz? Niçin?
Aynı ses tonuyla okumadım. Çünkü birinci metin şiir, ikinci metin düz yazıdır. Şiirler
farklı ses tonuyla okunması gereken metinlerdir.

b. Hangi metinde ses ahengini sağlayan kelimeler vardır?
Birinci metinde dize sonlarında ses ahengini sağlayan kelimelere yer verilmiştir.

c. Ses ahengini sağlayan kelimeleri yazınız.

bahçesinde	dünyada	söylerler	kirmayın
çiçeklensin de	zerdalimle	gelirler	açmayın

143

ÇK

Şekil 4-54: Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü Metninde Geçen Yinelemelerin Anlatıma Olan Katkısını Fark Etme ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.8.2. Tümce Türlerinin Metnin Türünü Oluşturmadaki İşlevini Fark Edebilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-8’de görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 2. alt kategorisi Tümce Türlerinin Metnin Türünü Oluşturmadaki İşlevini Fark Edebilme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

Tümce türleri genel olarak okuma metinlerinden bağımsız ‘Dil Bilgisi’ bölümlerinde örnek tümceler üzerinden çalışılmaktadır. Tümce türleri metin türü ayırt edilirken dikkat edilen kategorilerden biridir. Örneğin şiir dilinde devrik tümceler ve isim tümceleri daha çok tercih edilirken, öğretici metinlerde düz tümceler ve bildirme

kipleriyle çekimlenmiş eylem tümceleriyle karşılaşırsınız. Benzer biçimde kullanmalık metinlerin de özellikleri kendi tümce türleriyle ortaya konabilir. Öğrencilerin bir metnin türünü tespit edebilmesi için metni oluşturan dilsel özellikleri birçok açıdan sorgulamaları gerekmektedir. Ele alınan bu ölçüt için ise metinde devrik veya düz; isim veya fiil; birleşik, basit, sıralı, bağlı; etken veya edilgen tümcelerin işlevlerinden bahsedilmesi yerinde olacaktır. Amaç öğrencilere bağımsız olarak tümce türlerini öğretmekten ziyade farklı metin türlerinin farklı tümce türlerine ihtiyaç duyduğunu göstermek olmalıdır.

4.1.8.3. Sözcük Türlerinin Metin Türüne Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-8’de görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 3. alt kategorisi Sözcük Türlerinin Metin Türüne Uygunluğunu Değerlendirebilme ile ilgili sadece “Otoray Yolculuğu” metninde uygulama çalışması bulunmaktadır.

Şekil 4-55 ile gösterilen bu çalışmada yazarın dil ve anlatımının değerlendirilebilmesi için anlatımda kullanılan tümcelerin uzunluğu/kısalığı, metinde hangi tür sözcüklerin kullanıldığı ve söz sanatları olup olmadığının bulunması istenmiştir (Erdal, 2017a, s.94).

OTORAY YOLCULUĞU	
1. Etkinlik Okuduğunuz metnin yazarının dil ve anlatımı ile ilgili özelliklerini aşağıdaki sorulara göre cevaplayınız.	
• Anlatımı nasıl cümlelerle (uzun mu, kısa mı) gerçekleştiriyor? Neden? 	• Anlatımda hangi tür kelimeleri (isim, sıfat, zamir, fiil ...) sık kullanıyor?
• Anlatımda söz sanatlarına yer vermiş mi? Örnekleyiniz. <u>Anlatımı etkili kılmak için zaman zaman söz sanatlarına yer vermiştir.</u> <u>Otorayın gidişini yağ gibi kaymak ifadesiyle anlatıyor.</u> <u>Otoraydaki seyahat edilen koltukları yerine göre lortlar kamerasına, avam kamerasına benzetmiştir.</u> 	

Şekil 4-55: Otoray Yolculuğu Metnindeki Sözcük Türlerinin Metin Türüne Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.8.4. Dilbilgisel Kullanımların Metin Türüne Uygunluğunu Ayırt Edebilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-8’de görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Dilsel Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 4. alt kategorisi Dilbilgisel Kullanımların Metin Türüne Uygunluğunu Ayırt Edebilme ile ilgili on sekiz metinden sadece “Otoray Yolculuğu” ve “Acaba?” metinlerinde uygulama çalışması yer almaktadır.

Daha önce Şekil 4-55 ile gösterilen uygulama çalışması bu kategori için de uygun bir çalışma olarak görülebilir. Ancak dil bilgisel kullanım deyince sözcük/tümce türlerinin ve yapılarının yanı sıra; eylem çekimleri, söz dizimi, eylem çatı özellikleri gibi yapıların da metin türü içindeki işlevlerinin öğrencilere hissettirilmesi anlaşılmalıdır.

Şekil 4-56’da gösterilen “Acaba?” metnine ait çalışma ise metnin dil ve anlatımıyla ilgili tümcelerin uzunluğu/kısalığı, metinde anlamı bilinmeyen sözcüklerin sıklığı, anlatılanların inandırıcı olup olmadığı, metindeki benzetme ve sıfatların olup olmadığını kontrol etmekle sınırlı kalmıştır (Erdal, 2017a, s.138).

4. Etkinlik

Aşağıdaki paragrafı okuyarak dil ve anlatımla ilgili uygun özellikleri işaretleyiniz.

Hevesli, yeni bir öğretmendim. Edebî bir mecmuanın da sahibi idim. Şiire ve estetiğe ait makaleler de yazıyordum. Edebî tekâmülü tetkik etmek, sırasında da meslektaşlarımı tenkit etmek için kendimde yeter bir güven buluyordum. On sene zarfında benim de mensup olduğum bir şiir neslinin, daha henüz inkişafa başlayan istidatlar arasında bariz tesirleri bile artık seziliyordu. Neredeyse üstatlar biz oluyorduk. Sivas'ta bulunuyordum. İlk önce muhitin zengin halk kültürü dikkatimi çekti. Halk şairleri bayramı yapıldı. Halk şairleri ile bir araya geldik. Günlerce bize olgun sanatlarının örneklerini verdiler. Coştular, coşturdular. Köklü, müttekâmil bir kültür mahsulü olan bu gümrah, çağlılı ve ışıklı bir su gibi akan şiir tezahürü önünde hayranlık duydum.

Dil ve anlatım özellikleri

- ☐ Metindeki cümleler çok uzun.
- ☒ Metinde anlamı bilinmeyen çok fazla kelime var.
- ☒ Metinde anlatılanlar bana çok inandırıcı geldi.
- ☐ Metinde benzetme ve sıfatlara yer verilmemiş.

ÇK

98

Şekil 4-56: Acaba? Metnindeki Dilbilgisel Kullanımların Metin Türüne Uygunluğunu Ayırt Edebilme ile İlgili Etkinlik Örneği

Metinde anlamı bilinmeyen sözcük sayısının metin türü ile ilgisi nedir? Böyle bir ilgi bilimsel bir metin örneğinde terim anlamlı sözcüklerle belki kurulabilirdi. Bu tip çalışmalar kitaptaki uygulama örnekleri oluşturulurken özensiz davranıldığını düşündürmektedir.

Metinler sözcüklerin belli kurallar çerçevesinde bir araya getirilmesiyle oluşturulan, anlamı kasıtlı olarak gizlenmiş, içindeki yapıları sorguladığımızda ipuçları ile manaya ulaşabildiğimiz bütüncül yapılardır. Öğrencilere bu bütünlüğü ve bütünü oluşturan parçaların metin türüne göre nasıl değiştiğini kavratmak için öncelikle parçaların işlevleri hissettirilmelidir. Metin çözümleme çalışmalarında bu konu üzerinde daha çok durulması gerektiği düşünülmektedir.

4.1.9. Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-9'da görüldüğü gibidir.

Tablo 4-9: Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme

Alt Kategoriler	Metinler																	
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayati Önemi (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Roman)	Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü (Şiir)	Yayla (Deneme)	Karanfiller ve Domates Suyu (Hikâye)
9.1. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını saptama.				1			1	1	1			1			1			1
9.2.Yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme.																		
9.3.Yazarın tavrını (resmi, samimi) saptama.	1								1								1	
9.4. Öznel veya nesnel tümcelerın farkında olma.		1			2		1	1									1	1
9.5. Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme.					1		1			1		1	1		1	1	1	1
9.6. Noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme.																		
9.7.Örtük anlamı çıkarma.								1				1						
9.8. Metinden hareketle çıkarımlar yapabilme.	1	1	1	1	1		1	1	1		1	1	1		1	1	1	1

4.1.9.1. Anlatımın Kimin Ağzından Yapıldığını Saptama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayırımına Varabilme Ölçütünün 1. alt kategorisi Anlatımın Kimin Ağzından Yapıldığını Saptama ile ilgili on sekiz metnin yedisinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar “Atatürk’ün Kişiliği” metninde anı türünün özellikleri sunulurken, “Otoray Yolculuğu” metninde çalışma kitabındaki etkinlikle, “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde röportaj tanımı yapılırken, “Dostluk Derken” metninde deneme türünün özellikleri sunulurken, “Acaba?” metninde öğrencilere metnin anlatımının kaçınıcı kişi ağzından yapıldığının söylenmesi istenerek ve anlatıcı örnekleri verilerek, “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” ve “Karanfiller ve Domates Suyu” metinlerinde doğrudan öğrencilere anlatımın kimin ağzından yapıldığı sorulup örnek verilmesi istenilerek oluşturulmuştur.

“Otoray Yolculuğu” metnindeki etkinliğin ilk maddesi anlatımın kimin ağzından yapıldığını sormaktadır. Ancak devamında metnin konusu ve ana fikri sorulmuştur. Konu ve ana fikir içerik ile ilgili bir durumken; anlatıcı, metin türü tespitinde öne çıkarılması gereken bir tür özelliğidir. Tür tespitine yönelik çalışmalar kitapta bölüm pörçük bir şekilde verilmiştir. Tür tespit çalışmalarının bir arada derli toplu verilmesinin hem vakit tasarrufu sağlayacağı hem de kafa karışıklığını önleyeceği düşünülmektedir. Söz konusu çalışma Şekil 4-57’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.95).

5. Etkinlik

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Okuduğunuz “Otoray Yolculuğu” adlı metindeki anlatım kimin ağzından yapılmıştır?

.....

Okuduğunuz metnin konusu nedir?

.....
.....

Okuduğunuz metnin ana fikri nedir?

.....
.....

Şekil 4-57: Otoray Yolculuğu Metninde Anlatımın Kimin Ağzından Yapıldığını Saptama ile İlgili Etkinlik Örneği

Metin türüyle ilgili çalışmaların derli toplu ve bir arada verilmesinin gerekliliğinden bahsedilmişti. Düzensiz ve eksik bir metin türü buldurma çalışmasına bir örnek de “Acaba?” metninde karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada türü buldurmak için anlatımın kaçınıcı kişi ağzından yapıldığının bilinmesi yeterli bulunmuştur. Çalışmanın devamında metin türünün ne olduğu öğrencilere sorulmaktadır. Söz konusu çalışma Şekil 4-58’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.138).

Öğrencilerinize, “Acaba?” adlı metinde anlatımın kaçınıcı kişi ağzından yapıldığını söyletiniz (2.6).

! Öğrencilerinizi metnin anlatımı ile ilgili şu sonuçlardan birine ulaştırınız:

- Yazar, anlatılanları kendisi yaşamışsa veya anlatılanlara şahit olmuşsa **birinci kişili anlatım** kullanır.
- Yazar, anlatılanları birinden duymuşsa veya kendi dışında yaşanmış bir olayı anlatıyorsa **üçüncü kişili anlatım** kullanır.

Öğrencilerinizi, “Metinde yazar, kendi yaşadıklarını anlattığı için birinci kişili bir anlatım kullanmıştır?” sonucuna ulaştırınız.

Öğrencilerinize, metindeki anlatım özelliklerinden de yararlanarak metnin türünü belirlemelerini söyleyiniz (2.15). Okudukları metni

Şekil 4-58: Acaba? Metninde Anlatımın Kimin Ağzından Yapıldığını Saptama ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.9.2. Yazarın Seçtiği Konuya Karşı Takındığı Tutumu Metnin Dil ve Anlatım Özelliğinden Çıkarabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 2. alt kategorisi Yazarın Seçtiği Konuya Karşı Takındığı Tutumu Metnin Dil ve Anlatım Özelliğinden Çıkarabilme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışması yer almamaktadır.

4.1.9.3. Yazarın Tavrını (Resmî, Samimi) Saptama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 3. alt kategorisi Yazarın Tavrını (Resmî, Samimi) Saptama ile ilgili “Tatlı Dil”, “Dostluk Derken” ve “Yayla” metinlerinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Şekil 4-59’da gösterilen “Dostluk Derken” metninin yönergesindeki metin türünü buldurma çalışmalarında yer alan sorular yazarın tavrını buldurmada yönlendirici nitelik taşımaktadır (Erdal, 2017a, s.107).

! Öğrencilerinize metnin türünü kavratmak amacıyla aşağıdaki soruları da sorabilirsiniz:

- Okuduğunuz metnin konusu nedir (2.3)?
- Yazar, düşüncelerini ispatlıyor mu? Neden?
- Yazar, karşısında biri varmış da onunla konuşuyormuş gibi mi, kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi mi anlatıyor?

Bu sorulara aldığınız cevaplardan hareketle öğrencilerinizi “Yazarın herhangi bir konuda ispatlama amacı gütmeyen kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi yazdığı düşünce yazılarına deneme dendiği” bilgisine ulaştırınız.

Şekil 4-59: Dostluk Derken Metninde Yazarın Tavrını (Resmî, Samimi) Saptama ile İlgili Yönerge Örneği

Benzer biçimde Şekil 4-60 ile gösterilen “Yayla” metnindeki uygulama çalışması da yazarın tavrını buldurmaya yöneliktir (Erdal, 2017a, s.197).

! Öğrencilerinize okudukları metnin türünü kavratmak için aşağıdaki soruları sorunuz:

- Yazar sade, açık, anlaşılır bir dil kullanmış mı?
- Konu seçiminde sınırlama hissediliyor mu?
- Konuyla ilgili öne sürülen düşünceler, ispatlanma yoluna gidiliyor mu?
- Yazar, kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi bir anlatım yolunu mu seçmiş?

Sorulara verilen cevaplardan da yararlanarak metnin deneme türünde yazılmış olduğunu hatırlatınız (2.15).

Şekil 4-60: Yayla Metninde Yazarın Tavrını (Resmî, Samimi) Saptama ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.9.4. Öznel veya Nesnel Tümcelerin Farkında Olma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayırımına Varabilme Ölçütünün 4. alt kategorisi Öznel veya Nesnel Tümcelerin Farkında Olma ile ilgili on sekiz metnin altısında uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar “Eğitimin Hayati Önemi”, “Otoray Yolculuğu”, “Karanfiller ve Domates Suyu” metinlerinde metinden öznel ve nesnel yargıların bulunması istenerek; “Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi”, “Manisa Ovası’nda Bir Gün” ve “Yayla” metinlerinde verilen yargıların hangilerinin öznel/nesnel olduklarının seçilmesi istenerek oluşturulmuştur.

Şekil 4-61’de gösterin “Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi” metnindeki çalışma verilen tümcelerin hangilerinin nesnel/öznel olduğunu sormaktadır, ancak öznellik veya nesnelliğin metin türüyle ilgisi kurulamamıştır. Öğretmen kılavuz kitabında da bu ilgiyi kurdurmaya yönelik herhangi bir yönerge bulunmamaktadır (Erdal, 2017a, s.35).

2. Etkinlik

Aşağıdaki cümlelerin hangileri öznel, hangileri nesnel yargılardan oluşmuştur? Karşılıklarına yazınız.

• Telefon konuşmalarında arayan kimse, önce kendi adını ve soyadını söyler, sonra da kendini tanıttıcı ek bilgi verir.	Nesnel yargı
• Kitle iletişim araçlarının kişiler arası iletişimi etkilediğini düşünmüyorum.	Öznel yargı
• Kitle iletişim araçları, çocuklar üzerinde olumsuz etki yaratabilir.	Öznel yargı
• Kitle iletişim araçları, sosyal yaşantıyı önemli ölçüde etkilemektedir.	Öznel yargı

16

ÇK

Şekil 4-61: Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi Metninde Öznel veya Nesnel Tümcelerin Farkında Olma ile İlgili Etkinlik Örneği

“Manisa Ovası’nda Bir Gün” metnindeki çalışmada verilen tümcelerin hangilerinde kişisel görüşlere yer verildiği sorulmuştur. Ancak bazı tümceler okuma metninden alınmışken bazıları ise metinle alakasızdır. Kısacık bir etkinlikte bile metin dışı tümcelerden yararlanmak konuyu dağıtmaktan başka bir şey değildir. Bu etkinliğin öğretmen kılavuz kitabındaki yönergesinde de etkinlikten önce öznel ve nesnel yargılara örnekler verilmesi istenmiştir. Amaç okunan metinden bağımsız şekilde nesnelliği veya öznelliği öğretmek yerine nesnel/öznel yargıların metin türlerini ayırmadaki işlevine dikkat çekmek olmalıdır. İlgili çalışmanın yönergesi ve etkinlik örneği Şekil 4-62’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, ss.101-102).

Aşağıdaki cümleleri tahtaya yazınız. Öğrencilerinizden bu cümleleri defterlerine yazmalarını isteyiniz. Bu cümlelerin hangilerinin öznel, hangilerinin nesnel bir yargıyı ifade ettiğini bulmalarını sağlayınız.

- Zeybek türküleri Ege Bölgesi’ne ait kültür ürünleridir.
- Bu gördüğünüz pamukları, kardeşim Ali ile gece gündüz çalışarak hep kendimiz ekeriz.
- Konuştuğum köylüler çok cana yakın insanlardı.

Öğrencilerinizi, ilk cümlelerin nesnel bir yargıdan, ikinci ve üçüncü cümlelerin öznel bir yargıdan oluştuğu sonucuna ulaştırınız.

Öğrencilerinizin öznel ve nesnel yargıları ayırt etmeleri için onlara ilgili etkinliği yaptınız (3. Etkinlik), (2.11).

3. Etkinlik

Aşağıda, kişisel görüşlere yer verilen cümleleri işaretleyiniz.

- ☒ Akhisar’ın bağlarında dünyanın en iyi üzümü yetişiyor.
- ☐ Bu kitap yüz sayfadan oluşuyor.
- ☒ Bu elbise sana çok yakışmış.
- ☐ Yazar, bu metinde pamuk işçiliğini anlatıyor.
- ☒ En güzel şehir Manisa’dır.
- ☐ Pamuk, sanayide ham madde olarak kullanılıyor.

Şekil 4-62: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metninde Öznel veya Nesnel Tümcelerin Farkında Olma ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği

4.1.9.5. Metnin Sözcük Örgüsünü Oluşturan Ögeleri, Bunların Temel, Yan, Değişmeceli Anlamlarını Metin İçindeki Konumuna Göre Adlandırabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayırımına Varabilme Ölçütünün 5. alt kategorisi Metnin Sözcük Örgüsünü Oluşturan Ögeleri, Bunların Temel, Yan, Değişmeceli Anlamlarını Metin İçindeki Konumuna

Göre Adlandırabilme ile ilgili on sekiz metnin dokuzunda uygulama çalışması bulunmaktadır.

Bu çalışmalar “Eğitimin Hayati Önemi” metninde kelimelerin hangi anlamlarıyla kullanıldığı sorularak, “Otoray Yolculuğu” metninde söz sanatlarının bulunması, “Yaşlılardan Gençlere” metninde verilen deyimın anlamının bulunup cümlede kullanılması, “Acaba?” metninde etkinlikte verilen örnek tümcelerdeki mecaz ve benzetmelerin tespiti, “Garip Bir Hediye” ve “Yayla” metinlerinde verilen sözcüklerin bağlamdan hareketle tahmin edilip anlamlarının sözlükten kontrol edilmesi istenerek; “Dokuzuncu Hariciye Koşuşu” metninde verilen tümcelerde altı çizilmiş sözcüklerin hangi anlamda kullanıldıkları , “Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde söz sanatı sorularak ve “Karanfiller ve Domates Suyu”metninde deyimlerin anlamlarının bulunması istenerek oluşturulmuştur.

“Acaba?” metninde verilen tümcelerdeki mecazların ve benzetmelerin bulunmasını isteyen etkinlik Şekil 4-63’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.138).

3. Etkinlik

Metinden alınan aşağıdaki cümlelerde geçen mecaz ve benzetmeleri bulup açıklayınız.

- Köklü, mükemmel bir kültür mahsulü olan bu gümrah, çağlaltılı ve ışıklı bir su gibi akan şiir tezahürü önünde hayranlık duydum.
.....
Halk şiiri söyleyiş bakımından coşkun akan bir suya benzetilmiştir.
.....
Kültür mahsulü, şiir karşılığında kullanıldığı için mecaz anlamdadır.
.....
- İçimden kendi şiirlerimi mırıldanıyor, bunların yanında dinlediklerimi pek yavan buluyordum.
.....
“Yavan” kelimesi şiirin söylenişindeki yetersizlik, anlamın derin, geniş olmayışını ifade edecek şekilde kullanıldığı için mecaz anlamdadır.
.....
- Her zaman gürül gürül okuduğum şiirler, dilimin ucuna kadar gelir fakat sesim boğazımda düğümlenir, yutkunurum.
.....
Şiirin okunma biçimi gürül gürül coşkun akan suya benzetilmiştir. “Düğümlenir” kelimesi mecaz anlamda kullanılmıştır.
.....

Şekil 4-63: Acaba? Metninin Sözcük Örgüsünü Oluşturan Öğeleri, Bunların Temel, Yan, Değişmeceli Anlamlarını Metin İçindeki Konumuna Göre Adlandırabilme ile İlgili Etkinlik Örneği

“Dokuzuncu Hariciye Koşuşu” metninde yer alan etkinlikte metinden alınan tümcelerdeki altı çizili sözcüklerin temel, mecaz ve terim anlamlarından hangisiyle kullanıldığının tespiti istenmiştir. Söz konusu çalışma Şekil 4-64’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.171).

2. Etkinlik

Aşağıdaki cümleleri altı çizili kelimelere dikkat ederek okuyunuz. Bu kelimelerin hangi anlamlarıyla (temel, mecaz, terim) kullanıldıklarını altlarına yazınız.

- Bir ağaç altında oturdum ve hasta dizimin açısını her vakitki itina ile ayarlayarak
temel anlam temel anlam terim anlam
.....
bacağımı uzattım.
- Bu zavallı uzvumun talihine ait hiçbir şey düşünmek istemiyordum, şuurum,
mecaz anlam
.....
hastalığım üstüne boşaltacağı aydınlıktan kaçmak için ruhumun daha karanlık ve izbe
mecaz anlam mecaz anlam terim anlam mecaz anlam
.....
hatlarına kendini atıyor, daha korkunç ve karışık hayallere dalıyordum.
mecaz anlam mecaz anlam mecaz anlam
- Zaten hastaneden eve gelinceye kadar içinde bir deniz, bir vapur, bir şimendifer
temel anlam temel anlam temel anlam temel anlam
.....
yolu, etrafında beyaz köşkler dizili bir yol hayali vardı.
temel anlam
- Sofa ile mutfak sustu.
temel anlam temel anlam mecaz anlam
- Bu sofa aramızda sanki üçüncü bir simadır.
mecaz anlam
- Birbirine ufunetli adaleler gibi geçmiş, yaslanmış tahta evler. Her yağmurda
terim anlam terim anlam
.....
her küçük fırtınada sancılanan ve biraz daha eğrilip bükülen bu evlerin önünden
terim anlam
.....
her geçişimde, çoğunun ayrı ayrı maceralarını takip ederdim.
mecaz anlam
- Benim de bu şişeye, iki yastığa ve bir mendile ihtiyacım var, ben de kordiyal
temel anlam temel anlam terim anlam
.....
alacağım, uzanacağım ve ağlayacağım.

Şekil 4-64: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninin Sözcük Örgüsünü Oluşturan Öğeleri, Bunların Temel, Yan, Değişmeceli Anlamlarını Metin İçindeki Konumuna Göre Adlandırabilme ile İlgili Etkinlik Örneği

Adalı (2010), kurmaca metinlerin dilinin günlük dile dayalı kurgulanmış öznel bir dil olduğunu ve sözcüklerin yan anlamlarından, mecaz anlamlarından, çağrışımlarından, duygu değerlerinden; başka bir deyişle tüm anlam boyutlarından yararlandığını (s.20) belirtir. Bu sebeple bir metnin içindeki anlam boyutlarına erişmek için öğrencilere metni oluşturan sözcüklerin metin içinde taşıdığı anlamları sezdirilmeye yönelik çalışmaların sayıca artırılması gerektiği düşünülmektedir.

4.1.9.6. Noktalama İşaretleri, Kalın ve Yatık Yazıların İşlevini/Nedenlerini Fark Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 6. alt kategorisi Noktalama İşaretleri, Kalın ve Yatık Yazıların İşlevini/Nedenlerini Fark Etme ile ilgili hiçbir metinde uygulama çalışmasına rastlanmamaktadır.

İncelenen ders kitabında noktalama işaretlerinin işlevleri metinlerin bağlamından kopuk bir biçimde verilirken, kalın ve yatık yazılar hakkında hiçbir veri bulunamamıştır. Noktalama işaretlerinin metnin bağlamından kopuk biçimde işlendiğini göstermek adına “Selim” metninde yer alan çalışma, yönergesi ile birlikte Şekil 4-65’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.43).

6. Etkinlik

a. Aşağıdaki metinde iki nokta, uzun çizgi ve tırnak işaretinin kullanıldığı yerleri tespit ediniz.

Ahmet, eve geç kalmanın korkusu içinde, kapıda bekleyen kardeşi İsmet’e soruyordu:

- Babam geldi mi?
- Evet.
- Benim için bir şey söyledi mi?
- Hiç konuşmadı.
- Annem bir şey söyledi mi?
- Sana çok kızdı fakat babama, seni çarşıya gönderdiğini söyledi.
- “Yaşasın anneciğim!”

diyerek Ahmet, birden içeriye koştu; mutfakta yemek hazırlamakla meşgul olan annesinin yanaklarından öperek ondan özür diledi.

b. İçinde tırnak işareti, iki nokta ve uzun çizgi geçen bir paragraf oluşturup yazınız.

23

ÇK

Şekil 4-65: Selim Metninin Bağlamından Kopuk Olarak Verilen Noktalama İşaretleri ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.9.7. Örtük Anlamı Çıkarma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 7. alt kategorisi Örtük Anlamı Çıkarma ile ilgili on sekiz metinden sadece “Manisa Ovası’nda Bir gün” ve “Acaba?” metinlerinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar özel olarak örtük anlam vurgusu yapılmadan “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde okuma anlama sorularıyla, “Acaba?” metninde de mecaz ve benzetmelerin bulunması istenerek oluşturulmuştur.

Şekil 4-66’da “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde yer alan ilgili çalışma gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.100).

Öğrencilerinize, metni anlamaya, çözümlemeye yönelik olarak aşağıdaki soruları sorunuz:

1. “Manisa’nın ekonomik kaderini üzüm-den kurtaracak çalışmaları görmeye gidiyoruz.” cümlesiyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.

Şekil 4-66: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metninde Örtük Anlamı Çıkarma ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-67’de ise “Acaba?” metninde yer alan örtük anlamı buldurmaya yönelik çalışma gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.138).

3. Etkinlik

Metinden alınan aşağıdaki cümlelerde geçen mecaz ve benzetmeleri bulup açıklayınız.

- Köklü, mütekâmil bir kültür mahsulü olan bu gümrah, çağiltılı ve ışıklı bir su gibi akan şiir tezahürü önünde hayranlık duydum.

Halk şiiri söyleyiş bakımından coşkun akan bir suya benzetilmiştir.

Kültür mahsulü, şiir karşılığında kullanıldığı için mecaz anlamdadır.

- İçimden kendi şiirlerimi mırıldanıyor, bunların yanında dinlediklerimi pek yavan buluyordum.

“Yavan” kelimesi şiirin söylenişindeki yetersizlik, anlamın derin, geniş olmayışını ifade edecek şekilde kullanıldığı için mecaz anlamdadır.

- Her zaman gürül gürül okuduğum şiirler, dilimin ucuna kadar gelir fakat sesim boğazımda düğümlenir, yutkunurum.

Şiirin okunma biçimi gürül gürül coşkun akan suya benzetilmiştir. “Düğümlenir” kelimesi mecaz anlamda kullanılmıştır.

Şekil 4-67: Acaba? Metninde Örtük Anlamı Çıkarma ile İlgili Etkinlik Örneği

Özdemir (2000), yazınsal metinleri ayırmada, belirlemede başat ölçütün dilin kullanımı olduğunu; dilin bilgi iletme ya da öğretme amacıyla kullanılmadığını belirtir

ve yazarın, gündelik konuşma dilinin söz değerlerine yeni anlamlar yüklediğine; sözcükleri değişmeceli, eğretilmeli kullanımlar içeren bir biçimde; iletmek, anlatmak istediğine uygun olarak boyutlandığına dikkat çeker (s.41). Metinler, bünyelerinde yazarın söyledikleriyle birlikte söylemek istediklerini de taşır. Önemli olan söylenmek isteneni açığa çıkarabilecek, öğrencinin yorum gücünü arttıracak çalışma örneklerinin oluşturulmasıdır.

PISA'nın 6. düzeyindeki “Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilir ve soyut kavramları yorumlayabilir.” ifadesinden anlaşılacağı üzere örtük anlamları tespiti üzerinde durulması gereken bir ölçüttür.

4.1.9.8. Metinden Hareketle Çıkarımlar Yapabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-9’da görüldüğü gibi Metin Türüne Özgü Anlatımsal Özelliklerin Ayrımına Varabilme Ölçütünün 8. alt kategorisi Metinden Hareketle Çıkarımlar Yapabilme ile ilgili on sekiz metnin on beşinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar hemen hemen bütün metinlerde metni anlama ve yorumlama soruları içinde yer alan ana fikri buldurma biçiminde oluşturulmuştur. Birkaç metinde ise cevabı metinde açıkça yazılı olmayan sorularla öğrencilerin metinden çıkarımlar yapması sağlanmıştır.

Şekil 4-68’de gösterilen “Selim” metninde yer alan çalışmada metinden çıkarılan sonuç sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.41).

Öğrencilerinize, metni kavrama ve çözümleme ile ilgili şu soruları sorabilirsiniz:

1. Yazarın bu metni oluşturmaya sebep olan nedir?
2. Metinde sözü edilen öğrenci, öğretmene nasıl bir cevap veriyor?
3. Metinde öğretmen öğrenci iletişimine örnek olan diyaloglar hangileridir?
4. Metinde sözü edilen Selim adlı öğrenci ile ilgili neler öğrendiniz? Anlatınız.
5. Metinden çıkardığınız sonuç nedir?

Şekil 4-68: Selim Metninden Hareketle Çıkarımlar Yapabilme ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-69’da “Karanfiller ve Domates Suyu” metnindeki metni anlama ve yorumlama sorularında öğrencilere hem metinde savunulan ana fikir hem de anlatıcının metinde söylediği bir tümceden ne anladıkları sorulmuştur (Erdal, 2017a, s.202).

- Öğrencilerinize metinle ilgili aşağıdaki soruları cevaplatınız (2.13):
1. Okuduğunuz metnin konusu nedir (2.3)?
 2. Şiirler, romanlar, hikâyeler, masallar yazara neyi öğretmiştir?
 3. Yazar, köyün insanlarından en çok kimi seviyor, kime saygı duyuyor? Niçin?
 4. Mustafa’nın dış görünüşü hangi cümlelerle betimlenmiştir (2.7)?
 5. “Tabiat denilen canavarı yenmek gerekir.” sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
 6. Mustafa’nın alın terinin ürünü günlük hayatta karşımıza nasıl çıkıyor?
 7. Metinde savunulan ana fikir nedir? Söyleyiniz (2.4).

Şekil 4-69: Karanfiller ve Domates Suyu Metninden Hareketle Çıkarımlar Yapabilme ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.10. Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-10’da görüldüğü gibidir.

Tablo 4-10: Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme

Alt Kategoriler	Metinler													
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemi (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)
10.1. Metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme.														
10.2. Metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama.	1					1			1					
10.3. Metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme.														
10.4. Metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturma.			1					1						

4.1.10.1. Metindeki Gerekli Bilgileri Tarama ve Metindeki Önemsiz Detayları Fark Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-10'da görüldüğü gibi Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme ölçütünün 1. alt kategorisi Metindeki Gerekli Bilgileri Tarama ve Metindeki Önemsiz

Detayları Fark Etme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

4.1.10.2. Metindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Bulgular

Tablo 4-10’da görüldüğü gibi Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme ölçütünün 2. alt kategorisi Metindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili on sekiz metinden sadece “Tatlı Dil”, “Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” ve “Dostluk Derken” metinlerinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar metni okuma esnasında öğrencilerin önemli gördükleri yerlerin altlarını çizmeleri ve altlarını çizdikleri yerleri kendi sözcükleriyle yazmaları istenerek oluşturulmuştur. Şekil 4-70’de “Tatlı Dil” metnindeki uygulama çalışması gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.28).

Öğrencilerinizden, metni sessiz okumalarını, okurken önemli gördükleri yerlerin altını renkli kalemle çizmelerini isteyiniz. Renkli kalemle altını çizdikleri bölümleri kendi cümleleriyle ifade ederek bir metin oluşturup Türkçe defterlerine yazmalarını sağlayınız. Daha sonra birkaç öğrencinize oluşturdukları metinleri okutunuz. Bu metinler, okunan “Tatlı Dil” adlı metni genel olarak kavratıcı nitelikte midir? Kendi içinde bir anlam bütünlüğü var mıdır? Bu sorularla yazılanları değerlendiriniz. Öğrencilerinizin -varsa- hatalarını düzeltiniz. Diğer öğrencilerinizden de oluşturdukları yazıları bu açıdan kontrol etmelerini isteyiniz.

Şekil 4-70: Tatlı Dil Metnindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği

Özetleme çalışmalarında öğrencilere metni özetleyiniz dendiğinde genel olarak öğrenciler ne yapacağını bilememektedir. Bu sebeple çalışmaların her aşamasında görev odaklı bir yöntem izlenmeli, öğrenciye adım adım ne yapacağını bildirilmelidir. “Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” metninde öğrencilerden metni okurken anahtar sözcükler ile önemli gördükleri yerleri belirlemeleri istenirken metindeki alıntılar metnin diğer bölümlerinden ayırmaları da istenmiştir. Bu uygulama çalışması yönergesi

bir nebze daha açık olan bir çalışmadır. Söz konusu çalışma Şekil 4-71’de görüldüğü gibidir (Erdal, 2017a, s.73).

Konuyu anlamaya yardımcı olacak anahtar kelime ve kavramlar ile önemli görülen yerleri belirlemek için öğrencilerinize, **işaretleyerek okuma** yöntemini uygulatınız (1.5). Öğrencilerinize “Derse Hazırlık” bölümünde getirttiğiniz renkli kalemle okunan metinde önemli gördükleri yerlerin altlarını çizdiriniz. Örneğin, alıntı ifadelerle diğerlerini ayırmalarını söyleyiniz. Okuma bittikten sonra altlarını çizdikleri cümle, kelime ve kelime gruplarını kullanarak kendi cümleleriyle bir metin oluşturmalarını isteyiniz. Böylece okunan metni daha iyi kavramış olacaklarını söyleyiniz.

Şekil 4-71: Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem Metindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.10.3. Metindeki Benzerlikleri ve Farklılıkları Genelleyerek Kendi Sözcükleriyle İfade Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-10’da görüldüğü gibi Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme ölçütünün 3. alt kategorisi Metindeki Benzerlikleri ve Farklılıkları Genelleyerek Kendi Sözcükleriyle İfade Etme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

4.1.10.4. Metnin Ana ve Yardımcı Düşüncelerini Belli Bir Düzen İçinde Vererek Özet Metin Oluşturma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-10’da görüldüğü gibi Okuduklarını Kendi Sözcükleriyle Özetleyebilme ölçütünün 4. alt kategorisi Metnin Ana ve Yardımcı Düşüncelerini Belli Bir Düzen İçinde Vererek Özet Metin Oluşturma ile ilgili on sekiz metinden sadece “Selim” ve “Otoray Yolculuğu” metinlerinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Şekil 4-72’de gösterilen “Selim” metninin uygulama çalışması, öğrencilerden metnin anahtar sözcüklerini belirleyerek mantık akışı ve kronolojik sırayı bozmadan özet yapmalarını istemektedir (Erdal, 2017a, s.41).

Öğrencilerinizden, okunan metni anladıklarını göstermek için metnin anahtar kelimelerini belirleyip defterlerine yazmalarını isteyiniz (2.2). Belirledikleri bu kelimeleri kullanarak metni kendi cümleleriyle mantık akışını ve kronolojik sırayı bozmadan özetlemeleri için hazırlık yapmalarını öneriniz (2.12).

Şekil 4-72: Selim Metindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği

“Manisa Ovası’nda Bir Gün” metnindeki uygulama çalışması ise metin okunmadan özetleme için yönlendirme yapmaktadır. Tahtaya metnin içeriğini yansıttıcı sorular yazılarak adım adım bu soruların cevaplanması istenmektedir. Metindeki işaretli yerlerde zaman zaman durarak metnin kademeli özetlenmesi istenmiştir. Söz konusu çalışma Şekil 4-73’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.100).

II. OKUMA - ANLAMA

Metni okumaya başlamadan önce, tahtaya “Metinde geçen şahıs ve varlıklar kimlerdir?”, “Olaylar nerede ve ne zaman geçmektedir?”, “Metnin giriş ve sonuç bölümlerinde ne tür değişiklikler olmuştur?” gibi sorular yazınız (2.7). Öğrencilerinizden metni dinlerken veya okurken bu soruların cevaplarını bulmaya çalışmalarını isteyiniz. Metni bir kez sesli okuyunuz. Öğrencilerinizin, konunun ana hatlarını kavramaları için özetleyerek okuma yöntemini kullanınız (1.5). Okuma sürecinizi metin üzerinde

(1) ve (2) işaretlerinin olduğu yerlerde durdurup “Buraya kadar olanları özetleyiniz.” diyerek özet çıkarmaları için süre tanıyınız. Okumayı bitirdikten sonra her duraklamada yazdıklarından yararlanarak okunanları kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetlemelerini isteyiniz (2.12).

Şekil 4-73: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metnindeki Önemli Bilgiyi ya da Ana Noktayı Saptama ile İlgili Yönerge Örneği

Günay’a (2003) göre “Okuyucunun metni anlayıp anlamadığı ile ilgili en iyi sınav biçimi özetlemedir. İyi bir özet, düşüncelerin ve kanıtların nasıl sıralandığını çok keskin ve etkili biçimde göstermek zorundadır. Özet, metni yeniden yazmadır. Yani biçim olarak özgün, içerik olarak asıl metne bağlı bir anlatım biçimidir.” (s.116-117). Bu durumda denebilir ki özet, başka bir metinle doğrudan ilişkili bir metin türüdür. Öğrenciden okuduğu metni özetlemesi istenmeden önce ders kitaplarında özet metinleri tür olarak incelenmiş midir? Öğrenciler iyi veya kötü özet örnekleriyle karşılaştırılmış mıdır? Metinde geçen her bir paragraf için özet tümce yazmış mıdır? Öğrenci metindeki konuşmaların, örneklerin özet metinde yer almayacağını bilmekte midir? Metindeki fazlalıkların nasıl atıldığını, benzerliklerin nasıl genellendiğini görebilmiş midir?

Öğrencilerin özetleme konusunda yaşadıkları durum adeta otomobil kullanmayı bilmeyen birini direksiyon başına oturtmak gibidir. Öğrencilere özetleme yaparken aşama aşama atılacak adımlar gösterilmedikten sonra doğru ve tam bir özet metin oluşturmasının mümkün olamayacağı düşünülmektedir.

4.1.11. Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-11’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4-11: Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme

Alt Kategoriler	Metinler																	
	Tatlı Dil (Sohbet) Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale) Selim (Anı) Atatürk'ün Kişiliği (Anı) Eğitimin Hayati Önemi (Makale) Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale) Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı) Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj) Dostluk Derken (Deneme) Yaşlılardan Gençlere (Şiir) Babamın Vasiyeti (Anı) Acaba? (Deneme) Gariip Bir Hediye (Hikâye) Eski Çarıklar (Tiyatro) Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Roman) Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü (Şiir) Yayla (Deneme) Karanfiller ve Domates Suyu (Hikâye)																	
11.1. Metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma.						1	1		1	1		1	1		1	1	1	
11.2. Metin türüne uygun kategorileri bulma.						1			1	1	1	1	1	1	1		1	
11.3. Metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme						1				1	1		1	1	1			

4.1.11.1. Metnin Yapısal Özelliğinin Ayrımına Varma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-11’de görüldüğü gibi Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme Ölçütünün 1.alt kategorisi Metnin Yapısal Özelliğinin Ayrımına Varma ile ilgili on sekiz metnin dokuzunda uygulama çalışması bulunmaktadır.

Bu çalışmalar “Otoray Yolculuğu” metninde metin türü ile ilgili sorular sorulduktan sonra metnin türü açıklanarak, “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde doğrudan metin türünün özelliklerinin bilgisi verilerek; “Yaşlılardan Gençlere” metninde şiir türünün açıklaması yapıp söz konusu şiirin özellikleri belirtilerek; “Babamın Vasiyeti”, “Garip Bir Hediye”, “Eski Çarıklar”, “Dokuzuncu Hariciye Koşuşu” ve “Karanfiller ve Domates Suyu” metinlerinde olay metnilerindeki unsurları buldurmak için hazırlanan birer etkinlikle; “Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde okunan metinden farklı olarak iki metin verilip karşılaştırma yoluyla şiir dilinin farklılığı gösterilmeye çalışılarak oluşturulmuştur.

Şekil 4-74’de gösterilen “Otoray Yolculuğu” metninin uygulama çalışması önce öğrencilere metin türüyle ilgili sorular sormakta ve ardından okunan metnin gezi yazısı olduğu bilgisini vermektedir. (Erdal, 2017a, s.95).

Öğrencilerinize okudukları metinde;

- Gözleme dayalı bir anlatım var mı? Bunu nasıl anladınız?
- Bölgenin hangi doğal güzelliklerinden söz ediliyor?
- Metinde ne tür bilgiler veriliyor? Bu bilgilerle neye ulaşmamız isteniyor?

✓ Dil, yeteri kadar açık ve akıcı mı, sorularını sorup onları konuşturduktan sonra yazının türünün gezi yazısı olduğunu belirtiniz.

! Öğrencilerinize, “bir toplumu, bir kenti, bir yeri; yaşayış, gelenek, görenek, doğal ve tarihî özellikleriyle tanıtan yazılara **gezi yazısı** dendiği” bilgisini veriniz.

Şekil 4-74: Otoray Yolculuğu Metninin Yapısal Özelliğinin Ayrımına Varma ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-75 ile gösterilen “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninin uygulama çalışması ise öğrencilerden metin türünü beyin fırtınası yaparak bulmalarını istemekte ve ardından röportaj türünün tanımlamaktadır (Erdal, 2017a, s.102).

Öğrencilerinize “Sizce bu metnin türü ne olabilir?”, “Belirlediğiniz türün ayırtıcı özellikleri nelerdir?” sorularını sorup beyin fırtınası yapmalarını sağlayınız (2.15).

Çalışmayı yaptırdıktan sonra öğrencilerinizi aşağıdaki bilgilere ulaştırınız.

! Okuduğunuz metin bir röportaj örneğidir. Yazarların herhangi bir olayı, eşyayı, yeri, kendi gözlem ve anlayışına göre değerlendirerek yazdığı gazete veya dergi yazılarına **röportaj** denir.

Röportajda şu özelliklere yer verilir:

- ✓ Röportaja konu olan şey, iyi gözlenmeli, yeteri kadar tanınmalıdır.
- ✓ Yazar, gördükleri ve işittiklerini, kendi anlayışına uygun bir biçimde anlatabilmelidir.
- ✓ Yazı, konuya uygun resimlerle somutlaştırılmalı veya desteklenmelidir.
- ✓ Yazar, röportajına, kendi gözlem ve izlenimleri yanında, o alanda bilgisi ve deneyimi olan kimselerin de görüş ve düşüncelerini katmalıdır.

Şekil 4-75: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metninin Yapısal Özelliğinin Ayrımına Varma ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.11.2. Metin Türüne Uygun Kategorileri Bulma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-11’de görüldüğü gibi Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme Ölçütünün 2.alt kategorisi Metin Türüne Uygun Kategorileri Bulma ile ilgili on sekiz metnin dokuzunda uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

“Babamın Vasiyeti” metninde yer alan uygulama çalışması anı türüyle ilgili herhangi bir bilgi verilmeden olaya dayalı metinlerin ortak özelliklerinden biri olan olay, yer, zaman ve kişilerin tespit edilmesi istenilerek oluşturulmuştur. Ancak metin türü tespiti için hazırlanan etkinlikte metnin anlatıcısından bahsedilmemiş ve metinde kullanılan kipe dikkat çekilmemiştir. Söz konusu çalışma Şekil 4-76’te gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.133).

5. Etkinlik
Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız.

Metnin kahraman-
ları kimlerdir?

.....

.....

.....

Metindeki olay
nerede geçiyor?

.....

.....

.....

Metindeki olay
nedir?

.....

.....

.....

.....

.....

Metindeki olay ne
zaman yaşanıyor?

.....

.....

.....

.....

Şekil 4-76: Babamın Vasiyeti Metnindeki Metin Türüne Uygun Kategorileri Bulma ile İlgili Etkinlik Örneği

“Acaba?” metninde yer alan çalışmada metnin kaçınıcı kişi ağzından yapıldığı sorulduktan sonra metin anlatıcısı hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın devamında metin türünün anlatıcıdan hareketle bulunması istenmektedir. Kitapta metnin başında bu metnin türü için deneme bilgisi verilmektedir. Yani deneme türünün ayırt edici özelliği sadece anlatıcı mıdır? Yazar neyi, kimi denediği için metnin türü deneme olmuştur? Deneme türündeki metinlerin giriş ve sonuç paragrafları olmadan da oluşturulabileceği bilgisine dikkat çekilmemiştir. Etkinlikte metnin “Babamın Vasiyeti” metniyle tür yönünden karşılaştırılması da istenmektedir. Birbirine karıştırılması imkansız olan iki tür arasındaki kıyaslama yerine söyleşi ve deneme gibi birbirine karıştırılan türler arasındaki kıyaslamamanın çok daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Söz konusu çalışma Şekil 4-77’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.138).

Öğrencilerinize, “Acaba?” adlı metinde anlatımın kaçınıcı kişi ağzından yapıldığını söyletiniz (2.6).

Öğrencilerinizi metnin anlatımı ile ilgili şu sonuçlardan birine ulaştırınız:

- Yazar, anlatılanları kendisi yaşamışsa veya anlatılanlara şahit olmuşsa **birinci kişili anlatım** kullanır.
- Yazar, anlatılanları birinden duymuşsa veya kendi dışında yaşanmış bir olayı anlatıyorsa **üçüncü kişili anlatım** kullanır.

Öğrencilerinizi, “Metinde yazar, kendi yaşadıklarını anlattığı için birinci kişili bir anlatım kullanmıştır?” sonucuna ulaştırınız.

Öğrencilerinize, metindeki anlatım özelliklerinden de yararlanarak metnin türünü belirlemelerini söyleyiniz (2.15). Okudukları metni “Babamın Vasiyeti” adlı metinle tür yönünden karşılaştırmalarını sağlayınız. Karşılaştırma sonuçlarını defterlerine yazmalarını isteyiniz.

Şekil 4-77: Acaba? Metnindeki Metin Türüne Uygun Kategorileri Bulma ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.11.3. Metni Oluşturan Kategorilerin Biçimsel ve İçeriksel Olarak Türe Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-11’de görüldüğü gibi Metnin Şematik Yapısına İlişkin Özellikleri Belirleme Ölçütünün 3.alt kategorisi Metni Oluşturan Kategorilerin Biçimsel ve İçeriksel Olarak Türe Uygunluğunu Değerlendirebilme ile ilgili on sekiz metnin yedisinde uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

“Eski Çarıklar” metnindeki uygulama çalışmasında metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilmek adına öğrencilere sorular sorulup tiyatronun tanımı verilmiştir. Öğrenci çalışma kitabında da metinde geçen olay, zaman, yer ve kişilerin yazılması istenmektedir. Etkinlikte eksik olansa tiyatro metninin biçimsel özelliğine değinilmemesidir. Tiyatro metinlerinin başında yer alan bölümde dekor ve kişilerin başlangıç konumlarını anlatan bölüme herhangi bir dikkat çekilmemiştir. Ayrıca bütün metin boyunca yay ayraç içinde kahramanların ruh

ve beden durumlarının bilinçli olarak belirtilmesi türe özgü dikkat çekilmesi gereken bir özelliktir. Söz konusu çalışma Şekil 4-78 ile gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.162).

! Öğrencilerinize metnin türünü kavratmak amacıyla aşağıdaki soruları sorunuz:

- Okuduğunuz metinde anlatılan bir olay var mı? Varsa bu nedir?
- Okuduğunuz metinde anlatım kimin ağzından yapılmaktadır (2.6)?
- Metindeki şahısların konuşmaları nasıl aktarılıyor?

Öğrencilerinize yukandaki sorular üzerinde beyin fırtınası yaptırınız. Sonra konuşmalardan çıkardığınız sonuca şu bilgileri de ekleyerek metnin türü hakkında öğrencileri bilgilendiriniz.

Yaşanmış veya yaşanabilecek türden olayların sahnede kişiler tarafından canlandırılması amacıyla yazılan eserlere **tiyatro** denir. Tiyatro metinlerinde olaylar, yazarın ağzından anlatılmaz, eserdeki kişiler konuşturularak sergilenir (2.15).

2. Etkinlik

Metne göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Metindeki olay nerede geçiyor?	Metindeki olay hangi zaman diliminde gerçekleşiyor?
Metinde geçen olay nedir?	Metindeki kişiler kimlerdir? Özelliklerini yazınız.

ÇK

119

Şekil 4-78: Eski Çarıklar Metnini Oluşturan Kategorilerin Biçimsel ve İçeriksel Olarak Türe Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği

“Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde öğrencilerin şiir dilinin farklılığını tespit edebilmesi için bir şiir ve paragraflarla yazılmış bir metin verilmiştir. Hangi metinde ses ahengini sağlayan sözcükler olduğu sorulmuştur. Etkinlikten sonraki ilk

yönergede ise öğrencilerden okudukları metni dil ve anlatım yönünden değerlendirmeleri istenmektedir. Ancak bu değerlendirme için herhangi bir somut ölçüt sunulmamıştır. Şiir türüne özgü özelliklerin varlığı veya yokluğu sorgulanmamıştır. Şiirin dizeleri, bölümleri, şiirde söz sanatlarının olup olmadığı, şiirin ölçülü veya serbest yazılıp yazılmadığı, düz veya devrik, ad veya eylem tümcelerin işlevi gibi türü ayırıcı herhangi bir özellik vurgusu yapılamamıştır. Söz konusu etkinlik ve devamındaki yönerge Şekil 4-79 ile gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.191).

4. Etkinlik
Aşağıdaki metinleri okuyup soruları cevaplayınız.

AĞAÇ DİYOR Kİ	BAHÇE
Ben küçük bir ağacım Yurdumun bir bahçesinde, Topraklar tüterken görün, Dallarım çiçeklensin de. Her şeyimle yararlanırım, İnsanoğluna dünyada. Çiçeğim, yaprağım, gölgem İri dalı zerdalimle. Kuşlar mutlu şarkısını Hep dalımda söylerler, Şen anılar vızır vızır, Kokuma koşup gelirler. Sakin, sakın dalıma, Çocuklar çekip kırmayın! Çakınızla gövdemizde Derin yaralar açmayın! Halim YAĞCIOĞLU	Bir bahar sabahı, bahçenizde çalışıyorsunuz. Toprak yumuşak, kabarmış, sıcak; parmaklarınızla karıştırıyorsunuz. İşte bir cana değdiniz; bir tohum filizleniyor, kendiliğinden doğuyor. Sessizce, kimse duymadan çatlamış. Kör- pe, yeni güvenen bir uç kendine yavaşça yol açıyor. Havaya, ısı- ğa ulaşacak, o da bu gök altında kendine düşen yeri alacak; güneş- ten payını isteyecek. Ötede, geçen yıl diktığınız bir fidan gülümsüyor. Tomurcuğu yumuk dudaklar gibi. Biliyorum onun da bir sesi, bir dili var ama benim duyularımın dışında. Bu ses kendi güzelliğini mi över, bir şarkı mıdır, bir dua mıdır? Selahattin BATU

a. Metinleri okurken aynı ses tonuyla mı okudunuz? Niçin?
Aynı ses tonuyla okumadım. Çünkü birinci metin şiir, ikinci metin düz yazıdır. Şiirler farklı ses tonuyla okunması gereken metinlerdir.

b. Hangi metinde ses ahengini sağlayan kelimeler vardır?
Birinci metinde dize sonlarında ses ahengini sağlayan kelimelere ver verilmiştir.

c. Ses ahengini sağlayan kelimeleri yazınız.
bahçesinde / dünyada / söylerler / kırmayın
çiçeklensin de / zerdalimle / gelirler / açmayın

143

Öğrencilerinize şiir dilinin farklılığını ayırt etmek için şiirdeki ses akışını ve ahengini sağlayan kelimeler ile ilgili etkinliği yaptırınız (4. Etkinlik), (2.25).

Öğrencilerinizden okudukları “Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” adlı şiiri dil ve anlatım yönünden değerlendirmelerini isteyiniz (3.1).

Şekil 4-79: Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü Metnini Oluşturan Kategorilerin Biçimsel ve İçeriksel Olarak Türe Uygunluğunu Değerlendirebilme ile İlgili Etkinlik ve Yönerge Örneği

4.1.12. Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-12’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4-12: Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme

Alt Kategoriler	Metinler												
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemi (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yoleuluğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)
12.1. Algılamadığı mız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme.													
12.2. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme.													
12.3. Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme.			1										

4.1.12.1. Algılamadığımız Düşüncelere Karşı Eleştirel Bir Tutum Takınabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-12'de görüldüğü gibi Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme Ölçütünün 1. alt kategorisi Algılamadığımız Düşüncelere Karşı Eleştirel Bir Tutum Takınabilme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

4.1.12.2. Aşına Olmadıkları Bağlamları Ayrıntılarıyla Anlayabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-12’de görüldüğü gibi Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme Ölçütünün 2. alt kategorisi Aşına Olmadıkları Bağlamları Ayrıntılarıyla Anlayabilme ile ilgili on sekiz metnin hiçbirinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

“Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde sıkça tekrarlanan “Marshall” sözcüğü aslında bu ölçüt için kullanılabilecek iyi bir örnektir. Bilindiği üzere Marshall planı II. Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından önerilmiş ekonomik bir yardım paketidir. 1947’de önerilen ve 1948-1951 yıllarında yürürlüğe konan bu paketten yararlanan on altı ülkeden biri de Türkiye’dir. Marshall kavramı o günün sosyal yaşantısını etkilemiş, metne göre bir borçlanma teminatı yerine bile geçmiştir. Bu konu üzerinde ülkeler arası ekonomik ilişkiler, Türk tarımının geçirdiği evreler gibi öğrencilerin aşına olmadıkları birçok konu üzerinde değerlendirme imkanı oluşturulabilirdi. Ancak kitap hiçbir metin için böyle bir çalışma içermemektedir.

4.1.12.3. Önemli Bilgilerin Olduğu Metnin İçerisinde Açıkça İfade Edilmemiş Kavramlarla Başa Çıkabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-12’de görüldüğü gibi Metnin Sunduğu Yeni Bilgileri Fark Edebilme Ölçütünün 3. alt kategorisi Önemli Bilgilerin Olduğu Metnin İçerisinde Açıkça İfade Edilmemiş Kavramlarla Başa Çıkabilme ile ilgili on sekiz metnin sadece birinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

“Atatürk’ün Kişiliği” metninde yer alan uygulama çalışması okuma metninin içinden alınan bir bölümle değil ayrıca verilen iki kısa metinle oluşturulmuştur. Verilen birinci metinde “silahı elinden alınmış olan millet” ifadesi Sevr Antlaşması’na ve Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu duruma, Millî Mücadele ruhuna; ikinci metindeki “Atatürk dünyayı yenenleri yendi.” ifadesi ise Atatürk’ün Napolyon, Mareşal Foş gibi önemli liderlerden de üstün olduğu bilgisine götürebilecek ifadelerdir. Söz konusu çalışma Şekil 4-80 ile gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.60).

3. Etkinlik

Atatürk'le ilgili aşağıdaki metinleri okuyunuz. Metinlerde, onun hangi özelliğinin belirtildiğini yazınız.

Mustafa Kemal, hırpalanmış, silahı elinden alınmış olan milletle el ele tarihte bir devir açmak için mücadeleye atıldı ve mücadelesinde, ruh kudretinin, dünya üzerindeki bütün silahlardan üstün olduğunu ispat etti.

Prof. Herbert MALTIG (Harbirt Maltığ)

Kararlı, disiplinli, mücadeleci, milletini seven bir komutandır. Zorluklardan yılmayan bir kişiliğe sahiptir.

Dünya çapında büyük bir asker diye bilinen Napolyon, en sonunda başkalarına yenilmiş, yine ünlü bir Fransız komutanı olan Mareşal Foş, Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanlarını başkalarıyla yenmişti. Atatürk ise dünyayı yenenleri yendi.

İsmail Habip SEVÜK

İleri görüşlü, iyi bir lider, iyi bir komutan, olaylar karşısında doğru kararlar veren bir kişiliğe sahiptir.

37

ÇK

Şekil 4-80: Atatürk'ün Kişiliği Metninde Önemli Bilgilerin Olduğu Metnin İçerisinde Açıkça İfade Edilmemiş Kavramlarla Başa Çıkabilme ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.13. Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-13'te görüldüğü gibidir.

Tablo 4-13: Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme

[illegible]

4.1.13.1. Metinde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-13'te görüldüğü gibi Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütünün 1. alt kategorisi Metinde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile ilgili hemen hemen bütün metinlerde uygulama çalışması bulunmaktadır.

Bu çalışmalar derse ve metne hazırlık bölümlerinde öğrencilere verilen araştırma ödevleriyle ya da ders esnasında öğretmenin sınıfa sorması için verilen sorularla oluşturulmuştur.

Şekil 4-81'de gösterilen “Tatlı Dil” metninin uygulama çalışması öğrencilerden günlük hayatta tatlı dilli olmanın insana neler kazandıracağı hakkında bir araştırma yapmalarını istemektedir (Erdal, 2017a, s.27).

Araştırma: Öğrencilerinizden, “Konuşma” bölümünde kullanılmak üzere “Günlük hayatta tatlı dilli olmak insana neler kazandırır?” konusunda bir araştırma yapmalarını isteyiniz.

Şekil 4-81: Tatlı Dil Metninde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Yönerge Örneği

Şekil 4-82 ile gösterilen “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etmeye yönelik uygulama çalışması, ülkemizde yapılan tarımın toplum hayatına katkısının neler olduğu sorularak oluşturulmuştur (Erdal, 2017a, s.100).

B. Metne Hazırlık
Öğrencilerinize, Manisa ilinin hangi bölgesinde yer aldığını söyletiniz.
Öğrencilerinizin dikkatini metne yönlendirmek için aşağıdaki soruları onlara sorunuz:
1. Manisa’da hangi tarım ürünleri yetiştiriliyor? Söyleyiniz.
2. Ülkemizde yapılan tarımın toplum hayatına katkısı nelerdir? Tartışınız.

Şekil 4-82: Manisa Ovası’nda Bir Gün Metninde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Yönerge Örneği

“Eski Çarıklar” metnindeki uygulama çalışması; öğrencilere onları en çok mutlu eden ve üzen olayın, günümüzdeki savaş ortamlarıyla ilgili haberlerin kendilerinde uyandırdığı duyguların ne olduğu sorularak oluşturulmuştur. Söz konusu çalışma Şekil 4-83 ile gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.161).

B. Metne Hazırlık

- Öğrencilerinizi metne hazırlamak için aşağıdaki soruları onlara sorunuz:
 1. Sizi en çok mutlu eden veya üzen olay nedir? Anlatınız.
 2. Günümüzde savaş ortamları ile ilgili bilgi ve haberlere hangi araçlar yardımıyla ulaşıyorsunuz? Bu haberler sizde ne tür duygular uyandırıyor? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
 3. Sık sık hayal kurar mısınız? Hayal kurmak, insanda nelerin gelişmesini sağlar?

Şekil 4-83: Eski Çarıklar Metninde İşlenen Düşünce veya Bilginin Günlük Hayattaki Geçerliliğini Kontrol Etme ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.13.2. Metinde Geçen Şekil, Resim ve Tablo Gibi Görsellerden Yararlanma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-13’te görüldüğü gibi Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütünün 2. alt kategorisi Metinde Geçen Şekil, Resim ve Tablo Gibi Görsellerden Yararlanma ile ilgili on sekiz metnin beşinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar “Tatlı Dil” ve “Selim” metinlerinde öğrencilerden metnin görsellerini inceleyip yorum yapmaları, “Atatürk’ün Kişiliği” metninde metni okumadan görsellere bakıp metnin içeriğini tahmin etmeleri, “Babamın Vasiyeti” metninde yine metin okunmadan metni başlığına ve görsellerine bakarak başlık ve görsellerin kendilerine düşündürdüğü soruları defterlerine yazmaları istenilerek oluşturulmuştur. “Garip Bir Hediye” metninde ise öğrenci çalışma kitabında etkinlik biçiminde bir çalışma bulunmaktadır.

Şekil 4-84 ile gösterilen çalışma “Babamın Vasiyeti” metninde yer alan çalışma, öğrencilerden metnin başlığı ver görselleri hakkında düşündükleri soruları defterlerine yazmalarını istemektedir (Erdal, 2017a, s.131).

Öğrencilerinizden, metni okumadan önce metnin başlığına ve görsel unsurlarına bakmalarını, başlık ve görsellerin düşündürdüğü soruları defterlerine yazmalarını isteyiniz. Metin okunurken cevaplarını buldukları soruların üstünü çizmelerini söyleyiniz.

Şekil 4-84: Babamın Vasiyeti Metninde Geçen Şekil, Resim ve Tablo Gibi Görsellerden Yararlanma ile İlgili Yönerge Örneği

“Garip Bir Hediye” metninde ise öğrenci çalışma kitabında etkinlik olarak verilen çalışma metnin başlığından ve görsellerinden hareketle metinde anlatılanların tahmin edilip yazılmasını istemektedir (Erdal, 2017a, s.154). Söz konusu çalışma Şekil 4-85 ile gösterilmiştir.

GARİP BİR HEDİYE

1. Etkinlik

Okuyacağınız metnin başlığını ve görsellerini inceleyerek metinde anlatılanları tahmin edip yazınız.

Tahminim

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Şekil 4-85: Garip Bir Hediye Metninde Geçen Şekil, Resim ve Tablo Gibi Görsellerden Yararlanma ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.13.3. Metinde Geçen Terimler, Göndermeler Hakkında Bilgi Sahibi Olma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-13’te görüldüğü gibi Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütünün 3. alt kategorisi Metinde Geçen Terimler, Göndermeler Hakkında Bilgi Sahibi Olma ile ilgili hiçbir metinde uygulama çalışmasına yer verilmemiştir.

Her metin bizi başka başka metinlere götürür. Bir metinde karşılaştığımız bir terim, kavram önceki öğrenmelerimiz ile birleşerek anlam kazanır. Metinlerarası gidiş gelişler sayesinde öğrenciler kavramlarla ilgili şemalarını ince ayrıntılarla

şekillendirebilirler. Ders kitabındaki hiçbir metinde buna imkân verilmemiş olması öğrencilerin artalan bilgilerini sınamalarını da engellemektedir. Öğrenci okuduğu metin ile ne kadar çok bağ kurabilirse metnin kodlarını o kadar kolay çözebilir. İhmal edilen bu tür çalışmaların arttırılması gerektiği düşünülmektedir.

4.1.13.4. Birçok Duruma Karşılık Gelebilecek Bir Bilgiyi ya da Daha Fazla Bilgiyi Metinde Bulabilme ve Tanımlayabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-13'te görüldüğü gibi Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütünün 4. alt kategorisi Birçok Duruma Karşılık Gelebilecek Bir Bilgiyi ya da Daha Fazla Bilgiyi Metinde Bulabilme ve Tanımlayabilme ile ilgili -bir önceki kategoride olduğu gibi- hiçbir metinde uygulama çalışması bulunmamaktadır.

4.1.13.5. Metinde Sunulan Bilgiyi Eleştirerek Analiz Etme ve Değerlendirme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-13'te görüldüğü gibi Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütünün 5. alt kategorisi Metinde Sunulan Bilgiyi Eleştirerek Analiz Etme ve Değerlendirme ile ilgili on sekiz metnin üçünde uygulama çalışmasına yer verilmiştir. Her metin çözümlenirken öğrenciler muhakkak belirli düzeylerde analiz ve değerlendirme yapmak durumundadır. Burada önemli olan karşılaşılan bilgiyi eleştirerek, belirli noktaları dayanak göstererek analiz ve değerlendirme yoluna gitmektir.

Ölçüt için uygun görülen çalışmalar; “Otoray Yolculuğu” metninde metin türünün tespiti için sorulan sorularla, “Acaba?” metninde verilen bir paragrafın dil ve anlatımı hakkında bir değerlendirme yapılması istenilerek, “Dokuzuncu Hariciye Koşuşu” metninde ise metni çözümleme sorularının içinde yer alan bazı sorularla oluşturulmuştur.

Şekil 4-86'da gösterilen “Tatlı Dil” metninde yer alan çalışmada, paragrafın içindeki bazı önermeler hakkında öğrencilerden yorum yapmaları beklenmektedir (Erdal, 2017a, s.31).

4. Etkinlik

Aşağıdaki paragrafı okuyup paragrafta anlatılanlara farklı çözümler üretiniz.

Tath dil insan için başlı başına bir kuvvettir. Dünyaya biraz sevimli olarak gelmenin elbette büyük avantajları var. İnsanlar başkaları hakkındaki ilk hükümlerini yüzlerine bakarak verirler; sonra konuşmaları yoklanır. Gerçi insanın dili ağzının içinde kolay dönmüyorsa düşüncelerini çabucak, güzel cümleler hâlinde ağzından dökemiyorsa bu gibi hâllerde susmak en emin çaredir. Konuşmaktaki noksanlarını bilen bazı zeki insanlar susmayı becermek suretiyle muvaffak olurlar. Bütün ömürleri boyunca sustukları için yükselmiş insanlar çoktur. Ama asıl muvaffakiyet konuşmakla olur. Güler bir yüz, tath bir dille tamamlandığı zaman insana bütün kapılar açılır. Söze başlarken de söylediğim gibi tath dil, sevimli görünmeyen hatta soğuk görünen yüzleri bile ısıtır, cana yakın kılar. Tath dille bütün kapıların açılması bundandır.

- İnsanlar başkaları hakkındaki ilk hükümlerini yüzlerine bakarak verirler.

Ben olsaydım

- Bütün ömürleri boyunca sustukları için yükselmiş insanlar çoktur.

Bana göre

- Tath dil bütün kapıları açar.

Bence

Şekil 4-86: Tath Dil Metinde Sunulan Bilgiyi Eleştirerek Analiz Etme ve Değerlendirme ile İlgili Etkinlik Örneği

“Acaba?” metnindeki çalışma bu ölçüt için iyi düşünülmüş ancak paragraf için verilen önermeler yetersizdir. Metinde anlatılanların inandırıcı gelip gelmemesi dil ve anlatım ile ilgili bir şey olmamakla birlikte, metnin dil ve anlatım özellikleri için öğrencilerin üstünede yorum yapabileceği daha çok seçenek sunulması gerekliliği açıktır. Söz konusu çalışma Şekil 4-87 ile gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.138).

4. Etkinlik

Aşağıdaki paragrafı okuyarak dil ve anlatımla ilgili uygun özellikleri işaretleyiniz.

Hevesli, yeni bir öğretmendir. Edebi bir mecmuanın da sahibi idim. Şiire ve estetiğe ait makaleler de yazıyordum. Edebi tekâmülü tetkik etmek, sırasında da meslektaşlarımı tenkit etmek için kendimde yeter bir güven buluyordum. On sene zarfında benim de mensup olduğum bir şiir neslinin, daha henüz inkişafa başlayan istidatlar arasında bariz tesirleri bile artık seziliyordu. Neredeyse üstatlar biz oluyorduk. Sivas'ta bulunuyordum. İlk önce muhitin zengin halk kültürü dikkatimi çekti. Halk şairleri bayramı yapıldı. Halk şairleri ile bir araya geldik. Günlerce bize olgun sanatlarının örneklerini verdiler. Coştular, coşturdular. Köklü, mütekâmil bir kültür mahsulü olan bu gümrah, çağültü ve ışıklı bir su gibi akan şiir tezahürü önünde hayranlık duydum.

Dil ve anlatım özellikleri

- ☐ Metindeki cümleler çok uzun.
- ☒ Metinde anlamı bilinmeyen çok fazla kelime var.
- ☒ Metinde anlatılanlar bana çok inandırıcı geldi.
- ☐ Metinde benzetme ve sıfatlara yer verilmemiş.

Şekil 4-87: Acaba? Metinde Sunulan Bilgiyi Eleştirerek Analiz Etme ve Değerlendirme ile İlgili Etkinlik Örneği

4.1.13.6. Metnin Ötesine Geçerek Alışlagelmiş Konuların Dışındaki Metinler Üzerinde Eleştirel Bir Değerlendirme Yapabilme ya da Hipotezlere Ulaşabilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-13'te görüldüğü gibi Artalan Bilgisini Kullanarak Metni Değerlendirme Ölçütünün 6. alt kategorisi Metnin Ötesine Geçerek Alışlagelmiş Konuların Dışındaki Metinler Üzerinde Eleştirel Bir Değerlendirme Yapabilme ya da Hipotezlere Ulaşabilme ile ilgili hiçbir metinde uygulama çalışması bulunmamaktadır.

4.1.14. Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bigileri Bir Araya Getirebilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bilgileri Bir Araya Getirebilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-14'te görüldüğü gibidir.

Tablo 4-14: Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bilgileri Bir Araya Getirebilme

Alt Kategoriler	Metinler													
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemi (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)
14.1. Metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma.	1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
14.2. Farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme.	1			1	1	1	1	1		1	1	1	1	1

4.1.14.1. Metinle Okuduğu Başka Bir Metin Arasında İlişki Kurma ile İlgili Bulgular

Tablo 4-14'te görüldüğü gibi Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bilgileri Bir Araya Getirebilme Ölçütünün 1. alt kategorisi Metinle Okuduğu Başka Bir Metin Arasında İlişki Kurma ile ilgili on sekiz metnin on altısında uygulama çalışmalarına yer verilmiştir. Bu çalışmalar, genel olarak metinlerin hazırlık bölümlerinde önceden verilen araştırma ödevlerinden elde edilen metinlerle oluşturulmuştur. Ancak bu ödevlerden elde edilmesi beklenen verilerin birçoğuyla, metin çözümlenirken ilişki kurulmasını sağlayacak yönlendirmeler yapılamıştır.

“Tatlı Dil” metninde öğrencilerden kitap, dergi, gazete ve internet gibi kaynaklardan iletişim becerilerini anlatan yazı ve resim; “Eğitimin Hayatı Önemi” metninde konuyla ilgili şiir, yazı ve sözler; “Atatürk’ün Kişiliği” metninde Atatürk’ün özelliklerini anlatan anı, şiir, özlü sözler ve görseller; “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metninde sağlıkla ilgili özlü sözler; “Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde ağaçlarla ilgili yazı, şiir, haber; “Yayla” metninde Türkiye’deki yayla turizmini araştırmaları ve yaylayı konu alan şiir, gazete haberi ve türküler derlemeleri istenmiştir.

“Otoray Yolculuğu” metninde öğrencilerden Faruk Nafiz’in Han Duvarları şiirini bulmaları istenirken “Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” metninde Atatürk’ün dil, kültür, millî birlik ve beraberlik ile evrensellik konularındaki görüşlerini yansıtan şiir veya yazılar getirmeleri; Türk Dil Kurumunun tarihçesinin araştırılması; Türkçenin özelliklerinin tespit edilmesi; 23 Nisan günü çıkan gazetelerden Atatürk ile ilgili yazıların kupürleri istenmiştir. “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde öğrencilerden roportaj türünde metin; “Acaba?” metninde Ahmet Kutsi Tecer’in şiirlerinden örnekler ve öğrencilerin yörelerinde söylenen bir türkünün hikâyesi; “Eski Çarıklar” metninde gazete ve dergilerden üzüntü, yalnızlık, özlem ve çaresizlikle ilgili haber kupürleri; “Karanfiller ve Domates Suyu” metninde öğrencilerden Sait Faik Abasıyanık’ın birkaç hikâye kitabını sınıfa getirmeleri ve yazarın hayatı, sanatı, eserleri üzerine bir araştırma yapmaları istenmiştir. “Dostluk Derken” metninde öğrencilerden içinde dost sözcüğü geçen atasözü, deyim bulmaları ve Aristo’nun bir sözünde ne anlatılmak istenildiği sorulmuştur.

“Yaşlılardan Gençlere” metninde öğrencilerden büyüklerinin bir anısını öğrenmeleri ve Güçsüzler Yurdu hakkında bir araştırma yapmaları; “Babamın Vasiyeti” metninde Türk milletine eğitim alanında hizmet etmiş kişileri listelemeleri ve bu listeden seçecekleri birinin nasıl başarıya ulaştığını anlatmaları; “Garip Bir Hediye” metninde öğrencilerden bir hikâye antolojisi veya Refik Halit Karay’ın Memleket Hikâyeleri adlı eserini getirmeleri ve yazarı araştırmaları istenmektedir.

Şekil 4-88’de gösterilen “Atatürk’ün Kişiliği” metnine ait uygulama çalışması öğrencilerden hem metnin yazarı hakkında araştırma yapmalarını hem de Atatürk’ün kişilik özelliklerini anlatan özlü sözler bulmalarını istemektedir (Erdal, 2017, s.58). Hazırlık çalışmasında istenilen araştırma için 6. etkinlikte uygulama çalışmasına yer verilmiştir (Erdal, 2017a, s.62).

6. Etkinlik

Aşağıda, Atatürk’ün kişilik özelliklerinden birkaçı verilmiştir. Bu kişilik özelliklerini anlatan özlü sözlerini, örnekte olduğu gibi bulup yazınız.

Özlü sözler	Kişilik Özellikleri
“Ben bir işte nasıl başarılı olacağımı düşünmem. O işe neler engel olur diye düşünürüm. Engelleri kaldırdım mı iş kendi kendine yürür.” M. Kemal ATATÜRK	Kararlı ve mücadeleci oluşu
.....	Disiplinli oluşu
.....	İleri görüşlü oluşu
.....	Lider oluşu
.....	Vatan ve milletini çok sevmesi
.....	İnsan sevgisi ve evrensel görüşlere sahip olması

ÇK 39

- Öğrencilerinize, 4. etkinlikte kullanmak için Falih Rıfkı Atay hakkında bir araştırma yapmalarını söyleyiniz.
- Öğrencilerinizden 6. etkinlikte kullanılmak üzere Atatürk’ün kişilik özelliklerini anlatan özlü sözleri araştırmalarını isteyiniz.

Şekil 4-88: Atatürk’ün Kişiliği Metniyle Okuduğu Başka Bir Metin Arasında İlişki Kurma ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği

“Otoray Yolculuğu” metninin uygulama çalışmasında daha önceden bulunup sınıfa getirilmesi sağlanan Faruk Nafiz Çamlıbel’in Han Duvarları şiirinin içeriği hakkında öğrencilere sorular sorulması istenmektedir. Derste işlenecek metnin

içeriğinde bu şiirden bahsedildiği için öğrencilerin metinlerarası ilişki kurmaları sağlanmıştır. Söz konusu çalışma Şekil 4-89’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.90).

Metne hazırlık için Faruk Nafiz’in “Han Duvarları” adlı şiirini bulup okumalarını ve sınıfa getirmelerini söyleyiniz.

3. Faruk Nafiz Çamlıbel “Han Duvarları” adlı şiirinde neler anlatıyor?

Yukarıdaki sorularla ilgili olarak öğrencilere söz hakkı veriniz. Sonra öğrencilerinizden sınıfa getirmelerini istediğiniz “Han Duvarları” şiirinin bir bölümünü okuyunuz. Öğrencilerden, şiirde anlatılanlarla şiirle ilgili söylediklerini karşılaştırmalarını isteyiniz.

Şekil 4-89: Otoray Yolculuğu Metniyle Okuduğu Başka Bir Metin Arasında İlişki Kurma ile İlgili Yönerge Örneği

4.1.14.2. Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-14’te görüldüğü gibi Birden Fazla Metinden Elde Ettiği Bilgileri Bir Araya Getirebilme Ölçütünün 2. alt kategorisi Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile ilgili on sekiz metnin on beşinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Bu çalışmaların tamamı derse veya metne hazırlık bölümlerinde verilen araştırma görevleriyle oluşturulmuştur. Ancak birçok metnin devam çalışmalarında, hazırlıkta istenilen metinlerle okunan metin arasında ilişki kurulması için yönlendirme yapılamamıştır.

“Tatlı Dil” metninde öğrencilerden kitap, dergi, gazete ve internet vb. kaynaklardan iletişim becerilerini anlatan yazı ve resim; “Atatürk’ün Kişiliği” metninde Atatürk’le ilgili anılar; “Eğitimin Hayati Önemi” metninde Atatürk’ün akılcılık ve bilime verdiği önem ile eğitime bakışını yansıtan şiir, yazı ve sözler derlemeleri istenmiştir. “Otoray Yolculuğu” metninde Faruk Nafiz Çamlıbel’in Han Duvarları şiirini okuduktan sonra öğrencilerden şiirde anlatılanlarla okunan metinde bu şiir hakkında söylenenleri karşılaştırmaları istenmektedir.

“Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” metninde öğrencilerden Atatürk’ün dil, kültür, millî birlik ve beraberlik ile evrensellik konularındaki görüşlerini yansıtan şiir veya yazılar getirmeleri; Türk Dil Kurumunun tarihçesinin araştırılması; Türkçenin özelliklerinin tespit edilmesi; 23 Nisan günü çıkan gazetelerden Atatürk ile ilgili yazıların kupürleri istenmiştir. Kitaptaki birçok çalışmada hazırlıkta verilen görevler metnin devam etkinliklerinde okunan metinle ilişkilendirilemezken bu uygulama çalışmasında ödevlerden elde edilen metinle okunan metin arasında ilişki kurulabilmiştir. Söz konusu çalışma Şekil 4-90’da gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.72).

**ATATÜRK’ÜN TÜRK DİLİNE
VERDİĞİ ÖNEM**
I. HAZIRLIK
A. Derse Hazırlık

- Öğrencilerinizden, “Konuşma” bölümünde kullanılmak üzere Atatürk’ün dil kültür, millî birlik ve beraberlik ile evrensellik konularındaki görüşlerini yansıtan şiir veya yazılar getirmelerini isteyiniz.
- Öğrencilerinizden, Türk Dil Kurumunun tarihçesini araştırmalarını isteyiniz.
- Öğrencilerinize konuştukları dilin (Türkçenin) özelliklerini tespit etmelerini söyleyiniz.
- Öğrencilerinizden, 23 Nisan günü çıkan günlük gazetelerden Atatürk’le ilgili yazıların kupürlerini derlemelerini isteyiniz.

Şekil 4-90: Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem Metninde Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Yönerge Örneği

“Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde hazırlık bölümünün ilk maddesinde öğrencilerden yaşadıkları yeri tanıtan kaynak kitap, ansiklopedi, resim vb. getirmeleri istenmektedir. İkinci maddede ise okunacak metnin türü röportaj olduğu için röportaj türünde yazılar getirilmesi istenmektedir. Metnin devamında ilk madde ile ilgili bir çalışma bulunmazken ikinci maddede istenen röportaj örneklerinin sınıfta okutulması ve bu metinlerde işlenen konuların ne olduğu sorularak röportajların hangi konularda yazıldığına dair öğrencilere beyin fırtınası yaptırılması istenmektedir. Söz konusu çalışma Şekil 4-91 ile gösterilmiştir (Erdal, 2017a, s.100).

MANİSA OVASI'NDA BİR GÜN

I. HAZIRLIK

A. Derse Hazırlık

Öğrencilerinizden, “Okuma - Anlama” ve “Konuşma” bölümlerinde kullanılmak üzere yaşadıkları yeri tanıtan kaynak kitap, ansiklopedi, resim vb. getirmelerini isteyiniz.

Öğrencilerinize, röportaj türünde yazılar getirmelerini söyleyiniz.

“Derse Hazırlık” aşamasında öğrencilerin getirdiği röportaj örneklerini sınıfta okutunuz.

Öğrencilerin getirip okudukları örnekte işlenen konuyu öğrencilerinize söyletiniz. “Röportajlar hangi konularda yazılır?” sorusuyla ilgili beyin fırtınası yaptırınız.

Şekil 4-91: Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninde Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Yönerge Örneği

“Yaşlılardan Gençlere” metninde öğrencilerden büyüklerinden dinledikleri anıları sınıfta sunmaları istenmiştir.

“Babamın Vasiyeti” metninde Türk milletine eğitim alanında hizmet etmiş Türk büyüklerinden birinin nasıl başarıya ulaştığının araştırılması ve Namık Kemal’in yazdığı kitaplardan birinin sınıfa getirilmesi istenmiştir. Çalışmanın ilk maddesi yapılan araştırma ve okunan metin arasında benzer yönleri ortaya çıkarabilirken Namık Kemal’in yazdığı bir kitabın sınıfta tanıtılması okunan metin ile ilgi kurulmasına pek imkan verememektedir. Burada amaç Namık Kemal’in eserlerini mi tanıtmaktır yoksa metnin çözümlenmesine katkı yapabilecek çalışmaları mı uygulamaktır?

“Acaba?” metnindeki uygulama örneğinde Ahmet Kutsi Tecer’in şiirlerinden örnekler; öğrencilerin yörelerine özgü bir türkünün hikâyesi; ölçülü, uyaklı şiirler bulup getirmeleri istenmektedir.

“Garip Bir Hediye” metninde öğrencilerden bir hikâye antolojisi veya Refik Halit Karay’ın Memleket Hikâyeleri adlı eserini getirmeleri istenmektedir. Metnin

devam eden uygulama çalışmalarında öğrenci kitabında Refik Halit Karay hakkında yapılan araştırmayı yazacakları bir etkinliğe yer verilmiştir. Ancak hazırlıkta öğrencilerden istenen çalışmalar okunan metnin çözümlenmesi ile ilişkilendirilememiş, yazarın tanıtımı amaçlanmıştır.

“Eski Çarıklar” metninde öğrencilerden kısa tiyatro metinleri ile gazete ve dergilerden üzüntü, yalnızlık, özlem ve çaresizlik gibi duyguları içeren yazı, resim veya haber kupürleri getirmeleri istenmektedir. Gazetelerden getirmeleri istenen yazılar ile okunan metin arasında konu benzerliği görülmektedir ancak bu benzerlik üzerine herhangi bir soru sorulmamış veya öğrencileri konuşturma yoluna gidilmemiştir.

“Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metninde öğretmenden Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanını sınıfa getirip kitapta okunacak bölümün öncesinden ve sonrasında bölümler okuması istenmektedir. Devam eden uygulama çalışmasında metinlerle ilişkilendirme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemle öğrencilerden daha önce okudukları “Garip Bir Hediye” ve “Eski Çarıklar” metinleriyle şimdi okudukları metni yer, zaman, olay, şahıs ve varlık kadrosu bakımından karşılaştırmaları istenmiştir. Söz konusu çalışma Şekil 4-92’de gösterilmiştir (Erdal, 2017a, ss.169-170).

- Peyami SAFA’nın “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı romanını sınıfa getiriniz. Öğrencilerinizi metne hazırlamak amacıyla ders kitabındaki metnin öncesinden ve sonrasında bölümler okuyunuz.

II. OKUMA - ANLAMA

Öğrencilerinizin okudukları metinle diğer metinler arasında ilişki kurmalarını sağlayarak düşünme becerilerini geliştirmek amacıyla onlara **metinlerle ilişkilendirme** yöntemini uygulatınız (1.5). Metin okunduktan sonra öğrencilerinize “Bu metin

daha önce okuduğunuz hangi metinlere benziyor?” sorusunu cevaplatınız. Sonra “Garip Bir Hediye” ve “Eski Çarıklar” adlı metinler ile okudukları “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı metni yer, zaman, olay, şahıs ve varlık kadrosu bakımından karşılaştırıp ilgi kurmalarını isteyiniz (2.7).

Şekil 4-92: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Metninde Farklı Metinlerden Belli Bir Konudaki Benzer/Farklı Bilgileri Bir Araya Getirebilme ile İlgili Yönerge Örneği

“Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde öğrencilerden ağaçlarla ilgili yazı, şiir, haber vb. derlemeleri ve yapacakları şiir dinletisi için metnin şairinden ve başka şairlerden ağaç konulu şiirler getirmeleri istenmiştir. Benzer biçimde “Yayla” metninde

de öğrencilerden yaylayı konu alan şiir, gazete haberi ve türküler getirmeleri istenmektedir.

“Karanfiller ve Domates Suyu” metninde öğrencilerden Sait Faik Abasıyanık’ın birkaç hikâye kitabını sınıfa getirmeleri ve yazarın hayatı, sanatı, eserleri üzerine bir araştırma yapmaları istenmiştir. Her yazar ve şair hakkında yapılması istenilen araştırmada olduğu gibi bu araştırma görevi sonucunda da yazarın hayatı, sanatı ve eserlerinden edinilen bilgiler okunan metnin çözümlenmesi için kullanılmamış metnin yazarını/şairini tanıtmaktan öteye gidememiştir.

4. 1.15. Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme Ölçütü ile İlgili Bulgular

Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme Veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme Ölçütü ve alt kategorilerine ait bulgular Tablo 4-15’te görüldüğü gibidir.

Tablo 4-15: Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme

Alt Kategoriler	Metinler																	
	Tatlı Dil (Sohbet)	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi (Makale)	Selim (Anı)	Atatürk'ün Kişiliği (Anı)	Eğitimin Hayatı Önemi (Makale)	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem (Makale)	Otoray Yolculuğu (Gezi Yazısı)	Manisa Ovası'nda Bir Gün (Röportaj)	Dostluk Derken (Deneme)	Yaşlılardan Gençlere (Şiir)	Babamın Vasiyeti (Anı)	Acaba? (Deneme)	Garip Bir Hediye (Hikâye)	Eski Çarıklar (Tiyatro)	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Roman)	Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü (Şiir)	Yayla (Deneme)	Karanfiller ve Domates Suyu (Hikâye)
15.1. İçinde bulunduğu duruma uygun metin seçme.	1			1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1
15.2. Okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme.	1			1	1	1	1	1			1	1	1	1		1	1	

4.1.15.1. İçinde Bulunduğu Duruma Uygun Metin Seçme ile İlgili Bulgular

Tablo 4-15’te görüldüğü gibi Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme Veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme Ölçütünün 1. alt kategorisi İçinde Bulunduğu Duruma Uygun Metin Seçme ile ilgili on sekiz metnin on dördünde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Bu çalışmalar bir önceki ölçütte olduğu gibi işlenecek metinle ilgili olarak hazırlık bölümlerinde verilen ödevlerle oluşturulmuştur. Ödevlerin bir kısmında araştırmada istenilen metinlerin türleri belirtilirken bir kısmında herhangi bir türe yönlendirme yapılmamıştır. Ödevlerin birçoğunda da devam eden çalışmalar metin türüyle ilişkilendirilmemiş, daha çok metnin içeriğine yönelik veriler elde edilmesi amaçlanmıştır.

“Tatlı Dil” metninde öğrencilerden konuyla ilgili kitap, dergi, gazete ve internet vb. kaynaklardan yazı ve resim; “Atatürk’ün Kişiliği” metninde anı, şiir ve özlü sözler; “Eğitimin Hayatı Önemi” metninde şiir, yazı, söz; “Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem” ve “Otoray Yolculuğu” metninde şiir ve gazete yazıları; “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde röportaj; “Yaşlılardan Gençlere” metninde anı; “Babamın Vasiyeti” metninde öğrencilerin biyografî türüne yönelmelerini gerektirecek bir araştırma; “Acaba?” metninde şiir ve hikâye; “Garip Bir Hediye” metninde hikâye ve öğrencileri biyografî türüne yönelten bir araştırma; “Eski Çarıklar” metninde tiyatro metni, gazete ve dergilerden resim ile haber; “Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde şiir ve haber; “Yayla” metninde şiir, haber, türkü; “Karanfiller ve Domates Suyu” metninde hikâye ve öğrencileri biyografî türüne yönelten bir araştırma istenmektedir.

Şekil 4-93’te “Babamın Vasiyeti” metninde yer alan yönerge ve etkinlik örneği gösterilmiştir (Erdal, 2017a, ss.130-133). Çalışma hazırlıktaki araştırma görevinin takibini ve metin türüne yönelik çalışmayı gerekli kıldığı için yerinde bir uygulamadır.

Araştırma: “Konuşma” bölümünde sunulmak üzere öğrencilerinizden Namık Kemal’in hayatı ve edebî kişiliği, sanat anlayışı, eserlerinde işlediği konular hakkında bir araştırma yapmalarını isteyiniz.

6. Etkinlik

Öğrendiklerinizden yararlanarak Namık Kemal’in biyografisini yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

94

ÇK

Şekil 4-93: Babamın Vasiyeti Metninde İçinde Bulunduğu Duruma Uygun Metin Seçme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği

“Eski Çarıklar” metninin hazırlık çalışmalarında kısa tiyatro metinleri ile gazete ve dergilerden üzüntü, yalnızlık, özlem ve çaresizlik gibi duyguları içeren yazı, resim veya haber kupürü istenmektedir. Devam çalışmalarında getirilen tiyatro metninin geliştirilmesi, gazete ve dergilerden getirdikleri haberlerden hareketle duymak istedikleri bir haber kendilerine ulaştığında yaşadıkları duygusal ortamı anlatan diyalog yazmaları istenmiştir. Diyalog yazma için öğrenci çalışma kitabında etkinlik oluşturulmuştur. Söz konusu çalışmalar Şekil 4-94 ile gösterilmiştir (Erdal, 2017a, ss.16-166).

- Öğrencilerinize, “Yazma” bölümünde kullanmak amacıyla kısa tiyatro metinleri getirmelerini söyleyiniz.
- Öğrencilerden yazacakları tiyatro metni için A4 çizgisiz kâğıt getirmelerini isteyiniz.
- Öğrencilerinize gazete ve dergilerin üzüntü, yalnızlık, özlem ve çaresizlik gibi duygulanımları içeren yazı, resim veya haber kupürleri derlemelerini söyleyiniz.

5. Etkinlik

[illegible]

Şekil 4-94: Eski Çarıklar Metninde İçinde Bulunduğu Duruma Uygun Metin Seçme ile İlgili Yönerge ve Etkinlik Örneği

Tablo 4-15'te görüldüğü gibi Okumayı Bir Öğrenme, Dinlenme Veya Eğlenme Aracı Olarak Kullanabilme Ölçütünün 2. alt kategorisi Okuduğu Metinde Duruma Uygun Bilgileri Seçme ile ilgili on sekiz metnin on ikisinde uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

yansıtan şiir ve yazılar; “Otoray Yolculuğu” metninde toplum hayatını ilgilendiren teknolojik gelişmelerle ilgili gazete ve dergi kupürleri; “Manisa Ovası’nda Bir Gün” metninde öğrencilerden istenen röportaj örneklerinden hareketle röportajların hangi konularda yazıldığının cevaplandırılması; “Babamın Vasiyeti” metninde Namık Kemal’in hayatı, edebî kişiliği, sanat anlayışı, eserlerinde işlediği konular; “Garip Bir Hediye” metninde Refik Halit Karay’ın hayatı, sanatı ve eserleriyle ilgili bir araştırma; “Eski Çarıklar” metninde gazete ve dergilerden üzüntü, yalnızlık, özlem ve çaresizlik gibi duyguları içeren yazı, resim ve haber kupürleri; “Yayla” metninde yayla turizmi hakkında bilgi istenmiştir.

Şekil 4-95 ile gösterilen “Acaba?” metninde yer alan uyguma örneği ölçülü, uyaklı ve serbest tarzda şiirler istediği için okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme alt ölçütüne örnek oluşturmaktadır (Erdal, 2017a, s.136).

- Öğrencilerinizden, “Konuşma” bölümünde yararlanmak için ölçülü, uyaklı halk şiirleri ve serbest tarzda yazılmış şiir örnekleri derleyip getirmelerini isteyiniz.

Şekil 4-95: Acaba? Metninde Duruma Uygun Bilgileri Seçme ile İlgili Yönerge Örneği

“Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü” metninde ağaçla ilgili şiir, haber ve metnin şairinin hayatı ve eserlerinin araştırılması istenmiştir (Erdal, 2017a, s.189). Uygulama Şekil 4-96’da gösterilmiştir.

**KIRIN TEPESİNDEKİ
AĞACA ÖVGÜ**

I. HAZIRLIK

A. Derse Hazırlık

- Öğrencilerinizden “Konuşma” bölümünde kullanılmak üzere ağaçlarla ilgili yazı, şiir, haber vb. derleyip sınıfa getirmelerini isteyiniz.

Araştırma: Öğrencilerinizden, Coşkun Ertepinar’ın hayatını ve eserlerini araştırmalarını isteyiniz.

Şekil 4-96: Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü Metninde Duruma Uygun Bilgileri Seçme ile İlgili Yönerge Örneği

4.2. OKUMA ETKİNLİKLERİNİN OKUMA EĞİTİMİ ÖLÇÜTLERİ BAĞLAMINDA METİN YAPI ÖLÇÜTLERİNİ KARŞILAMA YETERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Aşağıdaki tablo incelenen ders kitabında yer alan okuma etkinliklerinin okuma eğitimi ölçütleri bağlamında metin yapı ölçütlerini karşılama yeterliğini tespit etmek için hazırlanmıştır. Tablo 4-16'daki sıklık sayısı ile kitapta yer alan uygulama çalışmalarının karşıladığı okuma eğitimi ölçütleri kastedilmiştir.

Tablo 4-16: Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2017) Okuma Etkinliklerinin Metin Yapı Ölçütleri ve Okuma Eğitimi Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi

Metin Yapı Ölçütleri	Okuma Eğitimi Ölçütleri	Sıklık Sayısı
Dilbilgisel Bağdaşıklık Gönderim, Bağlaçlar, Değiştirim, Eksilti, Koşutluk, Zaman ve Görünüş	1. Dilbilgisel bağdaşıklık yoluyla metnin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama.	
	1.1. Tümcelerın önermelerini anlama.	2
	1.2. Tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme.	0
	1.3. Tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme.	0
	1.4. Düşüncenin yönünü değiştiren, düşüncüyü açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme.	1
Toplam		3
Sözcüksel Bağdaşıklık Eşdizimsel Örüntüleme, Yinelemeler	2. Sözcüksel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama.	
	2.1. Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma.	18
	2.2. Metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme.	12
	2.3. Yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme.	3
	2.4. Yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme.	18
	2.5. Metinde tekrarlanan kavramı saptayabilme.	0
Toplam		51

İşlev	3. Metin türüne uygun bir okuma amacı belirleme. 3.1. Metnin yazılış amacını çıkartma.	2
Amaca Uygunluk	3.2. Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama.	0
Başlık, Konu, Anahtar sözcükler	4. Metinden içerikle ilgili önemli noktaları çıkarabilme. 4.1. Metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme. 4.2. Metnin konusunu belirleme. 4.3. Metne uygun başka bir başlık bulma. 4.4. Metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme. 4.5. Metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama. 4.6. Metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme. 4.7. Metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme.	2 8 3 2 18 7 1
Toplam		41
Ana Düşünce	5. Metnin ana düşüncesini/duygusunu yakalayabilme. 5.1. Metnin ana düşüncesini/duygusunu belirleme. 5.2. Ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme. 5.3. Metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve Nasıl). 5.4. Metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme. 5.5. Metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama.	14 2 8 16 14
Toplam		54

İçerik Şeması	6. Metni bölümlere ayırabilme.	
	6.1. Metnin yardımcı düşüncelerini saptama.	2
	6.2. Düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma.	9
	6.3. Metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimini; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme.	6
	6.4. Metnin bölümlerini fark etme.	4
	7. Metinde boş bırakılan bölümü metnin anlamsal çerçevesi içinde kalarak tamamlama.	
	7.1. Metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma.	3
Biçem Sözdizimsel Düzlem Öğeleri	7.2. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme.	0
	7.3. Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama.	0
	Toplam	24
	8. Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırımına varabilme.	
	8.1. Metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme.	2
Biçem Sözdizimsel Düzlem Öğeleri	8.2. Tümce türlerinin metnin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme.	0
	8.3. Sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme.	1
	8.4. Dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme.	2
	Toplam	5

BİÇİM Anlamsal Düzlem Öğeleri	9. Metin türüne özgü anlatımsal özelliklerin ayırımına varabilme.	
	9.1. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını saptama.	7
	9.2. Yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme.	0
	9.3. Yazarın tavrını (resmi, samimi) saptama.	3
	9.4. Öznel veya nesnel tümcelerın farkında olma.	6
	9.5. Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme	9
	9.6. Noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme.	0
	9.7. Örtük anlamı çıkarma.	2
	9.8. Metinden hareketle çıkarımlar yapabilme.	15
Toplam		42
ÜSTYAPI	11. Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri belirleme.	
	11.1. Metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma.	9
	11.2. Metin türüne uygun kategorileri bulma.	9
	11.3. Metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme.	6
Toplam		24
ÖZET	10. Okuduklarını kendi sözcükleriyle özetleyebilme.	
	10.1. Metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme.	0
	10.2. Metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama.	3
	10.3. Metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme.	0
	10.4. Metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturma.	2
Toplam		5
BİLGİSELİK	12. Metnin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme.	
	12.1. Algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme.	0
	12.2. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme	0
	12.3. Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme	1
Toplam		1

Kabul Edilirlik	13. Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirmeye. 13.1. Metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme.	16
Metinlerarasılık	13.2. Metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma.	5
	13.3. Metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma.	0
	13.4. Birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme ve tanımlayabilme.	0
	13.5. Metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirme.	3
	13.6. Metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme.	0
	14. Birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilme.	
	14.1. Metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma.	16
	14.2. Farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme.	15
Toplam		39
Durumsallık	15. Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme.	
	15.1. İçinde bulunduğu duruma uygun metin seçme.	14
	15.2. Okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme.	12
Toplam		26
Genel Toplam		333

Tablo 4-16'ya göre öğrenci çalışma kitabında yer alan 76 etkinlik ve öğretmen kılavuz kitabında 204 yönerge bulunduğu halde kitapta yer alan bir etkinlikle birden çok okuma ölçütünün karşılanabildiği durumlar göz önüne alındığı için kitapta toplamda 333 uygulama çalışması yapılmış gibi görünmektedir. Tablodan hareketle okuma etkinliklerinin okuma eğitimi ölçütleri bağlamında metin yapı/oluşturma ölçütlerini karşılama yeterliği aşağıda görüldüğü gibidir:

Dilbilgisel bağlaşıklık balamında;

Dilbilgisel bağlaşıklık yoluyla metnin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama ölçütü için tümcelerin önermelerini anlamayla ilgili iki; düşüncenin yönünü değıştiren, düşünceyi açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme ile ilgili bir uygulama çalışması bulunurken tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme ve tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme ile ilgili hiçbir çalışma bulunmamaktadır.

Sözcüksel bağdaşıklık bağlamında;

Sözcüksel bağdaşıklık yoluyla metin bölümleri arasında kurulan bağlantıları anlama ölçütü için okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanmayla ilgili on sekiz; metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme ilgili on iki; yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme ile ilgili üç; yüzey metinde yer alan kavramlarla ilgili soruları yanıtlayabilme ile ilgili on sekiz uygulama çalışması bulunurken metinde tekrarlanan kavramı saptayabilme ile ilgili hiçbir çalışma bulunmamaktadır.

İşlev ve amaca uygunluk bağlamında;

Metin türüne uygun bir okuma amacı belirleme ölçütü için metnin yazılış amacını çıkartmayla ilgili sadece iki uygulama çalışması bulunurken, okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama ile ilgili hiçbir uygulama çalışması bulunmamaktadır.

Başlık, konu ve anahtar sözcükler bağlamında;

Metinden içerikle ilgili önemli noktaları çıkarabilme ölçütü için metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etmeyle ilgili hazırlanan iki, metnin konusunu belirlemeyle ilgili sekiz, metne uygun başka bir başlık bulmayla ilgili üç, metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme ile ilgili iki uygulama çalışması bulunmaktadır. Metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlamayla ilgili on sekiz, metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirlemeyle ilgili yedi ve metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme ile ilgili bir uygulama çalışması bulunmaktadır.

Ana düşünce bağlamında;

Metnin ana düşüncesini/duygusunu belirlemeyle ilgili on dört; ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilmeyle ilgili iki; metnin derin yapısına inebilmeyle ilgili sekiz; metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme ile ilgili on altı; metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlamayla ilgili on dört uygulama çalışması bulunmaktadır.

İçerik şeması balamında;

Metni bölümlere ayırabilme ölçütü için metnin yardımcı düşüncelerini saptamayla ilgili iki; düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulmayla ilgili dokuz; metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimini; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilmeyle ilgili altı; metnin bölümlerini fark etmeyle ilgili dört uygulama çalışması bulunurken metinde boş bırakılan bölümü metnin anlamsal çerçevesi içinde kalarak tamamlama ölçütü için metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunmayla ilgili üç; metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme ve metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavramayla ilgili hiçbir uygulama çalışması bulunmamaktadır.

Biçem bağlamında;

Metin türüne özgü dilsel özelliklerin ayırımına varabilme ölçütü için metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etmeyle ilgili iki; sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilmeyle ilgili bir; dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilmeyle ilgili iki uygulama çalışması bulunurken tümce türlerinin metnin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilmeyle ilgili hiçbir çalışma bulunmamaktadır.

Ayrıca metin türüne özgü anlatımsal özelliklerin ayırımına varabilme ölçütü için metinden hareketle çıkarımlar yapabilmeyle ilgili on beş; Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilmeyle ilgili dokuz; anlatımın kimin ağzından yapıldığını

saptamayla ilgili yedi; öznel veya nesnel tümcelerin farkında olmayla ilgili altı; yazarın tavrını (resmi, samimi) saptamayla ilgili üç; örtük anlamı çıkarmayla ilgili iki çalışmaya yer verilirken yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme ve noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etmeyle ilgili hiçbir çalışmaya yer verilmemiştir.

Üstyapı bağlamında;

Metnin şematik yapısına ilişkin özellikleri belirleme ölçütü için metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma ve metin türüne uygun kategorileri bulmayla ilgili dokuz, metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilmeye ilgili altı uygulama çalışması bulunmaktadır.

Özet bağlamında;

Okuduklarını kendi sözcükleriyle özetleyebilme ölçütü için metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptamayla ilgili üç, metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturmayla ilgili iki uygulama çalışması bulunurken metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme ve metindeki benzerlikleri/farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etmeyle ilgili hiçbir çalışmaya yer verilmiştir.

Bilgisellik bağlamında;

Metnin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme ölçütü için önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilmeye ilgili bir uygulama çalışması mevcutken algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme ve aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilmeye ilgili hiçbir uygulama çalışmasına rastlanılmamıştır.

Kabul edirlilik bağlamında;

Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirme ölçütü için metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etmeyle ilgili on altı uygulama çalışması vardır.

Metinlerarasılık bağlamında;

Artalan bilgisini kullanarak metni değerlendirme ölçütü için metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanmayla ilgili beş; metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirmeyeyle ilgili üç uygulama çalışması bulunurken metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma; birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme/tanımlayabilme ve metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilmeyeyle ilgili hiçbir uygulama çalışması bulunmamaktadır.

Ayrıca birden fazla metinden elde ettiği bilgileri bir araya getirebilme ölçütü için metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurmayla ilgili on altı, farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilmeyeyle ilgili on beş uygulama çalışmasına yer verildiği görülmektedir.

Durumsallık bağlamında;

Okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme ölçütü için içinde bulunduğu duruma uygun metin seçmeyle ilgili on dört, okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçmeyle ilgili on iki uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

4.3. OKUMA ETKİNLİKLERİNİN OKUMA KAZANIMLARI BAĞLAMINDA METİN YAPI ÖLÇÜTLERİNİ KARŞILAMA YETERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Aşağıdaki tablo incelenen ders kitabında yer alan okuma etkinliklerinin okuma kazanımları bağlamında metin yapı ölçütlerini karşılama yeterliğini tespit etmek için hazırlanmıştır. Tablo 4-17'deki sıklık sayısı ile kitapta yer alan uygulama çalışmalarının karşıladığı okuma eğitimi ölçütleri kastedilmiştir.

Tablo 4-17: Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2017) Okuma Etkinliklerinin Metin Yapı Ölçütleri ve Okuma Kazanımları Bağlamında Değerlendirilmesi

Metin Yapı Ölçütleri	Türkçe Dersi Okuma Kazanımları (Okuduğu metni anlama, çözümleme ve değerlendirme)	Sıklık Sayısı
Dilbilgisel Bağlıklık Gönderim, Bağlaçlar, Değiştirim, Eksilti, Koşutluk, Zaman ve Görünüş	K.2.17. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.	1
	K.2.8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.	0
	K.2.9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.	0
Sözcüksel Bağdaşıklık Eşdizimsel Örüntüleme, Yineleme	K.2.1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.	30
İşlev	Kazanım yok.	2
Amaca Uygunluk	Kazanım yok.	0
Başlık Konu Anahtar sözcükler	K.2.29. Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.	2
	K.2.30. Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.	3
	K.2.3. Metnin konusunu belirler.	9
	K.2.13. Metne ilişkin sorulara cevap verir.	18
	K.2.14. Metne ilişkin sorular oluşturur.	4
	K.2.23. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.	2
	K.2.7. Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.	8
	K.2.2. Metindeki anahtar kelimeleri belirler.	7
Ana Düşünce	K.2.4. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	36
	K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.	16
	K.2.26. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.	16

İçerik Şeması	K.2.5. Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.	2
	K.2.16. Metnin planını kavrar.	19
	K.2.24. Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.	3
	K.2.19. Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.	9
	K.3.2. Metni içerik yönünden değerlendirir.	33
Bîçem	K.2.18. Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.	9
	K.3.1. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.	3
	K.2.6. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.	7
	K.2.10. Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.	17
	K.2.11. Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.	6
Üstyapı	K.2.25. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.	5
	K.2.15. Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.	15
Özet	K.2.12. Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.	5
Bilgisellik	Kazanım yok.	1
Kabul Edilirlik	K.2.27. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.	16
Metinlerarasılık	K.2.20. Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.	16
	K.2.28. Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.	5
	K.2. 31. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.	15
	K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.	0
	K.2.22. Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.	3
Durumsallık	Kazanım yok.	26

Tablo 4-17’ye göre okuma etkinliklerinin okuma kazanımları bağlamında metin yapı/oluşturma ölçütlerini karşılama yeterliğine bakıldığında durum şöyledir:

Dilbilgisel bağlaşıklık bağlamında;

“Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.” kazanımı için sadece bir uygulama çalışması mevcuttur. “Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.” ve “Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.” kazanımlarını gerçekleştirmek üzere hazırlanmış çalışmalar, bağlantı öğelerinin işlevine yönlendirme yapılmadan ve kitapta çözümlenen metninden bağımsız olarak hazırlanmış uygulamalar olduğu için kazanımlar gerçekleştirilememektedir.

Sözcüksel bağdaşıklık bağlamında;

“Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.” kazanımı için otuz uygulama çalışması bulunmaktadır.

İşlev bağlamında;

Türkçe Öğretim Programı’nda tanımlanmış bir kazanım yoktur ancak yukarıda da belirtildiği üzere metin türüne uygun bir okuma amacı belirleme okuma eğitimi ölçütünün alt kategorisinde yer alan metnin yazılış amacını çıkartmaya yönelik hazırlanmış iki uygulama çalışması olduğu görülmektedir.

Amaca uygunluk bağlamında;

Türkçe Öğretim Programı’nda tanımlanmış bir kazanım yoktur. İncelenen ders kitabında da okuyucunun metin türüne uygun bir okuma amacı belirleyip belirlemediğini ölçen bir uygulama çalışmasına rastlanmamıştır.

Başlık, konu ve anahtar sözcükler bağlamında;

“Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.” kazanımı için iki, “Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.” kazanımı için üç, “Metne ilişkin sorulara cevap verir.” kazanımı için on sekiz, “Metnin konusunu belirler.” kazanımı için dokuz, “Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.” kazanımı için sekiz, “Metne ilişkin sorular oluşturur.” kazanımı için dört, “Metindeki ipuçlarından

hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.” kazanımı için iki ve “Metindeki anahtar kelimeleri belirler.” kazanımı için ise yedi uygulama çalışması bulunmaktadır.

Ana düşünce bağlamında;

“Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.” kazanımı için otuz altı, “Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.” ve “Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.” kazanımları için on altışar uygulama çalışması bulunmaktadır.

İçerik şeması bağlamında;

“Metnin planını kavrar.” ve “Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.” kazanımları için dokuzar, “Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.” kazanımı için üç, “Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.” kazanımı için iki ve tüm bu çalışmaları kapsayan ve kazanımların okuduğu metni değerlendirme başlığında yer alan genel bir kazanım olarak nitelendirilebilecek “Metni içerik yönünden değerlendirir.” kazanımı için ise otuz üç uygulama çalışması bulunmaktadır.

Bîçem bağlamında;

“Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.” kazanımı için on yedi, “Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.” kazanımı için dokuz, “Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.” kazanımı için yedi, “Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.” kazanımı için altı, “Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.” kazanımı için beş, “Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.” kazanımı için üç uygulama çalışması bulunmaktadır.

Üstyapı bağlamında;

“Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.” kazanımı için on beş uygulama çalışması bulunmaktadır.

Özet bağlamında;

“Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.” kazanımı için beş uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

Bilgisellik bağlamında;

Türkçe Öğretim Programı’nda tanımlanmış bir kazanım yoktur. Ancak incelenen ders kitabında, metin sunduğu yeni bilgileri fark edebilme ölçütünü gerçekleştirmeye yönelik hazırlanmış bir uygulama çalışması bulunmaktadır.

Kabul edirlilik bağlamında;

“Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.” kazanımı için on altı uygulama çalışmasına rastlanmıştır.

Metinlerarasılık bağlamında;

“Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.” kazanımı için on altı, “Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.” kazanımı için on beş, “Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.” kazanımı için beş, “Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.” kazanımı için üç uygulama çalışması bulunurken “Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.” kazanımı için hiçbir uygulama çalışmasına rastlanılmamıştır.

Durumsallık bağlamında;

Türkçe Öğretim Programı’nda tanımlanmış bir kazanım yoktur. Ancak okumayı bir öğrenme, dinlenme veya eğlenme aracı olarak kullanabilme ölçütü gerçekleştirmeye yönelik yirmi altı uygulama çalışması bulunmaktadır.

4.4. OKUMA ETKİNLİKLERİNİN OKUMA EĞİTİMİ ÖLÇÜTLERİ, METİN YAPI ÖLÇÜTLERİ VE TÜRKÇE DERSİ OKUMA KAZANIMLARIYLA İLİŞKİSİ ÜZERİNE BULGULAR

Türkçe 8 ders kitabındaki okuma etkinliklerinin Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan kazanımları, çalışmada belirlenen okuma eğitimi ölçütlerini ve metin yapı/oluşturma ölçütlerini karşılama yeterliği Tablo 4-18’de gösterilmiştir. Tabloda

veriler; sıklık sayıları en çok olandan en az olana doğru bir sıralama içinde verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4-18: Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2017) Okuma Etkinliklerinin Kazanımları, Okuma Eğitimi Ölçütlerini ve Metin Yapı/Oluşturma Ölçütlerini Karşılama Durumu

METİN YAPI/ OLUŞTURMA ÖLÇÜTLERİ	OKUMA ETKİNLİĞİ BULUNAN OKUMA EĞİTİMİ ÖLÇÜTLERİ /ALT ÖLÇÜTLER	SIKLIK SAYISI	OKUMA ETKİNLİKLERİ BULUNAN KAZANIMLAR
Dilbilgisel Bağlılık	1.4. Düşüncenin yönünü değiştiren, düşünceyi açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme.	1	K.2.17. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.
	1.2.Tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme.	0	K.2.8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder. K.2.9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.
	1.3.Tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme.	0	Kazanım yok.
	1.1.Tümcelerin önermelerini anlama.	2	Kazanım yok.
Sözcüksel Bağlılık	2.1. Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma.	18	K.2. 1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.
	2.2. Metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme.	12	
	2.3.Yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme.	3	Kazanım yok.
	2.5. Metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilme.	0	Kazanım yok.
İşlev	3.1. Metnin yazılış amacını çıkartma.	2	Kazanım yok.
Amaca Uygunluk	3.2. Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama.	0	Kazanım yok.

Başlık	4.2. Metne uygun başka bir başlık bulma.	3	K.2.30. Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.
	4.4. Metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme.	2	K.2.29. Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.
	4.2. Metnin konusunu belirleme.	8	K. 2.3. Metnin konusunu belirler.
	4.7. Metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme.	1	K.2.7. Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.
Konu	4.5. Metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama.	22	K.2.13. Metne ilişkin sorulara cevap verir. K.2.14. Metne ilişkin sorular oluşturur.
	4.1. Metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme.	2	K.2.23. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.
Anahtar sözcükler	4.6. Metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme.	7	K.2.2. Metindeki anahtar kelimeleri belirler.
Ana Düşünce	5.1. Metnin ana düşüncesini/duygusunu belirleme.	14	K. 2.4. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.
	5.3. Metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve Nasıl)	8	
	5.5. Metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama.	14	
	5.2. Ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme. 6.1. Metnin yardımcı düşüncelerini saptama.	2 2	K.2.5. Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.
	5.4. Metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme.	16	K.2.26. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.

İçerik Şeması	6.3. Metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimi; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme.	6	K.2.16. Metnin planını kavrar.
	11.1. Metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma.	9	
	6.4. Metnin bölümlerini fark etme.	4	
	7.1. Metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma.	3	K.2.24. Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.
	6.2. Düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma.	9	K.2.19. Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.
	7.2. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme.	0	K.3.2. Metni içerik yönünden değerlendirir.
Bicem	7.3. Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama.	0	Kazanım yok.
	9.5. Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme.	9	K.2.18. Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.
	8.2. Tümce türlerinin metin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme.	0	K. 3.1. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.
	9.2. Yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme.	0	
	9.3. Yazarın tavrını (resmi, samimi) saptama.	3	
	9.1. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını saptama.	7	K.2.6. Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.
	9.4. Öznel ve nesnel tümcelerin farkında olma.	6	K.2.11. Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.
	8.1. Metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme.	2	K.2.25. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.
	8.3. Sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme.	1	
	8.4. Dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme.	2	

	9.7.Örtük anlamı çıkarabilme.	2	K.2.10.
	9.8.Metinden hareketle çıkarımlar yapabilme.	15	Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.
	9.6. Noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme.	0	Kazanım yok.
Üstyapı	11.2.Metin türüne uygun kategorileri bulma.	9	K.2.15. Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.
	11.3.Metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme.	6	
Özet	10.4.Metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturma.	2	K.2.12. Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.
	10.1. Metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme.	0	Kazanım yok.
	10.2. Metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama.	3	Kazanım yok.
	10.3. Metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme	0	Kazanım yok.
Bilgisellik	12.3. Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme.	1	Kazanım yok.
	12.1.Algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme.	0	Kazanım yok.
	12.2. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme.	0	Kazanım yok.
Kabul Edilirlik	13.1. Metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme.	16	K.2. 27. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.
Metinlerarasılık	14.1. Metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma.	16	K.2.20. Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.
	13.2.Metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma.	5	K.2.28. Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.
	14.2. Farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme.	15	K.2.31. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.
	13.6. Metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme.	0	K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.
	13.5.Metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirme.	3	K.2.22. Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.

	13.3. Metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma.	0	Kazanım yok.
	13.4. Birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme ve tanımlayabilme.	0	Kazanım yok.
Durumsallık	15.1. İçinde bulunduğu duruma uygun metin seçme.	14	Kazanım yok.
	15.2. Okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme.	12	Kazanım yok.

Tablo 4-18’den hareketle okuma etkinliklerinin Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan kazanımları, çalışmada belirlenen okuma eğitimi ölçütlerini ve metin yapı/oluşturma ölçütlerini karşılama yeterliği şöyledir:

Dilbilgisel bağlaşıklık bağlamında;

“Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.” kazanımına denk gelen düşüncenin yönünü değiştiren, düşüncüyü açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme ölçütü için sadece bir uygulama çalışması hazırlanmıştır. Tümcelerin önermelerini anlama ölçütü için hazırlanan iki uygulama çalışmasına denk gelen herhangi bir kazanım Türkçe Öğretim Programı’nda bulunmamaktadır.

“Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.” ve “Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.” kazanımlarına denk gelen tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme ölçütü için ders kitabında herhangi bir uygulama çalışması hazırlanmamıştır. Tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme ölçütü için de ders kitabında uygulama çalışması bulunmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı’nda herhangi bir kazanım yoktur.

Sözcüksel bağdaşıklık bağlamında;

“Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.” kazanımına denk gelen okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma ölçütü için on sekiz, metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme ölçütü için on iki uygulama çalışması hazırlanmıştır. Yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme ölçütü için hazırlanan üç uygulama çalışmasına denk gelen herhangi bir kazanım Türkçe Öğretim Programı’nda

bulunmamaktadır. Ayrıca metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilme ölçütü için ders kitabında hiç çalışma bulunmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı'nda da herhangi bir kazanım yoktur.

İşlev bağlamında;

Metnin yazılış amacını çıkartma ölçütü için ders kitabında iki uygulama çalışmasına bulunurken Türkçe Öğretim Programı'nda bu ölçüte denk gelen herhangi bir kazanım yoktur.

Amaca uygunluk bağlamında;

Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama ölçütü için kitapta hiçbir uygulama çalışması bulunmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı'nda da herhangi bir kazanım yoktur.

Başlık, konu ve anahtar sözcükler bağlamında;

“Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.” kazanımına denk gelen metne uygun başka bir başlık bulma ölçütü için üç; “Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.” kazanımına denk gelen metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme ölçütü için iki uygulama çalışması bulunmaktadır. “Metnin konusunu belirler.” kazanımına denk gelen metnin konusunu belirleme ölçütü için sekiz; “Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.” kazanımına denk gelen metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme ölçütü için bir; “Metne ilişkin sorulara cevap verir.”, “Metne ilişkin sorular oluşturur.” kazanımlarına denk gelen metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama ölçütü için yirmi iki; “Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.” kazanımına denk gelen metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme ölçütü için iki; “Metindeki anahtar kelimeleri belirler.” kazanımına denk gelen metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme ölçütü için yedi uygulama çalışması bulunmaktadır.

Ana düşünce bağlamında;

“Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.” kazanımına denk gelen metnin ana düşüncesini/duygusunu belirleme ölçütü için on dört, metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve Nasıl) ölçütü için sekiz, metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama ölçütü için on dört uygulama çalışması bulunmaktadır.

“Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.” kazanımına denk gelen ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme ve metnin yardımcı düşüncelerini saptama ölçütleri için ikişer uygulama çalışmasına yer verilmiştir.

“Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.” kazanımına denk gelen metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme ölçütü için on altı uygulama çalışması mevcuttur.

İçerik şeması bağlamında;

“Metnin planını kavrar.” kazanımına denk gelen metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma ölçütü için dokuz, metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimi; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme ölçütü için altı ve metnin bölümlerini fark etme ölçütü için hazırlanan dört uygulama çalışması bulunmaktadır.

“Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.” kazanımına denk gelen metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma ölçütü için üç uygulama çalışması hazırlanmıştır.

“Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.” kazanımına denk gelen düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma ölçütü için hazırlanan dokuz uygulama çalışması bulunmaktadır.

“Metni içerik yönünden değerlendirir.” kazanımında metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme ölçütü için hiçbir çalışma yoktur.

Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama ölçütü için kitapta hazırlanmış herhangi bir çalışma bulunmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı'nda da bu ölçüte denk gelen kazanım yoktur.

Biçem bağlamında;

“Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.” kazanımına denk gelen metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme ölçütü için dokuz uygulama çalışması hazırlanmıştır.

“Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.” kazanımına denk gelen yazarın tavrını (resmî, samimi) saptama ölçütü için hazırlanan üç uygulama çalışmasına yer verilirken aynı kazanımı gerçekleştirmeye yönelik belirlenen tümce türlerinin metin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme ve yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme ölçütleri için hiçbir uygulama çalışması bulunmamaktadır.

“Anlatımın kimin ağızından yapıldığını belirler.” kazanımına denk gelen anlatımın kimin ağızından yapıldığını saptama ölçütü için yedi uygulama çalışması hazırlanmıştır.

“Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.” kazanımına denk gelen öznel ve nesnel tümcelerin farkında olma ölçütü için hazırlanmış altı uygulama çalışması bulunmaktadır.

“Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.” kazanımına denk gelen metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme, dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme, metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme ölçütleri için hazırlanan ikişer uygulama çalışmasıyla sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme ölçütü için hazırlanmış bir çalışma mevcuttur.

“Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.” kazanımına denk gelen metinden hareketle çıkarımlar yapabilme ölçütü için on beş ve örtük anlamı çıkarabilme ölçütü için hazırlanan iki çalışma bulunmaktadır.

Noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme ölçütü için kitapta hiçbir çalışmaya rastlanmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı’nda da bu ölçüte denk gelen bir kazanım bulunmamaktadır.

Üstyapı bağlamında;

“Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.” kazanımına denk gelen metin türüne uygun kategorileri bulma ölçütü için dokuz, metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme ölçütü için hazırlanan altı uygulama çalışması bulunmaktadır.

Özet bağlamında;

“Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.” kazanımına denk gelen metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturma ölçütü için iki uygulama çalışması hazırlanmıştır.

İncelenen ders kitabında metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama ölçütü için hazırlanmış üç uygulama çalışması bulunurken bu çalışmalara denk gelen herhangi bir kazanım yoktur. Ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme ile metindeki benzerlikleri/farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme ölçütlerine denk gelen kazanımlar da eksiktir.

Bilgisellik bağlamında;

Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme ölçütü için yalnızca bir uygulama çalışmasına yer verilirken algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme ve aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme ölçütleri için herhangi bir uygulama çalışmasına rastlanmamıştır.

Kabul edilirlilik bağlamında;

“Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.” kazanımına denk gelen metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme ölçütü için on altı uygulama çalışması hazırlanmıştır.

Metinlerarasılık bağlamında;

“Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.” kazanımına denk gelen metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma ölçütü için hazırlanmış on altı; “Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.” kazanımına denk gelen farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme ölçütü için on beş; “Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.” kazanımına denk gelen metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma ölçütü için beş; “Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.” kazanımına denk gelen metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirme ölçütü için üç çalışma bulunmaktadır.

“Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.” kazanımına denk gelen metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme ölçütü için hiçbir uygulama çalışması hazırlanmamıştır.

Metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma ve birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme/tanımlayabilme ölçütleri için ders kitabında bir uygulama çalışması bulunmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı’nda bu ölçütlere denk gelen kazanımlar da yoktur.

Durumsallık bağlamında;

Ders kitabında içinde bulunduğu duruma uygun metin seçme ölçütü için on dört, okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme ölçütü için on iki uygulama çalışması bulunmakla birlikte Türkçe Öğretim Programı’nda bu ölçütlere denk gelen kazanımlar yoktur.

İncelen kitapta hiç yer verilmeyen okuma eğitimi ölçütlerinin, metin yapı ölçütleri, Türkçe dersi okuma kazanımları ve PISA kazanım düzeyleriyle ilişkisi genel bir değerlendirme yapabilmek için Tablo 4-19 ile gösterilmiştir.

Tablo 4-19: Kitapta Hiç Yer Verilmeyen Okuma Eğitimi Ölçütlerinin Metin Yapı Ölçütleri, Türkçe Dersi Okuma Kazanımları ve PISA ile İlişkisi

Metin Yapı Ölçütleri	Kitapta Hiç Yer Verilmeyen Okuma Eğitimi Ölçütleri	Kazanımlar	PISA
Dilbilgisel Bağlılık	1.2. Tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme.	K.2.8. Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder. K.2.9. Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.	1B 1A
Sözcüksel Bağlılık	2.5. Metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilme.	Kazanım yok.	1B, 2, 3, 6
Amaca Uygunluk	3.2. Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama.	Kazanım yok.	1A
İçerik Şeması	7.2. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme. 7.3. Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama.	K.3.2. Metni içerik yönünden değerlendirir. Kazanım yok.	4, 5, 6
Biçem	8.2. Tümce türlerinin metin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme. 9.2. Yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme. 9.6. Noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme.	K. 3.1. Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.	3, 4, 6
Özet	10.1. Metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme. 10.3. Metindeki benzerlikleri ve farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme	Kazanım yok. Kazanım yok.	4, 5
Bilgisellik	12.1. Algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme. 12.2. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme.	Kazanım yok. Kazanım yok.	Bütün düzeyler 4,5,6
Metinlerarasılık	13.6. Metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme. 13.3. Metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma. 13.4. Birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme ve tanımlayabilme.	K.2.21. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar. Kazanım yok. Kazanım yok.	Bütün düzeyler

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma etkinliklerinin okuma eğitimi yeterliği bağlamında metindilbilimsel analizini yaparken öncelikle okuma etkinliklerinin tespit edilen on beş okuma ölçütünü karşılama yeterliği kitapta yer alan metinleri gösteren tablolarla sorgulanmıştır. Bu sorgulamayı yaparken etkinliklerin niteliğinden çok niceliği esas alınmıştır. Kitaptaki birçok etkinlik, okuma kazanımlarının olduğu gibi etkinliğe çevrilmesiyle oluşturulmuş dahi olsa okuma ölçütlerini gerçekleştirmek için hazırlanmış etkinlik olarak görülmüştür.

Okuma etkinliklerinin okuma ölçütlerini karşılama yeterliği bulgulandıktan sonra, okuma etkinliklerinin okuma eğitimi ölçütleri bağlamında metin yapı/oluşturma ölçütlerini karşılama yeterliği ve okuma etkinliklerinin okuma kazanımları bağlamında metin yapı ölçütlerini karşılama yeterliği sorgulanmıştır.

Diğer bir aşamada da Türkçe 8 ders kitabındaki okuma etkinliklerinin Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımları, çalışmada belirlenen okuma eğitimi ölçütlerini ve metin yapı/oluşturma ölçütlerini karşılama yeterliği sorgulanmış ve veriler tablo halinde sunulmuştur.

Araştırmanın bu bölümünde bütün bulgular PISA kazanım düzeyleriyle karşılaştırılarak metin yapı/oluşturma ölçütleri başlıklarıyla yorumlanmıştır. Ortaya çıkan sonuç şöyledir:

Dilbilgisel bağlaşıklık bağlamında;

Tümcelerin önermelerini anlama ölçütü için iki; düşüncenin yönünü değiştiren, düşünceyi açıklayan, destekleyen ifadeleri fark etme ölçütü için bir uygulama çalışması olması; tümce içi ve tümceler arası bağlantı öğelerinin işlevini fark etme ve tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme ölçütü için hiçbir çalışma olmaması “*Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.*”, “*Metindeki sebep-sonuç ilişkilerini fark eder.*”, “*Metindeki amaç-sonuç ilişkilerini fark eder.*” kazanımlarının gerçekleştirelememesine neden olmakta ve PISA’da tanımlanan 1B (Okur birbirine yakın bilgiler arasında basit ilişkiler kurabilir.) ve 1A (Öğrenciler

metindeki ilgili yerlere açık bir şekilde yönlendirilmektedirler.) düzeyindeki işlemler gerçekleştirilememektedir. Ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda "Tümceler arası zaman, kip, çatı ve görünüş özelliklerini fark etme" ve "Tümcelerın önermelerini anlama" okuma ölçütüne denk gelen herhangi bir kazanım da bulunmamaktadır.

Sözcüksel bağdaşıklık bağlamında;

Okuduğunu anlamaya yardımcı olması için bağlamsal ipuçlarını kullanma ölçütü için on sekiz; metindeki anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını tahmin etme ölçütü için on iki; yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme ölçütü için üç uygulama çalışması olması ve metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilme ölçütü için hiç çalışma bulunmaması "*Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.*" kazanımı üzerinde çok durulduğunu göstermektedir.

Yüzey metindeki anlamca ilişkili sözcükleri belirleme ve metinde tekrarlanan bilgiyi saptayabilme okuma ölçütünü gerçekleştirmeye yönelik Türkçe Öğretim Programı'nda kazanım dahi bulunmaması PISA'da tanımlanan 1B (Bu düzeydeki öğrenciler, hikâye ya da basit bir liste gibi aşına olduğu bir bağlam ya da konu hakkına yazılmış kısa, basit bir metnin içinde açıkça ifade edilmiş bir bilgiyi bulabilir.), 2.düzy (Bu düzeydeki öğrenciler, metnin belli bir bölümünden anlam çıkarır.), 3.düzy (Öğrencilerin benzer ve farklılıkları bulabilmek ve sınıflandırabilmek için birçok özelliğı dikkate almaları gerekmektedir. Öğrencilerin ilişki kurmaları, karşılaştırma yapmaları ve açıklama yaparak metinleri irdelemeleri gerekmektedir.) ve 6.düzydeki (Bu düzeyde yer alan öğrenciler, detaylı bir şekilde benzerlikleri ve farklılıkları bulabilir ve çıkarımlarda bulunabilir. Metindeki önemsiz detayları fark edebilir.) işlemlerin gerçekleştirilememesine neden olmaktadır.

İşlev bağlamında;

Metnin yazılış amacını çıkartma ölçütü için ders kitabında iki uygulama çalışması bulunurken Türkçe Öğretim Programı'nda bu ölçüte denk gelen herhangi bir kazanım yoktur. Bu durum PISA 1A düzeyinde tanımlanan "Bu düzeydeki öğrenciler yazarın amacını anlayabilir." kazanımının gerçekleştirilememesine neden olmaktadır.

2018 Türkçe Öğretim Programı'nın kazanımlarına göre yazılan kitaplar henüz okullarda yerini almasa da son programdaki okuma kazanımları arasında “*Medya metinlerini analiz eder.*” (MEB, 2018, s.50) kazanımının altındaki açıklamalarda - Medya metinlerinin amaçlarının (kültür aktarma, olay yorumlama, bilgilendirme, eğlendirme, ikna etme) belirlenmesi sağlanır.- işlev konusuna yer verildiği görülmektedir.

Amaca uygunluk bağlamında;

Okuduğu metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama ölçütü için kitapta hiçbir uygulama çalışması bulunmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı'nda da herhangi bir kazanım yoktur.

Öğrenciler; metni okumadan önce metinde ne arayacaklarını bilerek metne yaklaşmaya, metni okuduktan sonra metnin okuma amaçlarına uygun olup olmadığını sorgulamaya alıştırmalıdır. Ayrıca öğrenciler kullanmalık (yemek tarifi, kullanım kılavuzu, davetiye vb.) metinlerle de ders kitaplarında sık sık karşılaşmalıdır. Böylece öğrencilerin okul dışı metin seçme/oluşturma durumlarında ne tür metinlere başvuracaklarını kendilerinin tespit edebilmeleri sağlanabilir. Öğrenciler için herhangi bir okuma amacı sorgulanmaması giderilmesi gereken bir eksiklik olarak görülmektedir.

Başlık, konu ve anahtar sözcükler bağlamında;

Metne uygun başka bir başlık bulma ölçütü için üç; metnin başlığı ile konusunun uygunluğunu değerlendirme ölçütü için iki uygulama çalışmasının bulunması “*Okuduğu metne farklı başlıklar bulur.*” ve “*Metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.*” kazanımlarının gerçekleştirilebilmesi için yetersizdir.

Metnin konusunu belirleme ölçütü için sekiz; metnin konu sürekliliğini fark etme/izleme ölçütü için bir; metinde açıkça ifade edilmiş bilgiyi anlama ölçütü için yirmi iki; metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerine göz atarak metnin konusunu tahmin etme ölçütü için iki; metnin konusunu yansıtan anahtar sözcükleri belirleme ölçütü için yedi uygulama çalışmasına yer verilmesiyle “*Metnin konusunu belirler.*”, “*Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.*”, “*Metne ilişkin sorulara cevap verir.*”, “*Metne ilişkin sorular oluşturur.*”, “*Metindeki ipuçlarından*

hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.”, “*Metindeki anahtar kelimeleri belirler.*” kazanımları gerçekleştirilmektedir. Ancak çalışmalar, açıkça ifade edilmiş bilgilerle sınırlandırılmış ve bu çalışmalarla metnin ötesine geçilememiştir. Öğrencilerden, metindeki ilişkileri, kavramları irdeleyici etkinlikler geliştirilmeden metnin konusunu bulmaları istenmiştir.

Açıkça ifade edilmiş bilginin bulunmasına yönelik kazanımların PISA’nın 2.düzeyinde (Bu düzeydeki öğrenciler, çok fazla bilginin olmadığı, fazla çıkarımda bulunulmayacak durumlarda metnin belli bir bölümünden anlam çıkarır.) yer aldığı görülmektedir.

Ana düşünce bağlamında;

Metnin ana düşüncesini/duygusunu belirleme ölçütü için on dört, metnin derin yapısına inebilme (Niçin ve Nasıl) ölçütü için sekiz, metinde açıkça ifade edilmemiş bilgiyi anlama ölçütü için on dört uygulama çalışmasıyla “*Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.*” kazanımı gerçekleştirilmektedir. Ancak ana düşünceyi yardımcı düşüncelerden ayırabilme ve metnin yardımcı düşüncelerini saptama ölçütü için ikişer uygulama çalışması “*Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.*” kazanımı için yetersizdir.

Metindeki olayları veya durumları ilişkilendirerek, karşılaştırarak ve açıklayarak metni yorumlama/değerlendirme ölçütü için verilen on altı uygulama çalışmasıyla “*Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.*” kazanımı gerçekleştirilebilir görülmektedir.

Kitapta ana düşünce/duygu buldurmaya yönelik çalışmaların büyük bir kısmı doğrudan metnin ana düşüncesin ne olduğu sorularak oluşturulmuş; metnin derin yapısına inebilmek için gereken niçin ve nasıl soruları öğrenciyi üst düzey düşündürmeye yöneltememiş; metinde cevabı hazır bulunan sorular olarak sunulmuştur.

PISA’nın 1A düzeyi (Bu düzeydeki öğrenciler, aşina olduğu bir konu hakkında yazılmış bir metnin ana fikrini bulur.), 2.düzey (Bu düzeydeki öğrenciler, metindeki ana düşünceyi belirleyebilir, ilişkileri anlayabilir ya da çok fazla bilginin olmadığı, fazla çıkarımda bulunulmayacak durumlarda metnin belli bir bölümünden anlam çıkarır.) ve

3.düzyer (Ana fikri belirlemek için metindeki bilgileri bir araya getirebilir.) gibi alt düzeylerde yer alan ana fikri buldurma çalışmaları bile metnin derin yapısına inebilmeyi ve olayları/durumları ilişkilendirerek metni değerlendirmeyi gerçekleştirmede yetersiz kalmış, çalışmalar 5N1K niteliğinde olup metnin içeriksel yapısıyla bağdaştırılamamış ve ana düşünceyi öğrencinin kendisinin bulması gerekliliğini doğurmuştur.

İçerik şeması bağlamında;

Metnin yapısal özelliğinin ayırımına varma ölçütü için dokuz, metnin duygusal ve düşünsel gelişimini (yere ya da zamana göre düzenleniş biçimi; neden-sonuç ilişkisine göre düzenlenişini) gösterebilme ölçütü için altı ve metnin bölümlerini fark etme ölçütü için hazırlanan dört uygulama çalışmasının “*Metnin planını kavrar.*” kazanımı için yeterli olduğu söylenemez.

Metnin sonrasına ilişkin kişi, olay, durum ya da gelişmeler hakkında doğru tahminlerde bulunma ölçütü için hazırlanan üç uygulama çalışmasıyla “*Metnin öncesi ve/veya sonrasına ait kurgular yapar.*” kazanımının karşılanması mümkün görünmemektedir.

Düşünceyi açıklayan, örnekleyen, tanımlayan reddeden, betimleyen, karşılaştıran ifadeleri bulma ölçütü için hazırlanan dokuz uygulama çalışması metin türü vurgusu yapılmadan hazırlanmıştır ve “*Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.*” kazanımını gerçekleştirmek için yeterli değildir. Amaç sadece düşünceyi geliştirme yollarını öğretmekse çalışmalar bir dereceye kadar kabul edilebilir, ancak amaç hangi metin türünden hangi düşünceyi geliştirme yolunun kullanıldığını kavratmaksa çalışmalar sayı ve nitelik açısından yetersiz kalmıştır.

Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca daha önce anladıklarını kontrol etme ölçütü için hiçbir çalışma bulunmaması “*Metni içerik yönünden değerlendirir.*” kazanımında yer alan beklentinin gerçekleştirilememesi anlamına gelmektedir. Kitabın başında verilen yıllık planda okuma kazanımlarının dağılımı incelendiğinde de bu kazanım için bütün kitapta sadece “Otoray Yolculuğu” metninde bir yönerge bulunmaktadır. Yönergede “Öğrencilerinize metni önce sessiz okutunuz. Sonra metni bir kez de sesli olarak okutunuz. Okurken önemli buldukları yerleri not almalarını söyleyiniz. Okuma tamamlandıktan sonra öğrencilerinizin aldıkları notlardan

yararlanarak metni içerik, dil ve anlatım yönünden değerlendirmelerini isteyiniz. (3.1, 3.2.)” (Erdal, 2017a, s.93) şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Burada metni içerik açısından nasıl değerlendirileceğine dair herhangi açık bir yönlendirme bulunmamaktadır.

Metni içerik açısından değerlendirme deyince kitaptaki çalışmalar daha çok 5N1K biçimindeki sorularla hazırlanmış ve cevapları metinde hazır bulunan çalışmalardır. Kitapta öğrencilerin yaşları gereği çelişkili metinler tercih edilmemiş olabilir. Ancak gerçek hayat çelişkileriyle doludur ve okul öğrenciyi gerçek hayata hazırlar, hatta okul toplumun küçük bir modeli olduğuna göre ders kitaplarında günlük hayata benzer olayların ve durumların örneklendirilmesi de gerekmektedir.

Metni yapılacak küçük değişikliklerden sonra da kavrama ölçütü için kitapta herhangi bir çalışma bulunmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı’nda da bu ölçüte denk gelen kazanım yoktur. Halbuki PISA’nın 4.düzeyi (Bu düzeydeki öğrenciler, metne yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir ve gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir.), 5.düzeyi (Bu düzeydeki öğrenciler, metnin içine yerleştirilmiş bilgileri belirleyebilir ve gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir.) ve 6.düzeyindeki (Bu düzeydeki öğrenciler metindeki önemsiz detayları fark edebilir ve analiz edebilir.) kazanımlarda metni düzenlemekten ve analiz etmekten bahsedilmektedir.

Biçem bağlamında;

Metnin sözcük örgüsünü oluşturan öğeleri, bunların temel, yan, değişmeceli anlamlarını metin içindeki konumuna göre adlandırabilme ölçütü için hazırlanan dokuz uygulama çalışması “*Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.*” kazanımını gerçekleştirmede yetersiz kalmaktadır. PISA’nın 3.düzeyinde yer alan (Bu düzeydeki öğrenciler çoklu durumlara karşılık gelebilecek bilgiler arasındaki ilişkileri anlamak ve deyimlerin ya da kelimelerin anlamlarını yorumlamak için metindeki bilgileri bir araya getirebilir.) kazanım da tam olarak gerçekleştirilememektedir. Ayrıca metinlerin içeriklerinde çoklu durumlara karşılık gelebilecek bilgiler yeterince yer almadığından kitaptaki çalışmaların çoklu durumlara karşılık gelebilecek kavramlar seçilerek hazırlanması da mümkün olamamaktadır.

Yazarın tavrını (resmî, samimi) saptama ölçütü için hazırlanan üç uygulama çalışmasıyla “*Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.*” kazanımını gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir. Ayrıca aynı kazanımı gerçekleştirmeye yönelik belirlenen tümce türlerinin metin türünü oluşturmadaki işlevini fark edebilme ve yazarın seçtiği konuya karşı takındığı tutumu metnin dil ve anlatım özelliğinden çıkarabilme ölçütleri için de hiçbir uygulama çalışması bulunmamaktadır. Bu durumda PISA’nın 4.düzeyinde yer alan (Bu düzeydeki öğrenciler, metni bir bütün olarak ele alıp dil farklılıklarını yorumlayabilir.) kazanımın gerçekleştirilmesi mümkün olamamaktadır.

Anlatımın kimin ağzından yapıldığını saptama ölçütü için hazırlanan yedi uygulama çalışmasının “*Anlatımın kimin ağzından yapıldığını belirler.*” gibi, metnin yüzey yapısından rahatlıkla çıkarılabilecek bir kazanım için yeterli olduğu düşünülmektedir.

Öznel ve nesnel tümcelerin farkında olma ölçütü için hazırlanan altı uygulama çalışması, “*Okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder.*” kazanımını gerçekleştirmede öznel ve nesnel yargıların metin türünü ayırt etmedeki işlevi sorgulanmadan verildiği için yetersiz kalmıştır.

Metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme, dilbilgisel kullanımların metin türüne uygunluğunu ayırt edebilme, metinde geçen yinelemelerin anlatıma olan katkısını fark etme ölçütleri için hazırlanan ikişer uygulama çalışmasıyla sözcük türlerinin metin türüne uygunluğunu değerlendirebilme ölçütü için hazırlanan bir çalışma “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımını gerçekleştirmede yetersiz kalmaktadır.

Metinden hareketle çıkarımlar yapabilme ölçütü için hazırlanan on beş uygulama çalışması ve örtük anlamı çıkarabilme ölçütü için sunulan iki çalışmanın “*Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur.*” kazanımı için yeterli olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar, PISA’nın 2.düzeyindeki (Bu düzeydeki öğrenciler birçok duruma karşı gelebilecek ya da çıkarımda bulunabileceği bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilir.) kazanım için de yeterli sayılabilir ancak daha üst düzeylerdeki kazanımlar için daha çok ve nitelikli uygulamalara ihtiyaç vardır. Ayrıca bu çalışmaların nicelik olarak çok oluşu, PISA’nın 6.düzeyinde yer alan (Bu düzeydeki öğrenciler, önemli

bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilir ve soyut kavramları yorumlayabilir.) kazanımdaki açıkça ifade edilmeyen kavramları irdeleyecek nitelikte olmalarını sağlayamamaktadır. Çalışmalar birbirine benzer ve üzerinde fazla düşünmeye gerek kalmadan metnin yüzey yapısında rahatlıkla göze çarpan cevaplar istenilerek oluşturulmuştur (Bkz. Şekil 4-68, 4-69).

Noktalama işaretleri, kalın ve yatık yazıların işlevini/nedenlerini fark etme ölçütü için kitapta hiçbir çalışmaya rastlanmamakla birlikte Türkçe Öğretim Programı'nda da bu ölçüte denk gelen bir kazanım bulunmamaktadır. Kitapta noktalama işaretleri işlenen metinlerden bağımsız, başlı başına bir konu olarak sunulmuş, metin türleriyle ilişkisi sorgulanmamıştır.

2018 Türkçe Öğretim Programı'nda “*Metinde önemli noktaların vurgulanış biçimlerini kavrar.*” kazanımının açıklamalarında metinde alt çizmenin, koyu ve italik yazmanın, renklendirmenin, farklı punto ve font kullanmanın işlevinin vurgulanmasından bahsedilmektedir (MEB, 2018, s.50).

Üstyapı bağlamında;

Metin türüne uygun kategorileri bulma ölçütü için dokuz, metni oluşturan kategorilerin biçimsel ve içeriksel olarak türe uygunluğunu değerlendirebilme ölçütü için hazırlanan altı uygulama çalışması “*Metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar.*” kazanımını gerçekleştirmek için yeterli sayılabilir.

Özet bağlamında;

Metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belli bir düzen içinde vererek özet metin oluşturma ölçütü için hazırlanan iki uygulama çalışmasıyla “*Okuduklarını kendi cümleleriyle, kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetler.*” kazanımının gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

Metindeki önemli bilgiyi ya da ana noktayı saptama ölçütü için hazırlanan üç uygulama çalışmasına denk gelen herhangi bir kazanım yoktur. Hiçbir etkinlikte metindeki gerekli bilginin taranması; önemsiz detayların –örneklerin, konuşmaların- metinden atılarak silme işleminin yapılması; metindeki benzerliklerin veya farklılıkların genellenmesi için görev odaklı yönergeler söz konusu değildir. Hemen hemen bütün

etkinlikler ‘Metnin özetini çıkarınız.’ ya da ‘Metinde önemli gördüğünüz noktaları defterlerinize yazınız.’ şeklinde oluşturulmuştur.

Ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda metindeki gerekli bilgileri tarama ve metindeki önemsiz detayları fark etme ile metindeki benzerlikleri/farklılıkları genelleyerek kendi sözcükleriyle ifade etme ölçütlerine denk gelen kazanımlar da eksiktir.

‘Özetlemede gerekli bilgiyi ve detayı fark etme, ana noktayı saptama, benzerlikleri ve farklılıkları genelleme’ öğrencilerin özet çıkarmada temel prensipler olan büyük ölçekli kuralları işletebilecekleri etkinlikler sayı ve içerik olarak yeterli değildir. Bu durumda PISA’nın 4 ve 5.düzeyinde yer alan (Bu düzeydeki öğrenciler, gerekli olan bilgilere karar vererek metni düzenleyebilir.) kazanım da gerçekleştirilememektedir.

Bilgisellik bağlamında;

Önemli bilgilerin olduğu metnin içerisinde açıkça ifade edilmemiş kavramlarla başa çıkabilme ölçütü için yalnızca bir uygulama çalışmasına yer verilirken algılamadığımız düşüncelere karşı eleştirel bir tutum takınabilme ve aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilme ölçütleri için herhangi bir uygulama çalışmasına rastlanmamıştır. Ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda bu üç ölçüte denk gelen kazanım da yoktur. Oysa metinlerin okunma sebebi yeni bilgiler elde etmek ve okuma eğitiminin asıl amacı da kişiye gerekli bilgiyi bulacağı metinleri ayırt etme yetisi kazandırmaktır.

PISA’nın her düzeyinde -basitten karmaşığa doğru artarak- 1B, 1A,2 ve 3. Düzeylerde aşına olunan ifadeleriyle bilgisellik vurgusu varken, 4, 5 ve 6. düzeylerde aşına olunmayan ifadesi vurgulanmaktadır. Bu durumun önemi göz ardı edilmemeli, öğrenciler aşına olmadıkları kavramlarla sık sık karşılaştırılarak bunlarla başa çıkmayı ve bunları kullanmayı öğrenmelidir.

Kabul edirlilik bağlamında;

Metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme ölçütü için hazırlanan on altı uygulama çalışmasıyla “Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.” kazanımını gerçekleştirmek mümkün olabilir. Aynı

kazanımın gerçekleştirilme gerekliliği PISA'nın 3.düzeyinde de (Öğrenci metni bilinen veya günlük hayatta kullanılan bilgilerle ilişkilendirerek anladığını gösterir.) görülmektedir.

Metinlerarasılık bağlamında;

Metinle okuduğu başka bir metin arasında ilişki kurma ölçütü için hazırlanan on altı uygulama çalışmasıyla “*Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.*” kazanımı; farklı metinlerden belli bir konudaki benzer/farklı bilgileri bir araya getirebilme ölçütü için hazırlanan on beş çalışmayla da “*Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.*” kazanımı gerçekleştirilebilmektedir. Ancak metinde geçen şekil, resim ve tablo gibi görsellerden yararlanma ölçütü için hazırlanan beş çalışma, “*Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar.*” kazanımı için; metinde sunulan bilgiyi eleştirerek analiz etme ve değerlendirme ölçütü için hazırlanan üç çalışma da “*Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.*” kazanımını gerçekleştirmede yetersiz kalmaktadır.

Metnin ötesine geçerek, alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilme ya da hipotezlere ulaşabilme ölçütü için hiçbir uygulama çalışmasının hazırlanmaması “*Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.*” kazanımının gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Ayrıca metinde geçen terimler, göndermeler hakkında bilgi sahibi olma ve birçok duruma karşılık gelebilecek bir bilgiyi ya da daha fazla bilgiyi metinde bulabilme/tanımlayabilme ölçütleri için kitapta herhangi bir uygulama çalışması bulunmamaktadır. Türkçe Öğretim Programı'nda da bu ölçütlere denk gelen kazanımlar yoktur. Oysa metinlerarasılık PISA'nın her düzeyinde -basitten karmaşığa doğru- karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde PISA'nın altıncı düzeyine çıkılamayışın sebebini bilgisellik ve metinlerarasılık kavramlarıyla irdelemek gerekebilir.

Karatay'a (2014) göre “Metin kendisinden önceki metinlerle bir etkileşim ve bilgi akışı içerisindedir. Bir metin diğer anlatımlardan yalıtılmış, onlardan soyutlanmış bir şey değildir, tek başına yazılmamıştır ve tek başına okunamaz; başka metinlerle ilişkisine göre bir değeri ve anlamı vardır.” (s.79). Öğrencilere sunulacak çoklu metin örnekleri ve bu metinler üzerinde yapılacak uygun uygulama örnekleriyle öğrencilerin bir konuda görüş bildirirken metinlere atıfta bulunma, bilgiye dayanak gösterme gibi

alışkanlıklarının geliştirilebileceği ve okudukları metinlerden birden çok anlam çıkarabilecekleri düşünülebilir.

Durumsallık bağlamında;

İçinde bulunduğu duruma uygun metin seçme ölçütü için on dört, okuduğu metinde duruma uygun bilgileri seçme ölçütü için on iki uygulama çalışması bulunmaktadır. Ancak Türkçe Öğretim Programı'nda bu ölçütlere denk kazanımlar yoktur.

Araştırmadan da görüldüğü gibi Türkçe Ders Kitabındaki okuma etkinliklerinin metin yapı ölçütleri temel alınarak hazırlanmadığından okuma eğitimini gerçekleştirici nitelikte ve yeterlilikte olduklarını söylemek oldukça güçtür.

Okuma etkinlikleri; genelde sözcüksel bağdaşıklık, konu/içerik ve ana düşünce üzerine yoğunlaşarak hazırlanmıştır. Ancak; bu bağlamdaki etkinliklerde de öğrencilerin bu bilgileri çıkarması için gereken metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerini çözümleyici çalışmalar yapılmadığından söz konusu ölçütler kapsamında okuma becerisi için gerekli metin edinci geliştirilememektedir.

Ayrıca, Türkçe ders kitaplarında okuma etkinliklerine karşılık gelen metin yapı ölçütlerinin genelde PISA'nın ilk düzeylerinde yer aldığı (1A, 1B, 2, 3), yeterince ele alınmayan içerik şeması, biçim, özet gibi metin yapı ölçütlerinin PISA'da daha üst düzeylerde (4, 5, 6) olduğu görülmektedir.

Bağlam odaklı metin oluşturma ölçütlerinden bilgisellik ve metinlerarasılık okuma eğitiminde önemli bir yere sahip olmasına ve PISA'nın her düzeyinde yer almasına rağmen Türkçe ders kitabında bu ölçütlere yönelik olarak hazırlanan okuma etkinlikleri nitelik açısından son derece sınırlıdır.

Örneğin; Türkçe Öğretim Programı'nda, PISA'nın 6. düzeyinde yer alan *“Birçok kriteri ve görüşü göz önünde bulundurarak ve metnin ötesinde bir anlayış sergileyerek alışlagelmiş konuların dışındaki metinler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapabilir ya da hipotezlere ulaşabilir.”* ifadesinin gerçekleştirilebilmesi için de yazılmış bir kazanım dahi bulunmamaktadır.

5.2. ÖNERİLER

Türkçe Öğretim Programı hazırlanırken PISA'nın kazanım düzeyleri de dikkate alınmalı, dünyada değişen ve gelişen okuma biçimleri/ölçütleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Kelime öğretiminde bağlamı irdeleyen çalışmaların niteliği arttırılmalı, öğrencilerin metnin yüzey yapısından derin yapısına inmesi sağlanmalıdır.

Öğrencilerin derslerde karşılaştıkları metinlere bir amaç doğrultusunda yaklaşımları sağlanmalı; öğrenciler, metinleri çözümleme sürecinde okuma amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulayan çalışmalarla karşılaştırılmalıdır.

Metin türlerinin doğru tespit edilemediği durumlarda uygulama çalışmaları da zorlama çalışmalara dönüşmekte, uygulama herhangi bir amaca hizmet etmemektedir. Seçilen metinlerin, türün özelliklerini tam olarak karşılayan metinler olmasına dikkat edilmelidir.

Özetleme becerisi üzerinde yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Özetin de bir metin türü olduğu göz önünde bulundurularak öğrenciler iyi ve kötü özet örneklerini inceleme metinleri olarak kitaplarında görmelidir. Özet yazmak PISA'nın üst düzeylerinde yer alan bir kazanımdır. Bütüncül düşünceyi ve metin üzerinde işlem yapabilmeyi gerekli kılar. Bu sebeple özet çalışmaları görev odaklı hazırlanmalıdır.

Algılanması zor ve aşına olunmayan bilgileri içinde barındıran metinlerin ders kitaplarında sayıca az bulunması, üzerinde düşünülmesi gereken bir başka konudur. Gelişen bilgi toplumunda geçmişin ve geleceğin kavramlarını bilmek, algılamak, bilmeye hevesli olmak eleştirel düşüncenin yolunu açacaktır. Kitaplara alınan metinlerde öğrencileri araştırmaya, yeni kavramlarla başa çıkmaya yönlendirecek metinlerin ve uygulama çalışmalarının sayısının arttırılması gerekmektedir.

PISA'nın 5.düzeyinde yer alan “Özel bilgilere dikkat çekerek eleştirel bir değerlendirme yapılabilir ve hipotez kurabilir. Aşına olmadıkları bağlamları ayrıntılarıyla anlayabilirler. Beklentilere ters düşen kavramların üstesinden gelebilir.” ifadesinden de hareketle öğrencilerin; mitolojik, fantastik, bilimkurgu ve kurgu dışı konuları içeren metinlerle daha çok karşılaştırılması gerekmektedir.

Hem göz önüne alınan hem de atlanan metin yapı ölçütlerine yönelik nicel ve nitel olarak yeterli sayıda etkinlik Türkçe ders kitaplarında yerlerini almalıdır.

KAYNAKLAR

- Abasıyanık, S, F. (2011). *Son Kuşlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Adalı, O. (2010). *Etkileşimli ve Eleştirel Okuma Teknikleri*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Adalı, O. (1983). Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi Üzerine. *Türk Dili (Dil Öğretim Özel Sayısı)* sy.379-380 ss.31-35.
- Ak, B. (2017). *Çatıdaki Gezegen*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Aksan, D. (2005). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyol, H. (2006). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akyol, H. (2009). Görsel Okuma ve Sunu. Kırkkılıç, A. ve Akyol, H. (Ed.). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* (ss.163-192). Ankara: Pegem Akademi.
- Altun, M. (2007). Türkçe Dersinin Amaçları, İlkeleri ve Türkçe Programı. Bölükbaşı, F. (Ed.). *Türkçe Öğretimi* (ss.24-33). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Arıcı, A, F. (2012). *Okuma Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Beaugrande, R. de, W.U. Dressler (1981). *Introduction to Textlinguistics*. London: Longman.
- Cemiloğlu, M. (2009). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Cook, G. (1989). *Discourse*, Oxford University Press.
- Coşkun, E. (2009). Geçmişten Günümüze Türkçe Öğretiminin Gelişimi. Kırkkılıç, A. ve Akyol, H. (Ed.). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* (ss.1-12). Ankara: Pegem Akademi.

Dayıoğlu, G. (2016). Çocuk Kitaplarıyla Okuma Sevgisi ve Okuma Alışkanlığı Kazandırma. Çer, E. (Ed.). *Türkçe Öğretimi ve Çocuk Edebiyatı* (ss.237-240). Ankara: Anı Yayıncılık.

Demirel, Ö. (1999). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Dilidüzgün, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Dilidüzgün, Ş. (2011). Türkçe Öğretiminde Yazın Eğitimi Bağlamında Karşılaştırmalı Metin Türü Çalışmaları. S. Sever (Yay. Haz.) 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Bildiriler ve Atölye Çalışmaları)*, 97-108. 05-07 Ekim 2011. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın no: 4.

Erdal, N. (2017a). *Türkçe 8 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.

Erdal, N. (2017b). İlköğretim Türkçe 8 Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Dörtel Yayıncılık.

Erkman-Akerson, F. (2000). *Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual.

Göktürk, A. (2010). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Günay, D. (2003). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.

Güneş, F. (2011). *Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2011. Cilt: 8. Sayı: 15, ss. 123 – 148.

Güneş, F. (2013). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi.

Huber, E. (2008). *Dilbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual.

İnce-Özyıldırım, I. (2010). *Tür Çözümlemesi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

İşeri, K. (2014). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Özellikleri. Ülper H. (Ed.). *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* (ss.91-113). Ankara: Pegem Akademi.

İşeri, K. (2017). *Sözden Yazıya Dile Gelen Metin*. Ankara: Pegem Akademi.

Kagan, M. (1993). *Estetik ve Sanat Dersleri*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kaplan, M. (2004). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karatay, H. (2013). Okuma Eğitimi: Kuram, Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme. Güzel, A. ve Karatay, H. (Ed.). *Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss.220-264). Ankara: Pegem Akademi.

Karatay, H. (2014). *Okuma Eğitimi Kuram ve Uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.

Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Hasırcı, S. (2016). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kaygısız, Ç. (2018). *Okuma Eğitiminde Metin Yapısı Farkındalığı: Bilgilendirici Metin Örneği*. Turkish Studies Volume 13/4, Winter 2018, p. 823-840 DOI Numarası: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12868> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY.

Kılıç, V. (2002). *Dilin İşlevleri ve İletişim*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim tarihi: 02 Ocak 2019, <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312239736-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202018.pdf>.

Necatigil, B. (2018). *Sevgilerde*. İstanbul: Can Yayınları.

Okur, A. (2013). Dil. Yıldız, C. (Ed.) *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi* (ss.9-43). Ankara: Pegem Akademi.

Onursal, İ. (2003). Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık. Ayşe Kıran, Ece Korkut, Suna Ağildere. (Yay. Haz.) *Günümüz Dilbilim Çalışmaları 1* (ss.121-132). İstanbul: Multilingual.

Oralış, M. ve Özil, Ş. (2015). Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 3, 37-51. Erişim tarihi: 03 Aralık 2018, <http://dad.boun.edu.tr/issue/4538/62393>.

Özbay, M. (2009). *Okuma Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Özbek, N. (1998). Türkçe’de Söylem Belirleyicileri. *Dilbilim Araştırmaları 1998*. (ss.37-47). Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Özdemir, E. (2000). *Eleştirel Okuma*. Ankara/İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Öztürk, N. (2007). Giriş. Bölükbaşı, F. (Ed.). *Türkçe Öğretimi* (ss.9-22). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Özüdoğru, M. (2016). *Eleştirel Söylemden Eleştirel Okumaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.

PISA. (2013). PISA 2012 Ulusal Ön Raporu. Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 25 Mart 2017, <http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2013/12/pisa2012-ulusal-on-raporu.pdf>

PISA. (2015). PISA 2015 Ulusal Raporu. Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 25 Mart 2017, http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/PISA2015_UlusalRapor.pdf

PISA Türkiye. (2012). Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 10 Mart 2017, <http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2013/07/PISA-kitabi.pdf>

Sever, S. (2003). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.

Sever, S. (2011). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İzmir: Tudem (Ertem Matbaa).

Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem.

Şenöz-Ayata, C. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.

Şimşek, H. (2009). Methodical Problem in The Researches Of Educational History. Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, year: 2009, vol: 42, no: 1, 33-51.

Tarakçı, G. (2017). Metindilbilimsel Yaklaşımla Mustafa Kutlu'nun Red Cephesi Adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/30, p. 547-581 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12814> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY.

Temizkan, M. (2009). *Metin Türlerine Göre Okuma Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Turhan-Ağrelim, H. (2017). *Türkçe Öğretiminde Çok Uyaranlı Eğitim Durumları*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Uzun, L. (2003). Neden Ana Dili Öğretimi? Nasıl Bir Ana Dili Öğretimi? *Cumhuriyetimizin 80. yılında Türkçemiz* (ss.55-60.). Ankara: Ankara Ticaret Odası, Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı.

Uzun, L. (2011). Metindilbilim: Temel İlke ve Kavramlar. *Dilbilim II* (ss.152-181). S. Özsoy ve Z. Erk-Emeksiz (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uzun-Subaşı, L. (2003). Metin Üretimi. *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım* (ss.22-38). C. İleri (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Uzun-Subaşı, L. (2006). Öğrencilerin Yazılı Anlatım Sürecindeki Metinleştirme Sorunları. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri* (ss.693-701). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Ülper, H. (2010). *Okuma ve Anlamlandırma Becerilerinin Kazandırılması*. Ankara: Nobel Dağıtım.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Yağmur, K. (2014). Türkçe Ders Kitaplarının Üst Düzey Bilişsel Becerileri Geliştirme Yeterliliği. Ülper H. (Ed.). *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* (ss.191-219). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, C. (2013). Ana Dili Öğretimi. Yıldız, C. (Ed.). *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi* (ss.45-77). Ankara: Pegem Akademi.

Yılmaz, E. (2010). *Uygulamalı Metin Bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Wikizero.biz. (2005, 18 Temmuz). Hiper metin. Erişim tarihi: 17 Ocak 2018,

<http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dp a2kvSGlwZXJfbWV0aW4>

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Bartın'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Bartın'da tamamlayarak 2003 yılında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Programı'na girdi. 2007 yılında fakülteden mezun olup Kastamonu ilinde Tosya Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda Türkçe öğretmeni olarak meslek hayatına başladı. 2011 yılında İstanbul Üniversitesi'nde yüksek lisans programına kabul edildi. Metindilbilim ve okuma eğitimi üzerine çeşitli araştırmaları bulunmaktadır. Hâlâ Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Bartın Fatih Ortaokulunda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır.